

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE
FİLİSTİN DİRENİŞ ÖRGÜTLERİ

Yusuf KOŞAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA

Bingöl-2021

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ ANA BİLİM DALI

İSRAİL DEVLETİ’NİN KURULUŞU VE
FİLİSTİN DİRENİŞ ÖRGÜTLERİ

Yusuf KOŞAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA

Bingöl-2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	IV
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE	V
ÖNSÖZ.....	VI
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİ (İSRAİL) DEVLETİ'NİN TARİHİ

1.1. İbrani ve Yahudi Menşei	7
1.1.1.İbrani	7
1.1.2.Yahudi	8
1.2. Yahudiliğin Tarihsel Gelişimi.....	9
1.2.1. Atalar dönemi	9
1.2.2. Hz. Musa ve Çıkış Dönemi	12
1.2.3. Dağılma Dönemi	14
1.2.4. Diaspora'dan Dönüş ve Tapınağın İnşası.....	19
1.2.5. Makedonya ve Roma İmparatorluğu'nun Hâkimiyeti	20
1.2.6. İslamiyet Dönemindeki Yahudiler	24
1.2.7. Osmanlı Döneminde Yahudiler.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

SİYONİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞI VE İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU

2.1. Siyonizm	33
2.2. Yehuda Leib Pinsker ve Siyon Âşıkları Hareketleri	37
2.3. Baron Rothschild'in Filistin Kolonizasyonu'na Desteği	39
2.4. Theodor Herzl	41
2.5. Herzl ve II. Abdülhamid Görüşmesi	44
2.6. Büyük Devletlerin Filistin Politikaları	48
2.6.1. İngiltere	48
2.6.2. Fransa	50
2.6.3. Rusya	51
2.7. I. Dünya Savaşı ve Balfour Deklarasyonu	53
2.8. Manda Rejimi ve Filistin Meselesi.....	55
2.9. Birleşmiş Milletlerin Filistin'i Taksim Kararı ve İsrail Devletinin Kuruluş Süreci	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL'İN KURULUŞUNA KARŞI OLUŞAN FİLİSTİN DİRENİŞ ÖRGÜTLERİ

3.1. 1948 Arap-İsrail Savaşı.....	64
3.2. Filistin'de Kurulan Direniş Örgütleri	65
3.2.1. El-Fetih Örgütü'nün Kuruluşu	65
3.2.2. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)	68
3.2.2.1. FKÖ'nün Belli Başlı Kurumları.....	71

3.2.2.1.1. Ulusal Konsey	71
3.2.2.1.2. Yürütme Kurulu	71
3.2.2.1.3. Ulusal Fon	72
3.2.2.1.4. Filistin Kurtuluş Ordusu.....	72
3.2.2.1.5. Sağlık, Eğitim ve Haberleşme Organları.....	73
3.2.3. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi.....	73
3.2.4. Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi	75
3.2.5. Filistin İslami Cihad Hareketi	77
3.2.6. Hamas	80
3.3. İsrail ve Filistin Arasındaki Barış Anlaşmaları	83
3.3.1. Madrid Konferansı	84
3.3.2. Oslo Görüşmeleri	86
3.3.3. Gazze-Eriha (Kahire) Anlaşması	89
3.3.4. Oslo II (Taba) Anlaşması	90
3.3.5. El Halil Protokolü.....	92
3.3.6. Wye River Memorandumu.....	94
3.3.7. Şarm El-Şeyh Memorandumu.....	96
3.3.8. İkinci Camp David Zirvesi (2000)	98
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA	127

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “İsrail Devleti’nin Kuruluşu ve Filistin Direniş Örgütleri” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

06/01/ 2022

Yusuf KOŞAL

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yusuf KOŞAL tarafından hazırlanan İSRAİL DEVLETİ’NİN KURULUŞU VE FİLİSTİN DİRENİŞ ÖRGÜTLERİ başlıklı bu çalışma, 06/01/ 2022 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Turgay MURAT İmza:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA İmza:

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ÖZKANDAŞ İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 06/01/ 2022 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet Zahir ERTEKİN

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

İnsanoğlu doğası gereği bilmeyi arzular. İnsanoğlunun arzuladığı ve bilme gereksinimi duyduğu en önemli konuların başında ise geçmişini bilmek yatmaktadır. Ortadoğu tarihi, İnsanlık tarihi kadar eski ve köklüdür. Ortadoğu tarihi ise Yahudi tarihinden bağımsız olarak incelenemez. Bu çalışmamızda özetle; İnsanlık tarihi kadar eski olan Ortadoğu tarihini aydınlatan Yahudiliğin doğuşu, gelişimi ve günümüz dünya konjonktüründeki yerini almasına değin birçok konuya değindik. Hadiseleri mümkün olduğu kadar yansız bir şekilde ele almaya gayret sarf ettik. Titizlikle ele aldığımız bu konuda kimseyi yargılama veya aklama gayesi gütmeyen, hadiselerin hakiki bir şekilde telakki edilmesi, çalışmamız boyunca temel amacımız olmuştur.

Bu çalışmada Yahudi Tarihi'nin kökeni, doğuşu, yayılım alanını, Eskiçağ Ortaçağ, Yeniçağ ve Yakınçağ dönemlerini kapsar şekilde tafsilatlı olarak siyasi sosyal ve ekonomik boyutları ile ele aldık. Yahudiliğin temeli olan İbrani Devleti'nin kuruluşundan, başta mahalli olan İsrail-Filistin çatışmasının, uluslar arası sorun haline gelişi, Yahudilerin Filistinlilere uyguladığı ambargolar, buna karşılık olarak Filistin'de kurulan örgütler, büyük devletlerin Ortadoğu üzerindeki emellerine ulaşma gayesi ile bu durumdan istifade etmeleri, bu gayede icra edilen görüşmeler, kongreler, uzlaşma çabaları çalışmamızın ana şemasını oluşturmaktadır. Ele aldığımız bu hadiseler, günümüz dünyasında bu denli ehemmiyet arz eden İsrail-Filistin meselesini anlamada bir kılavuz niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmanın icrasında, tahrir aşamasında ve muhtevattaki noksanlıkların izale edilmesinde emeği ve büyük desteğini benden esirgemeyen kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA'ya şükranlarımı sunuyorum.

06/01/ 2022

Yusuf KOŞAL

ÖZET

Tezin Başlığı: İSRAİL DEVLETİ’NİN KURULUŞU VE FİLİSTİN DİRENİŞ ÖRGÜTLERİ
Tezin Yazarı: Yusuf KOŞAL
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA
Anabilim Dalı: Cumhuriyet Bilim Dalı
Bilim Dalı: Tarih
Kabul Tarihi: .../ .../
Sayfa Sayısı : ... (ön kısım) + (tez) + (ekler)
Bu tezin gayesi, dünya tarihi açısından ehemmiyet arz eden Yahudilik tarihinin dünya tarihi açısından ne denli önemli olduğunu vurgulamak, Yahudiliğin kökeninden başlayarak kuruluş ve gelişimi üzerinde dünya devletleri üzerinde ne denli bir etki bıraktığı, günümüz siyasetinde bile ne derece etkili olduğunu tarafsız ve şeffaf bir dille sunmaya çaba gösterdik. Bu eserden çıkarılabilecek en mühim tespitlerden biri de hiç şüphesiz Yahudi Devleti’nin sadece İbraniler’in geçmişi olmadığı, Ortadoğu’nun ortak geçmişi olduğunun anlaşılmasıdır. Atalar Devri İbrahim Peygamber’den başlayıp onun neslinden tevarüs eden Yakup ve Yusuf Peygamber’in Yahudi Devleti’nin kuruluş ve gelişimindeki rollerini, diasporaya giden süreci, anavatanlarına dönüşü, Siyonizmin doğuşu ve faaliyetleri, Yahudi lobilerinin finansmanlığı, Arap-İsrail çatışmaları, büyük devletlerin Ortadoğu emellerine giden yolda Filistin’in önemi ve günümüze kadar süregelen hadiseler tafsilatlı bir şekilde irdelenerek anlatılmıştır.
Anahtar Kelimeler: İsrail, Siyonizm, Arap-İsrail, Filistin, Yahudi, İbrani,

ABSTRACT

Title of Thesis: Establishment of the State of Israel and Palestinian Resistance Organizations
Author of Thesis: Yusuf KOŞAL
Advisor: Doctor Lecturer Mehmet KAYA
Department: Republic Branch of science
Branch of Science: History
Acceptance Date: .../ .../
Number of Pages: (front part) + (thesis) + (appendices)
The purpose of this Thesis is to emphasize how important the history of Judaism is in the history of the world. We have tried to present in an impartial and transparent language how influential Judaism has been, even in today's politics, starting from its origins and how its foundation and development has had an impact on the world's states. One of the most important determinations that can be drawn from this work is the understanding that the Jewish State is not only the history of the Hebrews, but also the common history of the Middle East. Continuing from the start and the transfer of his generation ancestors from Abraham, Jacob and Joseph, the prophet is their role in the establishment and development of the Jewish State, the process of the diaspora to return to their homeland, the birth of Zionism and its activities, financing of Jewish lobbies, the Arab-Israeli conflict, on the way to the aspirations of the major states of the Middle East and Palestine to the present day, the importance of the ongoing events are described in detail.
Keywords: İsrail, Zionism, Arab-Israeli, Palestine, Jewish, Hebrew

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar uzanan Filistin Meselesi, asrımızın en önemli sorunlarından biridir. Dünyanın merkezi durumundaki Ortadoğu'nun önemli noktalarından biri oluşturan Filistin, tarih boyunca, çatışma, gerilim ve savaflara şahit olmuştur.

Tarihin hemen her döneminde gerek tarihsel gerek kültürel gerekse jeopolitik açıdan sahip olduğu özelliklerle dünyanın ilgi odağı olan Ortadoğu'da Filistin Meselesi, özellikle İsrail devletinin kuruluşundan sonra, bir İsrail-Arap meselesi durumuna dönüşerek, zamanla uluslararası bir öneme sahip olmuştur.

Filistin Meselesi, 1880'li yıllara dayanmakla beraber, mesele haline geliş Tevrat'ta zikredilen Arz-Mev'ud telakkisi gereği "Bağımsız bir Yahudi Devleti" kurulmasını isteyen Siyonistler, İsrail Devleti kurulana dek bu amaçlarından dönmemişlerdir.

İsrail'in devlet olarak tarih sahnesine çıkması ile birlikte, Siyonizm'i ciddi bir mesele olarak görmeye başlayan Araplar, büyük miktarda toprak kaybettikleri 1967 İsrail-Arap Savaşı'nın ardından Siyonizm'in mutlak bir emperyalizm ile karşılaştıklarının idrakına varmışlardır.

Bundan sonra Araplar, işgalci bir unsur olarak gördükleri İsrail devletine karşı sonu gelmeyen amansız bir mücadele içine girecekler ve bu mücadeleler, savafları ve terörü beraberinde getirecektir.

Çağımızın bu döneminde, Arap-İsrail çatışmasının temelinde olan Filistin Meselesinin sulh içinde çözülmesi konusunda pek çok çalışma yapılmasına karşın, her iki tarafı da memnun edecek bir anlaşma zemini bulunabilmiş değildir.

Beynelmilel ilişkileri birlikte incelendiğinde, asrımızın önemli müşevveş konuların başında Filistin Meselesinin geldiğini söylemek mümkündür. Filistin özellikle 20. Asrın ikinci yarısından itibaren bölgesel bir mesele olmaktan çıkıp uluslararası bir sorun haline gelmiştir. İsrail'in kurulması ile birlikte Filistin topraklarında zaman zaman mahalli çatışmalar vuku bulmuştur. Zira yaşanan hadiselerin temelinde Filistin'in coğrafi özelliklerinden ziyade manevi değerleri

temel etken olduğu söylenebilir. Filistin topraklarına yerleşen Yahudilerin, bölgenin demografik ve jeokültürel dokusuna dışarıdan yabancı bir unsur olarak müdahil olmaları, bölgedeki çatışmaların belkemiğini oluşturmaktadır. Siyasi ve ekonomik boyutların yanı sıra vuku bulan hadiselerin temelinde Kudüs hakikati yatmaktadır. Kudüs'ün işgali ve geleceğinin belirlenmesi, yalnız bölgenin aktrisleri olan İsrail ve Filistin'i değil, bölgenin dışındaki Müslüman Arapları ve Hristiyan dünyasını da yakından ilgilendirmektedir. Zira Kudüs, üç semavi din açısından manevi ve kutsal değerler içermektedir. Görüldüğü gibi sadece Kudüs'ün statüsünde bile bu denli çok aktörün devreye girdiği, jeostratejik ilgi alanlarının kesiştiği Filistin arazilerinde kan akmaya devam etmektedir.

Bu çalışmanın gayesi, Dünya siyasetini sürekli meşgul eden Ortadoğu'ya ilişkin dengelerin bulunmasına engel niteliği taşıyan ve tarihte gösterilen çabalara rağmen çözüme kavuşturulamayan Filistin Meselesinin kaynağının tespiti, siyasi temelleri, soruna ait mahalli ve milletlerarası aktörleri, yaşanan harp ve sulh dönemlerini ve bu dönemler içerisinde aranan çözüm alternatifleri üzerinde durularak, gerek meselenin tezahüründe ve gerekse çözüm arayışlarında kimlerin etken bir unsur olduğunun araştırılmasıdır.

Bu çalışmanın gayesi, Filistin Meselesinin ortaya çıkmasından itibaren ele alınarak, tarihsel süreç içerisinde, nasıl uluslararası bir sorun haline geldiğini telakki etmeye çalışmaktır.

Çalışmalarda muhtelif tetkik eserler ve dijital kaynaklardan oldukça faydalanılmış ve kaynak gösteriminde oldukça objektif olmaya özen gösterilmiştir.

Köklü bir geçmişe sahip olan Filistin toprakları, üç semavi dinleri bünyesinde bulundurmasıyla Dini, Kültürel ve Siyasal açıdan taşımış olduğu değerleri ve Doğu Akdeniz'deki Jeopolitik önemi ile Uluslar arası devletler tarafından 19. Yüzyıldan bu yana dünya gündemi haline gelmiştir.

Meşhur Ortadoğu Tarihçisi Bernand Lewis'in "Günümüz siyasetini anlamak, Ortadoğu'nun tarihi'ni bilmekle, Ortadoğu'nun tarihi'ni bilmek ise Yahudi tarihi'ni bilmekle mümkündür." Sözü nazara alındığında Yahudilerin mazarını

bilmeden olayların iç yüzünü anlamak mümkün görülmemektedir. Zira bu doğrultuda Yahudi tarihinden hulasa bir şekilde de olsa söz etmek iktiza etmektedir.

Özetle değinilecek olursak; Hz. İbrahim Peygamber döneminden başlayarak oğlu İshak'ın neslinden gelen Yakup Peygamber, Yusuf Peygamber, Musa Peygamber, Yuşa Peygamber, Davut ve Süleyman Peygamberler dönemleri Atalar dönemi olarak geçer. Bu dönem içerisinde Yahudiler, Kenan ilinden Mısır'a oradan da Tanrı tarafından kendilerine Arz-ı Mev'ud'un vaat edilmesi ile Nil Nehrinden Fırat nehrine doğru göç ederler. Yerleşmiş oldukları Filistin bölgesinde önce Yerli Filistin halkı ile mücadele ederler. M.Ö. 586'da Babil Hükümdarı II. Nabukadnezar'ın (Kur'an'daki ismi ile Buhtınassar) saldırısı ile Kudüs şehri tahrip edilerek bölgede meskun bulunan Yahudiler Babil'e sürgün edilir. Persler tarafından Babil devleti ortadan kaldırılır ve Pers Kralı Cyrus (I. Kiros- yada Büyük Kiros) zamanında Yahudiler Kudüs'e geri dönerler. M.Ö. 331'de Pers hükümdarı Dara (III. Darius), Gaugamela Meydan Muharebesinde Makedonyalı Büyük İskender'e mağlup olur. Büyük İskender, bu topraklara Helenistlik düşüncesini yayar. Büyük İskender'in vefatından sonra devlet generalleri tarafından bölgelere ayrılır. Makedonyalıların idaresinden sonra Romalıların egemenliği altına giren Yahudiler, Romalıların idaresi altında iken ağır vergiler gibi nedenlerden dolayı İsyanlar çıkarırlar. Bu isyanlar sonucunda Kudüs şehri tahrip edilir ve ikinci kez Mabet yıkılmış olur.

Yahudiler, Romalıların katliam ve sürgünlerinden dolayı dünyanın her tarafına dağılmışlardır. Bu yayılmalarına ise "Diaspora" olarak tanımlanmıştır. Yahudilerin büyük bir kısmı Arabistan arazilerine göç etmişler ve yoğun olarak da Medine ve çevresine yerleşmişlerdir. İslamiyet döneminde, Hz. Peygamber zamanında imzalanılan Medine Sözleşmesi ile Yahudiler, İslam Devleti'nin vatandaşı olarak kabul edilmişlerdir. Halife Ömer Döneminde Bizans İmparatorluğu ile girilen savaşlar sonucunda 635 yılında Şam, 637 yılında Kudüs ve 641 yılında da Mısır'ın önemli bir kısmı İslâm Devleti'nin topraklarına dahil olur.

Selçuklu Türklerine karşı düzenlenen I. Haçlı Seferi (1096-1099) sonucunda Filistin ve Kudüs toprakları 1099'da Haçlıların eline geçer. Haçlılar, Müslümanlar ve Yahudiler olmak üzere pek çok katliamlar gerçekleştirerek Latin Krallığını kurarlar. Selahattin Eyyubi'nin, 1187 Hıttin Savaşı ile Haçlılardan Kudüs'ü geri alma gayesi, 1189 yılında tahakkuk ederek gerçekleşen Üçüncü Haçlı Seferinde Haçlı ordusunu yenilgiye uğratarak Kudüs'ün Müslümanların elinde kalmasını sağlamıştır. Memluklular, zamanında da Haçlı orduları ile mücadeleler edilmiştir. Kudüs bölgesi, 1517 Yılında Memluklulardan Osmanlı Devleti'nin eline geçer. Filistin bölgesi, I. Dünya Savaş'ı vuku bulana kadar Osmanlı Devleti'nin idaresinde kalmıştır.

XIX. yüzyılda Doğu ve Orta Avrupa'da Yahudilerin Filistin'i yurt edinme yönelik ulusal bir bilinç etrafında teşkilatlanmaları manasına gelen Siyonizm'in varoluşunda özellikle Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik fikirlerinin Avrupa devletlerinde yerleşmeye başlamasıyla ortaya çıkar. Avrupa düşüncelerinin dağınık halde bulunan Yahudi milletini milliyetçilik fikri etrafında toplamaya sevk etmiş ve bu fikir akımı bir din-kültür milliyetçiliği şeklinde kendisini göstermiştir.

Yahudilerin, Avrupa ülkelerinde görmüş olduğu işkence ve sürgünlerine tanık olan Theodor Herzl, Filistin bölgesinde bir Yahudi devleti'nin kurulması ile tüm sorunların çözülebileceğine inanır ve 1896 yılında "Der Judenstaat (Yahudi Devleti)" adlı kitabının taslağını oluşturur.

Theodor Herzl, Yahudi devleti'nin teşkilatlandırmak için zengin Yahudi bankerleri ile görüşerek maddi anlamda sponsor olmalarını istemiştir. Sultan II. Abdülhamit Han ile görüşme imkânı bulan Herzl, Filistin topraklarına Yahudilerin göç etmelerine karşılık Osmanlı'nın tüm borçlarını ödeyeceklerini belirtir. Lakin Sultan II. Abdülhamit Han, "Filistin milletin kanıyla alındığını ve kanla alınan yerin para ile satılmayacağını" dile getirerek Herzl'in bu teklifini sert bir şekilde reddetmiştir. Böylece Siyonizm'in emellerinin gerçekleşmesi ise İttihatçıların zamanında vuku bulmuştur.

I.Cihan Harbi esnasında Britanya Dışışleri Bakanı Balfour, 1917 yılında Balfour Deklarasyonunu yayınlarak Avrupa ve Rusya’da zulme uğrayan Yahudileri Ortadoğu topraklarına yerleştirmek üzere Filistin bölgesine göç etmelerini teşvik ve tahrik etmiştir. Zira bu tarihten sonra Filistin bölgesi İngilizlerin kontrolüne geçmiştir. İngilizlerin bu politikasından itibaren Filistin bölgesinde Yahudiler ile Müslüman Araplar arasında sık sık çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmaların en önemlileri 1921, 1929, 1933 ve 1937-1939 yılları arasında yaşanmıştır.

İsrail hükümeti, 1948 tarihinde kuruluşunu ilan etmesi, zümresi için zafer manasını taşıırken, bu tarih Filistin zümresinin hafızalarında “nakba” olarak kazındı. İsrail Devleti kurulurken, 1947 tarihinde Birleşmiş Milletler Taksim Plan’ıyla Filistin yönetimine bırakılmış olan Gazze Şeridi Mısır Devleti’ne, Batı Şeria ise Ürdün Devleti’ne verildi. İsrail Devleti’nin kuruluşu ve hem ardından ortaya çıkan İsrail-Arap Harbi çok sayıda Filistin zümresini anayurtlarından edilmeleriyle neticelendi. 1948 tarihine kadar ehemmiyetli ve 1990 yıllardaki süreci anlamlandırabilmek açısından daha da ehemmiyetli kırılma noktası ise 1967 tarihinde gerçekleşti. 1967 Arap-İsrail Harbi neticesinde İsrail Ordusu, Batı Şeria ve Gazze’yi ilhak etmesi, Filistin zümrelerini tam manasıyla İsrail devleti’nin sorumluluğı altına soktu.

İsrail ile Filistin aralarındaki uzlaşmazlığı çözeceğı ilan edilen, hatta Harbi ve İsrail ilhakını bitireceğini ileri sürülen sulh süreci 1991 tarihindeki Madrid Konferansı’yla başladı. Bu süreç, iki devlet arasında imzalanan bir dizi muahedeyle 2000’li yıllarda II. İntifada’ya kadar devam etti. Filistin direnişinin önderi, Amerika Birleşik Devleti’nin ve İsrail Devleti’nin nazarında yılların “terörist”i Yaser Arafat ve İsrail Devleti’nin ılımlı kanadını temsil ettiğı iddia edilen İzak Rabin 1994 tarihinde “Nobel Barış Ödülü”nü aldıklarında, sulh sürecinin mimarları olarak selamlanıyorlardı. Fakat harp ve sulh kelimelerinin birbirine dolandığı bu süreç uluslar arası sistemdeki, İsrail ile Filistin’deki ve Orta Doğu coğrafyasındaki dönüşümden özerk değildi. Rabin ve sonrasındaki İsraili önderlere ve Yaser Arafat’a düşmekte olan görev ise sadece bu tokalaşmayı gerçekleştirmektir. “Barış” İzak Rabin ya da Yaser Arafat istediğı için,

milletlerarası sistem iki kutupluluktan farklı bir yapılanmaya evrildiği için, Filistinliler ve İsraililer artık harp istemedikleri için ve Filistin Kurtuluş Örgütü “barış”ın bir yönetim mücadelesini sonlandıracağını düşündüğü için gündem konusu haline gelmişti. Tarihe kayıtları düşülen “büyük adamlar”a “tarihin genel bakışına bağlı olan ve meydana gelişleri daha önceden hazırlanmış” bu süreci yerine getirmek görevi düşmüştü.¹

¹Özge Özkoç, “Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 64, Sy. 3, 2009, s. 167-195.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİ (İSRAİL) DEVLETİ'NİN TARİHİ

1.1.İbrani ve Yahudi Menşei

1.1.1. İbrani

Sami dil ailesinin batı grubunun kuzey kolundan olup aynı dil gruba giren Moabca, Edomca, Ârâmice Ugaritçe ve Fenikece ile yakın akrabadır. Bütün Sami diller gibi İbranicede fiiller üç harfli köklerden meydana gelir, cümle yapısı basittir ve alfabede sesli harf yoktur. Ahd-i Atik'te İbranice ismi geçmemektedir, bunun yerine “*Ken'ân dili*” veyahut “*Yahudice*” ibareleri geçer. İbrânice ismi ilk kez M.Ö. 130 yılında apokrif incillerden olan Ecclesiasticus'un Eski Yunan mütercimi tarafından kullanıldı, ardından da İncil kitabın müelliflerinden biri olan Yuhanna tarafından da özümsemiştir. *İbrâni* sözcüğünün aslı olan “*İbri*” olup da Ârâmice'de “*İbrâî*”, Eski Yunan'da “*Hebraios*”, Latince'de ise “*Hebraeus*” biçiminde geçmektedir.²

Eski Ahit'te İsrailoğulları, İbrani ve Yahudi adları ile de anılmaktadır. İbrani ismi Yahudilerin betimlemesi ile eş anlamlı kullanılmakla birlikte İbrani sözcüğü Eski Ahit'te İbri (çoğul İbrîm) biçiminde geçmektedir.³ İbrani (ivri) ibaresi Sam neslinden gelen İbrahim Peygamber'in büyük atalarından olduğu makbul olan Eber (Ever) isminin İbrani veyahut İvri biçiminde belirtilir. Nitekim Eber'in evlatlarına ve onun alt neslinden tevarüs edenlerin tamamına İvrim denilmiştir.⁴ “*İbrani*” ismi “*İsrail*”inin eş anlamlısıdır. Etimoloji itibarıyla bu sözcük “*İvri*” (İbrani) veyahut çoğul olarak “*İvriim*” sözcüğünden türemektedir. *İbri* veyahut *Hibri* sözcüğü umumiyetle “Geçit”, “Geçen” anlamı taşıyan “Ever = Eber”

²J. H. Hassan, “*İbrânice*”, T.D.V İslâm Ansiklopedisi, c. 21, İstanbul, 2000, s. 366 – 367.

³Şeyma Ay Arçın, *İsrail ve Yahuda Krallıkları Tarihi Atalar Devrinden Asur ve Babil Hâkimiyetine Kadar*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2016, s. 6.

⁴ Mehmet Bayrakdar, *Üç Dinin Tarihi Hristiyanlık, İslam, Yahudilik*, Say Yayınları, İstanbul 2016, s. 23–26.

sözcüğünden türemekle, İbrani sözünün⁵ öte tarafın insanları⁶ manasına geldiği kabul edilmektedir.

1.1.2. Yahudi

İsrailoğullarının etnik kökenleri ilk İbrani atası olarak tasdik gören İbrahim Peygamber'e ve ondan sonra gelecek olan iki İbrani atası, İshak Peygamber ve Yakub Peygamber'e dayandırılmaktadır. Eski Ahit'te, Yahudilerin merbut oldukları dinlerini veya örflerini ifade edecek biçimde İsrailoğullarının mukaddes kitaplarının adı olan Tora ile Mişpat (yasa, öğreti) ve Huka (kural, yasa, düzenleme) sözcükleri kullanılmıştır. Ayrıca Eski Ahit'in (Tanah) geç döneme ait eserlerinde “yasa” ile “hüküm” mefhumundaki Fars kökenli “dat” ve “din” kelimeleri yer almıştır.⁷

İsrailoğulları dinlerine verdikleri en köhne isim, “Yehuda” ya da “Yude”dir. Bu, etnik bir isimdir. Bu, aynı zamanda Yakup Peygamber'in on iki erkek evladının dördüncüsünün ismidir. Bilakis İsrailoğulları, atalarının her ne kadar Nuh Peygamber'in oğlu Sam (Sem) ve onun neslinden geldiğini iddia ettikleri İbrahim (Avram) Peygamber ve onun mahdumu İshak'a dayandırsalar da, öteki Sami kavimlerinden ayırık tarihleri, Yakup Peygamber ve onun mahdumu olan Yehuda ile başlar. Yehuda'nın aynı zamanda din adı anlamını kazanması M.Ö. 3-2. yüzyıllarına rastlar. Musa Peygamber'den tebliğ edilmesi istenen din bugün umumiyetle Yahudilik ismiyle anılır. Batı lisanlarda bunun mukabili “Judaism”dir. Bu modern ismin mehazı eski Grekçe “Iodaismos” ve Latince “Iodaismus” sözcükleridir. Grekçe ve Latince isimleri de “Yehuda” isminin mukabilidir.⁸ Dolayısıyla Yahudilik, Yehuda adına izafeten İsrailoğullarına, “Yahudi” denilmiştir.⁹

⁵ Hikmet Tanyu, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, Cilt I, 4. Basım, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, s. 11.

⁶ “M.Ö. XV-XIV. asırlarda Filistin'de görülen göçebe bir kavminin ismidir; “öte tarafın insanları” manasında Ürdün ve Fırat ırmaklarının diğer tarafından gelmiş olan göçmenleri ifade eder. Yahudilere bu isim, Kenan ülkesinin yerli zümresi tarafından verilmiştir.” Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, Eylül 1988, s. 110-111.

⁷ Salime Leyla Gürkan, “*Yahudilik*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 43, İstanbul, 2013, s. 187 – 197.

⁸ Bayrakdar, a.g.e., s. 24.

⁹ Tümer, Küçük, a.g.e., s. 110.

1.2.Yahudiliğin Tarihsel Gelişimi

1.2.1. Atalar dönemi

Yahudilerin Eski Ahit'teki din telakkisine göre, tüm insanlar tek bir ecdattan gelmiş ve Nuh Peygamberin mahdumları onun zamanına kadar insanlar arasında etnik açıdan bir ayırım söz konusu olmamıştır. Ananevi (Geleneksel) Yahudi telakkisine göre, Nuh Peygamber'in Sam, Yafes ve Ham isminde üç mahdumu vardı. Bunların her biri, bir ulusun ecdadı olmuştur. Sam Samilerin, Yafes Yafesilerin ve Ham da Hamilerin ecdadıydı. Bunlardan Sam ve onun nesli ötekilerin arasında güzide bir ehemmiyete haizdi. Sam'ın neslinden gelen Eber, İbrahim Peygamber'in büyük ecdadıydı. Böylelikle, İbrahim Peygamber'e "Eber'in soyundan" manasında kullanılan İbrani (İvri), onun konuştuğu lisana da İbranice (İvrit)denmişti.¹⁰

Yahudilerin mazisi Eski Ahit'e göre, M.Ö. 1750'li yıllarda başlar. Eski Ahit'in yaradılışa ait olan ilk eseri Genesis'e göre İsrail ulusun başlangıcı İbranilere dayanır ve en ulvi ataları da İbrahim (Abraham) Peygamber'dir. Genesis'e göre, İbrahim (Abraham), Nuh Peygamber'in mahdumlarından olan Sam'ın üçüncü evladı Arfaksad'ın alt soyundan olan Hebrew (Hebreux, Hibir -İbrani deyimi buradan gelmektedir) veya Haber'in alt soylarından olup¹¹, Kalde'nin¹² Ur (El-Magir) ilinde doğmuştur. Babası Terah¹³ (İslam literatüründe Azer), ailesini alarak Harran iline hicret etmiştir. İbrahim Peygamber, babası Terah'ın vefatından sonra, Yehova'nın (Allah'ın) emirlerine mutikalarak¹⁴ ailesini, yeğeni Lut Peygamberi ve

¹⁰ Kolektif, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, Şubat 2007, s. 205.

¹¹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s. 6.

¹² "Milattan Önce 2.000'nin sonunda Güney Mezopotamya'ya gelen ve zamanla yeni Babilonya İmparatorluğu'nun egemen sınıfını teşkil eden bir kabiledir. Keldâniler ile ilgili en eski belgeler olan, M.Ö. IX. Asır Asur krallık yazıtlarında, Dicle ile Fırat ırmakları boyunca Pers körfezinden Babilonya'nın güney kentlerine kadar uzanan bölgeye kaldı, orada yaşayanlara da Kaldai denilmekte, Grekçe argümanlarda ise bu bölgeden "Chaldaia", orada yaşayanlardan da "Chaldaioi" diye bahsedilmektedir." Kadir Albayrak, "Keldâniler", T.D.V İslâm Ansiklopedisi, C. 25, Ankara, 2002, s. 207-210.

¹³ "Abraham, Nahorun ve Haranın babası olan Terah, ailesi ile Keldailerin Ur şehrine gelir. Bu şehirde Terah oğlu Haran'ı kaybeder. Bunun üzerine Terah, ailesini alarak Kenân diyarına gitmek üzere Keldailerin Ur şehrinden ayrılır, Haran şehrine gelir ve buraya yerleşir." Tekvin 11/27-32.

¹⁴ "Tanrı, İbrahim'e yola çıkma emrini verdiği zaman, her şeyden evvel öngördüğü bir kopuştur, bir sürgündür. Emredilen bu kopuş, aynı zamanda hem yerel hem de coğrafidir, hem ailesel hem de kökten kopuştur. İlk bakışta, İbrahim'in durumunu tanımlayan, kökünden kopma, mekâna sadakatsizlik, ona yabancı kalma ihtiyacıdır. Üstelik İbrahim'in yöneldiği toprağında henüz ismi

kavmini yanına alarak Kenan iline gitmiştir.¹⁵Bu hadise M.Ö. XXI. Yüzyılda Eski Bâbil hükümdarı Hammurabi zamanında olduğu ileri sürölmektedir.

Dini argümanlara göre, İbrahim(Abraham) Peygamber¹⁶, “Vahdet-i İlahiye” yani “Monoteist” ve/veya “Tevhid” sözcüğünü ortaya atan ilk mürşid, ilk peygamberdir.¹⁷ Eski Ahit’e göre, Tanrı’nın Peygamber İbrahim Peygamber’e “*Mısır Nehri’nden büyük nehir olan Fırat’a kadar Kenaniler, Keniziler, Kadmoniler, Hettiler, Perizziler, Refailer, Amoriler, Girgaziler ve Jebusilerin memleketini senin nesline veriyorum,*” dediğine Nil Nehri’nden - Fırat Nehri’ne kadar uzanan geniş toprakların İsrailoğullarına bırakıldığına inanılır.¹⁸ Kenan bölgesine gelen İsrailoğulları, bölgede kuraklığın baş göstermesinden dolayı Mısır’a göç etmişlerdir. Belli bir süre burada kalan İbrahim Peygamber, Mısır Firavunun vermiş olduğu hediyeler eşliğinde zengin olarak yeniden Kenan iline ricat etmiştir. Yanında zevcesi Sara’nın kölesi Hacer (Hagea) de vardı.¹⁹

İbrahim Peygamber’in ilerlemiş yaşına rağmen zevcesi Sara’nın*, kısırlılığı sebebiyle evladı olmamıştır. Bu hadiseden nahoş olan Sara, İbrahim Peygamber’e kölesi Hacer’le izdivaç teklifinde bulunmuştu. İbrahim Peygamber’in Hacer’le bu izdivacından oğlu İsmail Peygamber dünyaya gelmiştir.²⁰İsmail Peygamber 13, İbrahim Peygamber 99 yaşında iken Tanrı ile yaptıkları anlaşma gereği sünnet olmuşlardır. Daha sonra Hz. İbrahim’in Sara’dan İshak adında bir oğlu²¹ ve Sara’nın ölümünden sonra da diğeri eşi Ketura’dan Arap Kabilelerinin ataları

yoktur, hatta yeri bile belirlenmemiştir, sadece zamanı geldiğinde Tanrı’nın ona gösterecek olduğu arazidir.”, Jean-Christophe Attias–Esther Benbassa, *Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, (Çev. Nihal Önal), İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 21.

¹⁵“*Ve Rab Abrama; Ülkeni, akrabalarını, baba evini bırak, sana göstereceğim ülkeye git*” dedi, “*Seni büyük bir ulus yapacağım, seni kutsayacak, sana ün kazandıracacağım, bereket kaynağı olacaksın.*” ...Karısı Sare’yi, yeğeni Lut’u, Harran diyarında kazandıkları malları, edindikleri uşakları yanına alıp Kenan iline doğru yola çıktı. Oraya vardılar. Rab Abrama görünerek, “*bu toprakları senin soyuna vereceğim*” dedi.”, Seda Özalkan, *Siyonizm Karşıtı Yahudiler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 28; Tekvin 12/1-7. ; Kolektif, a.g.e., s. 207. ; Armaoğlu, a.g.e., s. 7.

¹⁶“*Artık adın Abram değil, İbrahim olacak. Çünkü seni birçok milletlerin babası yapacağım.*” Abram ‘Yüce baba’ manasına gelirken, İbrahim ‘Çokların babası’ manasına gelir.”, Tekvin 17/5.

¹⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 7;

¹⁸ Malike Bileydi Koç, *İsrail Devleti’nin Kurtuluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2006)*, Günizi Yayıncılık, İstanbul, Aralık 2006, s. 60; Tekvin XV:18-21. ; Özalkan, a.g.e, s. 29.

* “*Ve Allah İbrahim’e dedi: senin karın Saraya gelince, onun adını Saray çağırmayacaksın, fakat onun adı Sara olacaktır.*” Tekvin 17/15.

¹⁹ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, Nisan 2013, s. 141–171.

²⁰ Kolektif, a.g.e., s. 207.

²¹ Tekvin 21/3.

olacak altı oğlu olmuştur. Laban'ın kız kardeşi Rebeka ile evli olan İshak'ın da Yakup ve Esav isminde iki evladı vardı. Sara'nın isteği üzerine Hacer ve oğlu İsmail topluluktan ayrılmak zorunda bırakılmıştır.²² Hz. İbrahim vefat edince naaş'ı Makpela mağarasında gömülü olan eşi Sara'nın olduğu yere defnedilir.²³

Eski Ahit terakkisine göre, İbrahim Peygamber'in soyunu devam ettiren İshak Peygamber'in iki evladı vardı. Bunlardan birinin ismi Yakup²⁴, bir diğerrinin ismi Esav'dır. Yakup Peygamber ile Esav arasında doğdukları günden beri rekabet vardı. Bu rekabet, ilk evlat olmakla müteallikti. O dönemler İbranilerde ailenin ilk çocuğu olmak imtiyaz teşkil etmekteydi. Babanın otoritesi ve mülkünün büyük bir bölümü ilk çocuğa kalırdı. İshak Peygamber, ihtiyarlayınca gözleri görmez oldu, ilk doğan evladı Esav'a bereket duasını okumak istedi fakat Yakup Peygamber, validesinin de muavenetini de alarak babasına kendisini Esav olarak tanıttı ve onun bereket duasını aldı. Böylelikle, Esav'ın hakkı olan ilk çocuk olma ayrıcalığını da ele geçirmiş oldu. Tanrı, Yakup Peygamber'in ilk çocuk olma imtiyazını onaylayarak onu bereketli kıldı. Onu, büyük bir soyun ecdadı yaptı. Bu ahval, Esav'ın Yakup Peygamber'e haset gütmesine yol açtı. Esav'ın intikamından imtina eden Yakup Peygamber, Harran şehrindeki dayısı Lavan/Laban 'ın yanına gitti. Orada dayısının iki kızı ile izdivaç etti. Yakup Peygamber, dayısı Lavan/Laban 'ın iki kızından ve cariyelerinden on iki evladı oldu.²⁵ İsrailoğullarının on iki kabilesinin kökeni, Yakup Peygamber'in bu on iki evladına isnat edilmektedir.²⁶

İshak Peygamber'in evladı Yakup Peygamber'in bir diğerr adı da 'İsrail'dir. İsrailoğulları Yakup oğulları demektir. Bugün tüm Yahudilerin Hz. Yakub'un on iki oğlunun nesli olduğuna inanılır. Hz. Yakub'un on iki oğlundan Bünyamin'in

²² Arçın, a.g.e., s. 19–20. ; Tekvin 25/1–4.

²³ Tekvin 23/1–20. ; Tekvin 25/8–11.

²⁴ “Tevrat’a göre; bir gün melek, Hz. Yakup’la güreşe tutuşur. Yenşemezler. Bunun üzerine melek, Hz. Yakup’a ‘Tanrıya galip gelen’ manasında İsrail adını takar.” Ali Çimen, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s. 24. ; Tekvin 32/25–28.

²⁵ Kolektif, a.g.e., s. 209–210. ; Tümer, Küçük, a.g.e., s. 113.

²⁶ “Lea Karısı ’ndan, Ruben, Simon, Levi, Yuda (Yehud), İzaşar (İssakar), Sebulon(Zebulun); Silpa karısı ’ndan; Gad, Aser(Aşer); Bilha karısı ’ndan, Dan, Naftali; Rahel karısı ’ndan, Yusuf (El-Yosef), Benyamin.” Tanyu, a.g.e., s. 14. ; Arçın, a.g.e., s. 21.

dışında on birinin doğum yeri Urfa'dır (Harran). Hz. Yakub'un oğullarından biri olan Hz. Yusuf'un da doğum yeri Urfa'dır.²⁷

1.2.2. Hz. Musa ve Çıkış Dönemi

İsrailoğulları, İ.Ö. 17. Asırda Kenan ilinden Mısır Ülkesine doğru hicret etmişler. Bu hicret hem Ahid-i Atik'te hem de Kuran'ı Kerim'de Yusuf Peygamber'in hikâyesi olarak nakledilmektedir.²⁸ İsrailoğulları, Mısır Ülkesinde Yusuf Peygamber'in önderliğinde Gessen (Goshen) bölgesine iskân etmişler. Eski Ahit'e göre; İbrahim Peygamber'in torunu Yakup Peygamber'in mahdumu olan Yusuf Peygamber, firavunun bakanı olmuştu. Kenan ilinden Mısır'a hicret eden İsrailoğullarının nüfusu Yusuf Peygamber zamanında artış göstermiş ancak Yahudiler zenginleşip devletin ehemmiyetli noktalarını ele geçirmeleri sebebiyle Mısır Firavunları'nın zulüm ve tahakkümlerine maruz kalarak zamanla esir durumuna düşmüşlerdi. Musa* Peygamber'in öncülüğünde Mısır'dan ayrılarak kölelikten naci olmuşlardır. Eski Ahit'te bu döneme Exodus (çıkış) demektir.²⁹ Eski Ahit'e göre Musa Peygamber, Mısır'dan ayrıldığı zaman yanında on iki Yahudi kabilesinden toplam 603.550 kişinin olduğu söylenilir.³⁰ Musa Peygamber, Yahudi tarihinde etrafında her şeyin döndüğü kilit rolü oynamıştır. İbrahim Peygamber, o ırkın banisi olmasına karşın, Musa Peygamber o ırkın yaratıcı gücü ve rehberi idi. Onun liderliği neticesinde Yahudiler istikbali olan güzide bir ulus mertebesine eriştiler. Hz. Musa'da, Hz. Yusuf gibi, ilk Yahudi örneklerindendi. Aynı zamanda hem Peygamber hem de liderdi.³¹

İsrailoğulları, Hz. Musa önderliğinde 40 sene boyunca çöllerde dolaştıktan sonra Sina Yarımadası'na yani Tur-u Sina'ya geldiler.³² Burada Musa

²⁷ Altan Tan, *Hz. İbrahim'in Ayak İzlerinde Ortadoğu*, Cıra Yayınları, İstanbul, Şubat 2018, s. 104.

²⁸ Tekvin Bap 39–50. ; Muhammed Gazali, *Kur'an'ın Konulu Tefsiri*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, Haziran 2013, s. 283–300.

*Kasas süresinin 9–45. Ayetlerini içine alan kısım, Hz. Musa'nın doğumunu, büyümesini ve Mısır'dan nasıl çıktığını safha safha bildirilmiştir.

²⁹ Süleyman Özmen, *Tarihsel Süreçte İsrail Filistin Gerçeği*, IQ Kültür Sanat Yayıncılığı, İstanbul, Aralık 2014, s. 31. ; Koç, a.g.e., s. 60–61. ; Armaoğlu, a.g.e., s. 7.

³⁰ Sayılar 1/20–47.

³¹ Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, (Çev. Filiz Orman), Pozitif Yayınları, İstanbul, s. 39.

³² Armaoğlu, a.g.e., s. 7–8.

Peygamber’e, Tanrı tarafından Evamir-i Aşere(On Emir)³³ nâzil oldu. O, henüz Şeria Vadisinde iken, vaat edilmiş toprakları (Arz-ı Mev’ûd’u) ele geçiremeden vefat etti, onun yerine Yûşa (Yoşua) Peygamber geçmiştir.³⁴ Mısır topraklarından çıkış, Yahudilerin hürriyetlerinin küresel bir sembolü haline gelmiştir. İsrailoğulları bu dönemde yaşamış oldukları havadisleri hatırlamak ve anmak için her sene ilkbaharda Pesah (Mısır’dan Çıkış) Bayram’ında, bu anıyı kutlarlar. 50 gün sonra gelen Turfandalar Günü veyahut Şavuot (Hasat) Bayramı, Sina Dağı’nda Kanun’un verilmesinin hatırasını yaşatır. Sonbahar’ın başlangıcında, Şavuot (Hasat) Bayramı’na gelince ise, o da çölde hayatın ne denli çetin olduğunun yeniden anlaşılmasını sağlar.³⁵ Musa Peygamber, İbranileri din ve kültür birliği çatısı altında bir arada tutarak bir Yahudi ulusunun temellerinin atılmasını sağlamıştır.³⁶

Musa Peygamber’den sonra yerine geçen Yûşa Peygamber³⁷, İsrailoğullarına liderlik yaparak Eriha şehrini kuşatır. Şiddetli kuşatma soncunda şehir fethedilir. Böylece İsrailoğulları çöl hayatından kurtularak ataları Hz. Yakub’un vatanı olan mukaddes topraklara yerleşmiş olurlar. Hz. Yûşa, İsrailoğullarını Hz. Musa’nın Şeriatı üzerine yıllarca idare etti. Bu arada Mısır’dan gelirken yanlarına aldıkları Hz. Yusuf’un tabutunu Nablus şehri taraflarında kardeşlerinin Yusuf’u kuyuya attıkları yerde defnetti.

Hz. Yûşa’nın, Eriha’yı fethettiği haberini alan Şam ve diğer şehirlerdeki hükümdarlar birleşerek ona karşı çıktılar. Fakat Hz. Yûşa ordusuyla onları da mağlup ederek Filistin, Ürdün, Şam topraklarını fethetti. Böylece Mukaddes toprakların tamamı fethedilmiş oldu. Yirmi yedi sene kadar İsrailoğullarını idare

³³“Tanrı’nın en önemli buyrukları On emir; 1-Seni Mısır ülkesinden, köleler evinden çıkaran Tanrı’n benim, 2-Benden başka Tanrı’n olmayacaktır, 3-Yalanına inandırmak için Tanrı adını kullanmayacaksın, 4-Şabat(Cumartesi) gününü kutlamayı unutmayacaksın, 5-Anana ve babana saygı göstereceksin, 6-Adam öldürmeyeceksin, 7-Zina yapmayacaksın, 8-Çalmayacaksın, 9-Komşuna karşı yalancı şahitlik etmeyeceksin, 10-Komşunun malına tamah etmeyeceksin”,İhsan Süreyya SİRMA, *Müslümanların Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul, Haziran 2016, s. 313. ; Tümer, Küçük, A.g.e., s. 118, ; Kolektif, a.g.e., s. 212. ; Özmen, a.g.e., s. 107 – 108. ;Tesniye, 5/1-33.

³⁴ Seyyid Kutub, *Yahudi ile Savaşımız*, Beka Yayıncılık, İstanbul, Mart 2019, s. 19.

³⁵ Attias- Benbassa, a.g.e., s. 32–33. ; Bayrakdar, a.g.e., s. 119–121.

³⁶ Koç, a.g.e., s. 61.

³⁷Hz. Yuşa b. Nun’un soyu şöyledir; “Yûşa b. Nun, b. Efrâim, b. Yüsüf, b. Yakub, b. İshak, b. İbrahim Aleyhisselâm’dır.”, Köksal, a.g.e., s. 121.

eden Hz. Yûşa, 110 veya 120 yaşlarında bulunduğu sırada vefat etti. Filistin topraklarına defnedildi.³⁸

1.2.3. Dağılma Dönemi

Mısır'dan çıkış (Exodus) olayı ile başlayıp Hz. Yûşa liderliğindeki birliklerin Kenan liderleri ile mücadele ettiği ve Saul ve Hz. Davud'un İsrail Krallığı'nı kurduğu zamana kadar olan dönem "Hâkimler Dönemi" denilmektedir. Bu dönem yaklaşık olarak M.Ö 1400 – 1051 yılları arasını kapsamaktadır. Eski Ahit'e göre hâkimler idareyi elinde tutan kişilere danışmanlık yapıp onları yöneten, unvanı olmayan egemenler olarak Tasvir edilmektedir.³⁹Hâkimler olarak adlandırılan yöneticiler Eski Ahit'te şu şekilde sıralanmaktadır: Kenaz'ın oğlu Otniel (Hâkimler III: 9 -10.), Benyamini Geran'ın oğlu Ehud (Hâkimler III: 15.), Anat oğlu Şamgar (Hâkimler III:31.), Lappidot karısı Debora (Hâkimler IV:4.), Yoaş'ın oğlu Gideon (Hâkimler Bap 6 – 8), Yerubbaal'ın oğlu Abi Melek Şekeme (Hâkimler IX:22.), Pua oğlu Tola, Gilead'lı Yair (Hâkimler X:1 – 5.), Gilead'lı Yefta, Beytlehem'den İbstan, Zebuluni Elon, Hilel oğlu Abdon (Hâkimler XII: 7 – 12.), Manoah'ın oğlu Samson (Hâkimler Bap 14 – 16.), Kâhin Eli ve Saul'un krallığına kadar Samuel. Hâkimleri meşgul eden en önemli sorunlar ise Eski Ahit'te oldukça ayrıntılı bir şekilde yer verilen Filistin kavmi saldırıları olmuştur.

Filistin'e yerleşen İsrailoğulları, ayrı ayrı kabileler hâlinde yaşıyorlar, çevrelerindeki Yahudi kabilelerle savaşıyorlardı. İsrail kabilelerinde monarşik yönetim hâkimdi. Onların parçalanmışlık hali, bu kavimlerin düşmanlarına karşı yenik düşmelerine sebep oluyordu. Filistinlilere her defasında yenilmişlerdi. Bu acı tablo, İsrailoğullarının birleşmelerine sebep oldu. İlk İsrail Kralı Saul'un (MÖ 1020 – 1004), etrafında toplanan kabileler, Filistinlilere karşı başarılı savaşlar vererek Filistin'in bu parçasını da topraklarına kattılar.⁴⁰

Saul (Kur'an'daki adıyla Tâlut)'un vefatından sonra yerine Davud Peygamber hükümdar olmuştur. İ.Ö 1004 ile 965 yılları arasında Davut Peygamber, On İki

³⁸İsmail Mutlu, *Yahudi Tarihi*, Mutlu Yayıncılık, İstanbul, Mart 1995, s. 137 – 138. ; Yeşu Bap 1-24. ; Köksal, a.g.e., s. 121-122.

³⁹Arçın, a.g.e., s. 30-31.

⁴⁰ Süleyman Kocabaş, *Siyonizm ve Türkiye Kutsal Topraklarda Şer Planları*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul, Ocak 2018, s. 13.

İbrani kavmini tek bir krallıkta birleştirmeyi başarmıştı.⁴¹Yahudi (İbrani) Devleti'nin gerçek kurucusu ve onu bir Akdeniz kuvveti hâline getiren Davut Peygamber'dir. Onun zamanında sınırlar kuzey dağlarının arka eteklerinden güneyde çöllere kadar uzanıyordu. Kudüs'ü ulusal bir başşehir olarak o kurmuştu. Davud Peygamber Devri, Yahudilerin harp ve fetihleriyle parlayan şeref ve zafer devridir. Hz. Davud, Yahudilerin "Milli Karamanı"dır.⁴² Hz. Davud, Kudüs'ü kuran yerel kavim Jebusitler'den burayı aldıktan sonra şehri başkent yaptı. İsrail dininin en saygıdeğer eşyası olan kutsal Anlaşma Sandığı'nı Kudüs'e getiren Hz. Davud'dur. Sandık savaşta Filistinliler tarafından ele geçirilmiş ve geri alındığında ise geçici olarak Kudüs'e sekiz kilometre yakınlıkta bir tapınakta muhafaza edilir ve Kudüs'ün başkent ilan edilmesiyle kutsal Anlaşma Sandığı Hz. Davud'un öncülüğünde Kudüs şehrine taşınır.⁴³ Hz. Davud'un hükümranlılığı altında İsrailoğulları en gösterişli devirlerini yaşamışlardır. Tarih boyunca İsrailoğulları, hep onun dönemindeki gösterişli hayatı özlemişler onun neslinden bir Mesih gelip kendilerini necat etmelerini ve mübarek topraklarda o gösterişli kraliyeti yeniden kurmasını beklemişlerdir. 1948 yılında müstakil İsrail devletinin ihdas edilmesine rağmen mütedeyyin Musevilerin hepsi hala o Mesihi beklemektedir.⁴⁴ Davut Peygamber kral olduğu dönemde devletin sosyal yapısını geliştirmiş, Eski Ahid'e eklemeler yapmıştır. Bu mübarek kitaba Zebur denmiştir. Dört büyük kutsal kitaptan biri olan Zebur'da sadece nasihatlar vardı. Ahkâma dair hükümler yoktu. Bu sebeple Hz. Davut, Hz. Musa'ya indirilen Tevrat'ın hükümlerine göre şeriat uygulamıştır.⁴⁵

Hz. Davud, ölmeden önce tahtına varis olarak eşi Bet-Şeba'nın oğlu Hz. Süleyman (Salomon)'ı kral ilan etmiştir.⁴⁶Hz. Davud, Kudüs Şehrin(Davud Şehrin)'de defnedildi. Hz. Davud, İsrail devletine kırk yıllık krallığının, yedi yılını Hebronda ve otuz üç yılını da Yeruşalimde krallık ederek geçirmişti.⁴⁷ İ.Ö 965-930 yılları arasında hükümranlığını icra eden Süleyman Peygamber dönemi

⁴¹ Koç, a.g.e., s. 62.

⁴² Kocabaş, a.g.e., s. 13.

⁴³ Simon Goldhill, *Kudüs Tapınağı Yahudi, Hristiyan ve Müslümanlar için kutsal olan bir sitenin olağandışı tarihi*, (Çev. İbrahim Şener), Doruk Yayıncılık, İstanbul, Mart 2011, s. 30.

⁴⁴ Kolektif, a.g.e., s. 214.

⁴⁵ Koç, A.g.e., s. 62. ; Mutlu, a.g.e., s. 145.

⁴⁶ Birinci Krallar, 1/1– 48.

⁴⁷ Birinci Krallar, 2/10–11.

Yahudilerin en parlak devridir. İsrail Krallığı kuzeydeki On Kavmi 'nin (Yehuda ve Bünyamin toplulukları dışındaki tüm İsrail topluluğu) Mısır topraklarından Fırat Nehri boyunca uzanan arazilerini içine almış, İsrail krallığı gerek ekonomi gerekse siyasal bakımdan neşv ü nema göstermiştir.⁴⁸

Kudüs'teki Mabedi 'nin⁴⁹ planı Davut Peygamber tarafından çizilir, fakat Tapınağın yapılışını tamamlaması için seçilen kral, Davut Peygamber'in evladı ve varisi olan Süleyman Peygamber'dir. Bu tapınak, "Tanrı'nın Adı 'nın Evi" adını alacaktır.⁵⁰Süleyman'ın krallığı döneminde ihdas ettirdiği "Tanrı evi" biçiminde olan tapınak, muhtelif sunuların icra edildiği, kurbanların adandığı, milletin toplandığı ve karar alma yeridir ayrıca içerisinde Ahid Sandığı⁵¹, İsrailoğullarının Mukaddes Kitabı ile buluşma otağındaki kutsanan eşyaların bulunması, buraya ayrıca anlam katmaktadır. Tabii olarak bu kıymet ise, İsrailoğulları Rablerine karşı bütün ananelerini özellikle yalnızca burada gerçekleştirmek vaziyetinde bırakmıştır. Ayrıca tapınak bazı ehemmiyet arz eden kişilere peygamberliğin verildiği, Tanrıyla elçileri arasında organizasyonu sağlayan bir mekândır.⁵²

Ahd-i Atik'te geçen ifadelerde Kral Tapınağı, Davut Peygamberin mahdumu Süleyman Peygamber tarafından Tanrı'nın emri ile ihdas edilmiştir. Süleyman

⁴⁸ Sedat Kızıloğlu, "İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Kırıkkale, Ocak 2012, s. 39.

⁴⁹"Kudüs, üç büyük din açısından kutsal kabul edilen beldedir. Ursalim olarak adlandırılan bu toprakların en eski meskûnları Kenanlılardan sonra İsrailoğullarıdır. İsrailoğulları yerleşik hayata geçmelerine ve Kral Süleyman tarafından tapınağın inşa edilmesine kadar göçebe bir yaşam sürdürmüşlerdir. Bundan dolayı ibadet edebilmeleri maksadıyla konaklama noktalarına ve önem atfettikleri; Şekem, Beytel, Mamre ve Berşeba gibi belirli yerlere çeşitli sunaklar yapmışlardır. Yahudilerin ibadet yeri bakımından en önemli ilk değişikliği Musa dönemi ile birlikte görülmektedir. Bu dönemde ibadetlerini icra edebilmek gayesi ile mâbed olarak 'toplanma çadırı' Ohel, Moed, Makdis, Mişkan oluşturulduğu bilinmektedir. Yahudilerin tapınak arayışları Kral Süleyman'ın mâbedi'ni inşasına kadar devam etmiştir.", Mustafa Yiğitoğlu, "Yahudilerin Tapınak Siyaseti ve Semavi Mâbed", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2017, s. 44.

⁵⁰Goldhill, a.g.e., s. 32.

⁵¹"Ahit veya 'misak' sözcüğü oldukça yaygın kullanılır ve iki şahıs veya topluluk veya birden çok insan arasında yapılan sözleşme ve anlaşma anlamına gelir. Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki ilişki manasındaki anlamıdır. Kelimenin İbranice aslı Berith'dir ve Arapçaya bazen 'misak', bazen de 'ahit' şeklinde tercüme edilmiştir. İngilizceye 'Covenant' şeklinde tercüme edilmiştir ki, bu İbranice (Kenan diliyle) Biritu kelimesine yakın olan sözcüğün karşılığıdır. Babilliler ve Asuriler bu kelimeyi bağlanmak, yemin veya 'misak' ve hatta dik durma ve kök salma anlamında kullanmışlardır." Mahmut Nana, *Yahudi Tarihi*, (Çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2014, s. 240.

⁵² Mustafa Yiğitoğlu, "Yahudi İdeası: Kral Mabedinden Kral Devlete", *Turkish Studies – International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/2 Spring 2012*, s. 1208.

Peygamber, tapınak yapımını gerçekleştirmek gayesiyle Hiram'dan muavenet istemiş ve bunun üzerine istediği her türlü yardım Hiram tarafından karşılanmıştır. Süleyman Peygamber de her sene Hiram'a sarayının erzak gereksinimini temin etmiştir. Süleyman Peygamber, İsrail tebaasının Mısır topraklarından çıkış, 480 sene sonra, hükümdarlığının 4. Yılında mabedin inşasına başlamıştır. Süleyman Peygamber, Tanrı için yaptığı mabedin uzunluğu 60, genişliği 20, yüksekliği 30 arşındır. Tapınağın ana kısmın önündeki eyvan; mabedin genişliğinde olup 20 arşındır. Eyvan mabedin önünden ileriye doğru on arşındır.

En Mukaddes Yer olarak isimlendirilen, mabedin içinde "Ahit Sandığı"nın bırakılacağı iç oda bulunmaktadır, mabedin beri kısmında yapılıdır. Mabed, has altınla kaplatılmıştır ve içerisine yine altınla mestur keruvlar yerleştirilmiştir. Süleyman Peygamber'in yaptırdığı mabet, hükümdarlığının 11. yılının 8. ayında bütün teferruatlarıyla 7 sene içerisinde yapılmıştır. Süleyman Peygamber'in yaptırdığı mabedin tamamlanması ile Yahudiler için yeni bir devir başlamıştır, ta ki bu devir Babil diasporası sonrasında II. mabedin inşasının yapımına kadar devam etmiştir.⁵³

Kudüs Tapınağını yaptıran Süleyman Peygamber'in İ.Ö. 930 senesinde ebediyete irtihali üzerine takriben 70 sene boyunca süren ilk İsrail Devleti'nin varlığı, İsrail ismi altında yaşayan 12 Kavmi'nin iç anlaşmazlıkları, aşırı yabancı etkisi ve kentsel hayatın meydana geldiği gerilimler sebebiyle sekteye uğramıştır. Süleyman Peygamber'in mahdumu Rehoboam'ın krallığın başına geçtiği dönemde tüm bu hususlar ülkenin ikiye bölünmesine neden olmuştur.⁵⁴ İki Yahudi devletinden biri, İsrailoğullarının On İki kabilesinden Onunun meydana getirdiği bu devlet Filistin'in kuzeyinde başkent Samarya (Samiriye veya Nablus) olduğu İsrailiye Krallığı veyahut Devleti, diğeryse Yahudilerin geriye kalan iki kabilesinden oluşan ve Güney Filistin'de kurulan başkent Kudüs olduğu "Judaca" veya "Yehuda (Yahudiye) Krallığı" dır.⁵⁵ İki Krallık arasında yaşanan ihtilaflar ve mücadeleler yüzünden, İsrailoğullarının zayıflanmasına sebep olmuştur.

⁵³ Yiğitoğlu, a.g.m, s. 1209. ; Birinci Krallar, 5/1-4. ; Birinci Krallar, 5/6. ; Birinci Krallar, 5/7-9. ; Birinci Krallar, 5/10-11. ; Birinci Krallar, 6/1-10. ; Birinci Krallar, 6/15-38.

⁵⁴ Koç, a.g.e, s. 62.

⁵⁵ Ali Öner, *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail*, Mana Yayınları, İstanbul, 2012, s. 54.

Rehoboam, Krallığındaki İsrailoğullarının cenûbundaki Yahuda devletinin toprakları içerisinde kalan Kudüs'teki Mabede ziyarete gitmesine mani olmak için iki altın buzağı yaptırmış, bunlardan birini Beyt-El şehrine, diğerini de Dan şehrine iskan etmiştir. Rehoboam, bunların İsrailoğullarını Mısır topraklarından çıkaran tanrılar olduğunu duyurmuş ve Kudüs'e gitmeyi yasaklamıştır. Böylece İsrail Krallığı eski dinleri olan putperestliğe irtica etmiş ve bu hükümlerle topraklarında Musa Peygamber'in Ahd-i Atik'i (şeriatı), ilga etmiştir. Nihayet bu Krallığa, M.Ö 722 yılında İsrail Krallığı Asurlular tarafından son verilmiştir.⁵⁶

Bu krallık, Asurlulara vergi vermemeye başlamıştı. İsrail Krallığı vergiyi göndermemeye başlayınca, Asur Kralı Salmanasor, ordusu ile birlikte İsrail Krallığı'nın başkenti Samiriye üzerine yürüdü. Üç yıl muhasaradan sonra şehir, yeni Asur Kralı II. Sargon'a teslim oldu. İsrail Krallığı'na son veren II. Sargon, Yahudileri sürgüne gönderdi. Bu sürgünler, yeni çevre tarafından çabucak asimile edilerek bir canlı organizma gibi tarihten kayboldular. Tarih'te sözü edilen “kayıp on kabile” bunlardır.⁵⁷

Asurlar tarafından İsrail Krallığı'nın başına getirilen felaketi gören Yahuda Krallığı, Asur Kralına vergi ödeyerek varlığını sürdürmüştü. Yahuda Krallığı, Mısır'dan destek alarak Asur Krallığına karşı çıkma teşebbüsünde bulunduyorsa da boşa çıktı. Asur İmparatorluğu, M.Ö 612 'de başkenti Ninova'nın yıkılmasına kadar varlığını devam ettirmiştir.⁵⁸ Yahuda (Juda) Krallığı, Babil ile Mısır arasında hâkimiyet meselesi haline dönüşür. Bu meseleyi kendi lehine hallettirmek için harekete geçen Babil hükümdarı II. Buhtunnasr (Nabukadnezar) tarafından Kudüs şehri tahrip edilir. Tapınak (Bet ha-Mikdaş) viran edilmiş ve Babil'e zorunlu göçe tabii tutulan Yahudilerin esirlik dönemleri başlamıştır (M.Ö 586). Bu dönem, İsrailoğulları açısından “birinci mabed dönemi ”nin nihayetine delalet etmektedir.⁵⁹ Bu hadise Kuran-ı Kerim'de şöyle haber verilir:

“İsrailoğullarına Biz Tevrat'ta şöyle bildirdik: Siz yeryüzünde iki kere fitne çıkaracak ve büyük bir taşkınlıkla azacaksınız. O iki fitneden ilkinin vadesi

⁵⁶ Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar Yayınları, İstanbul, Aralık 2018, s. 109.

⁵⁷ Kocabaş, a.g.e., s. 14. ; Arçın, a.g.e., s. 65 – 66.

⁵⁸ Roger Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, (Çev. Cemal Aydın), Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s. 93.

⁵⁹ Süleyman Sayar, “Yahudi Karakteri (Tarihi ve Sosyo-Psikolojik Bir Yaklaşım)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 9, Bursa, 2000, s. 307 – 324.

dolduğunda, üzerinize çok çetin güç sahibi kullarımızı musallat ettik de onlar, meskenlerinizin aralarına kadar girip sizi takip ettiler. Bu, yerine getirilmesi muhakkak bir vaad idi."⁶⁰

Tüm bu gelişmeler neticesinde İsrailoğullarının zorunlu göçe maruz bırakıldıkları parçalanma dönemi başlamış, bu hadiseler İsrailoğullarının tarihinde "Bâbil Sürgünü Devri" adıyla anılmıştır. Babil diasporası Yahudilerin ulusal benliklerinin daha da sıklaşmasına imkân vererek Filistin topraklarına yeniden ricat etme umuduna olanak sağlamış, İsrailoğulları bu sayede birlik ve beraberliklerine sadık kalmışlardır. İsrailoğullarının İlk tapınağı, Kaldeliler'in (Yeni Babilliler) Hükümdarı Nabukadnezar tarafından yıkılmasına müteakip İsrailoğullarının sürülmesi "Diaspora (Yayılış)"nın başlangıcı olarak belirtilmektedir.⁶¹İsrailoğullarının Babil esaret hayatı yaklaşık 70 sene sürmüştür.⁶²

1.2.4. Diaspora'dan Dönüş ve Tapınağın İnşası

Pers(İran) Kralı Cyrus, Lidya kralı Krezüs(Karun)'ü ezdikten ve imparatorluğunu ele geçirdikten (M.Ö. 546) sonra, artık yere sereceği sadece Mezopotamya ile Suriye-Filistin'e egemen olan kırılgan bir yeni Bâbil İmparatorluğu kalmıştı.⁶³Babil Kralı Buhtunnasr (Nabukadnezar)'ın İ.Ö. 561 senesinde ölümü üzerine Bâbil Krallığı hızla yıkılışa geçmiş ve Persler tarafından tarih sahnesinden silinmiştir. Mamefih Filistin toprakları, Pers İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir. Pers Kralı Cyrus'un, İ.Ö. 539 senesinde Bâbil Devleti'ni yok etmesinden sonra İsrailoğullarının Kudüs şehrine dönmelerine ve mabetlerini yeniden inşa etmelerine müsaade edene kadar uzun bir müddet Pers hâkimiyetinde hayatlarına devam ettirmişlerdir.⁶⁴Pers (İran) Kralı Cyrus, Yahudi tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Çünkü Eretz Yisrael'e (Sion'a) dönüş, onun zamanında gerçekleşmiştir. Kudüs'ü ele geçiren Kral Cyrus, Babil'deki İsrailoğullarının ana

⁶⁰ İsra Süresi, 17/4-5.

⁶¹ Koç, a.g.e., s. 63.

⁶² Celal Tevfik Karasapan, *Filistin ve Şark-ül-Ürdün*, Cilt I, Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul, 1942, s. 45.

⁶³ Garaudy, a.g.e., s. 109.

⁶⁴ Yiğitoğlu, a.g.m., 2017, s. 46.

yurtlarına dönmelerine müsaade eden fermanında şöyle demiştir:⁶⁵ “*Fars Kralı Koreş şöyle diyor: Göklerin Kralı Yehova, dünyanın bütün krallıklarını bana verdi; ve Yehuda ’da olan Yeruslayim’de kendisi için bir ev (Büyük Tapınak) yapayım diye bana emretti. O’nun bütün kavmindan İsrailoğulları ’ndan kim varsa, Tanrı onunla beraber olsun ve Yehuda ’da olan Yeruslayim’e çıksın ve Yisrael ’in Tanrısı Yehova’nın Yeruslayim’de olan evini yapsın*”⁶⁶Babil’de yaşayan Yahudiler, Cyrus’un bu tarihi kararına gerekli ilgiyi göstermediler. İlk dalgada elli bin kişilik bir grup, Eretz Yisrael ’de tekrar Yahudi hâkimiyetini oluşturmak ve Mabedi yeniden kurmak için yurtlarına geri döndüler.⁶⁷ Bu geri dönüş yıllar içinde devam etti. Tevrat’ın bir kitap olarak çıkışı, Pers(İran) hâkimiyeti devrinde oldu. Eski Ahit’in beş eseri “Süleyman’ın Meseleleri”, “Ruth”, “Rahipler Kitabı”, “Eyüp Kitabı”, “Naşideler Naşidesi” ve birkaç manzum bu dönemde tamamlandı.⁶⁸ Pers (İran) Kralı II. Darius döneminde ferah ve özgürlüğe haiz olarak otonom bir idareye kavuşan İsrailoğulları, Kudüs şehrinde Yeni Babilliler tarafından yıkılan mabedin yerine İ.Ö. 515’te II. Mabedi inşa ettiler.⁶⁹

1.2.5. Makedonya ve Roma İmparatorluğu’nun Hâkimiyeti

Filistin’de Pers egemenliği İ.Ö 535 – 331 seneleri arasında devam etti. M.Ö 331’de Pers Kralı Dara’yı İpsos Meydan Muharebesi’nde mağlup eden Büyük İskender, Fırat Nehri’ni geçerek Filistin topraklarına girmiştir, Gazze bölgesini ele geçirdikten sonra Mısır üzerine yürümüştü. Büyük İskender ölünce İmparatorluğu bölündü. Mısır ve Filistin, generallerden Batlamyus’un (Ptoleme) egemenliğine girdi.⁷⁰ Yahudilere, bu devirde Mısır topraklarında yeni inşa edilen İskenderiye*

⁶⁵ Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi*, Üniversal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık, İstanbul, Eylül 2000, s. 51.

⁶⁶ Ezra, 1/1-4.

⁶⁷ Besalel, a.g.e, s. 52.

⁶⁸ Kocabaş, a.g.e., s. 15. ; Adam, a.g.e, s. 113.

⁶⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 9. ; Kızıloğlu, a.g.m., s. 40. ; Koç, a.g.e., s. 64. ; “ *Ve bu ev kral Dariusun krallığının altıncı yılında Adar ayının üçüncü gününde bitirilir.*”, Ezra, 6/15.

⁷⁰ Kocabaş, a.g.e, s. 16.

* “*Afrika’nın ve Akdeniz’in önemli liman şehirlerinden biridir. Nil deltasının batı kenarında yer alan İskenderiye Asya, Afrika ve Avrupa’yı birbirine bağlayan yolların birleştiği noktada önemli ticaret ve ulaşım merkezidir. Büyük İskender’in emriyle Grek tarzı Hippodamos planında (dama tahtası) kurulan şehrin inşasının tamamlanması ve Mısır’ın başşehri olarak meydana çıkması Batlamyus (Ptolemaios) hanedanı devrine rastlanır.*”, Eymen Fuad Seyyid, “*İskenderiye*”, T.D.V İslam Ansiklopedisi, C. 22. , İstanbul, 2000, s. 576–580.

şehrine göç etme teşvikinde bulunulmuştu. Helenistik dönem ile Anadolu, Babil, Suriye ve özellikle İskenderiye’de Yahudiliğin ehemmiyetli merkezleri ortaya çıktı. Bu dönem boyunca Yahudiler Yunan idaresi altında Yunanlaştırma politikasının etkisi altında kalmışlardır. Makedonya Krallığı’nın Filistin bölgesinde Helenist’i yaymak istemesi sonucunda, putperest Yunanlı idarecilerin Eski Ahid’i yasaklamaları ve Mukaddes Mabedin putperestliğin simgesi Zeus heykelinin konmasını İsrailoğullarının isyan etmesine yol açmış, Makabi ayaklanması patlak vermiştir.⁷¹ Mattathias Hasmon (Haşmon) ve beş oğluyla (Yohanna, Şemon, Yahuda, Eliazer ve Jonathan) birlikte başlatmış olduğu bu isyan hareketi, Mattathias Hasmon’un ölümüyle yerine geçen Yahuda’nın liderliğinde devam etti. Yahuda’nın mahlası “Makkabi” idi. Çekiç manasına gelen bu mahlas, Haşmoney hanedanının resmi ismi haline geldi ve Makkabiler olarak tarih sahnesinde yerini aldılar.⁷²

İsyancılarla Selevkuslar⁷³ arasında hararetli çatışmalar oldu. Her ne kadar Yahuda Kudüs Mabedini geri almayı başardıysa da, Akra kalesindeki Selevkus garnizonunu ele geçiremedi. Tekrardan mabedin geri alınması Makkabiler için büyük bir başarı sayılırdı. Yahudilerin bu zaferi önemli olmakla beraber, siyasi mahiyette tam ve sürekli bir sonuç elde edilemez. Bu zaferleri, Yahudilerin din hürriyetini elde etmelerini, dinlerini korumalarını sağlamıştır. O günden sonra İsrailoğulları her sene 25 Kasım günü Hanukka bayramı olarak kutlamaktadırlar.⁷⁴

Selevkus Krallığı’nın İ.Ö. 2. yüzyılın ortasında Roma Cumhuriyeti ve Pers İmparatorluğu’nun baskılarıyla çökmesi sonucu ortaya çıkan güç boşluğundan yararlanan İsrailoğulları, *Haşmonayim*⁷⁵ ailesinin idaresi altında bağımsızlıklarını

⁷¹ Koç, a.g.e., s. 64. ; Armaoğlu, a.g.e., s. 9.

⁷² Nana, a.g.e., s. 330.

⁷³ “Makedonyalı Büyük İskender’in M.Ö. 323’te Babil’de aniden ölmesi üzerine imparatorlukta büyük bir otorite boşluğu ortaya çıktı. Büyük İskender’in kumandanları iktidar için birbirleriyle savaşılmaya başladı. Uzun savaşımlardan sonra İmparatorluk Büyük İskender’in kumandanları arasında dört parçaya bölündü. İran, Babil ve Mezopotamya Seleukos ’un payına düştü. M.Ö. 305’te kendini kral ilan ederek, Büyük İskender’in İmparatorluğunu yeniden kurmak isteyen Seleukos tüm çabalarına rağmen Kuzey Anadolu’yu alamadı. Boğazları geçerek Trakya’ya girdiyse de Yunanistan’ı ele geçiremeden M.Ö. 280’de öldürüldü. İran’daki Part Kralı 2. Ferat (Ferhad) M.Ö. 129’da Selokidler yenerek Fırat’ın batısına sürdü.” Tan, a.g.e., s. 45.

⁷⁴ Tanyu, a.g.e., s. 66-67. ; Nana, a.g.e., s. 330.

⁷⁵ “Haşmoni Krallığı, M.Ö. 140-37 tarihleri arasında Yahudilerin kurmuş olduğu ender özerk devletlerden biridir. Ancak bu hanedanlık nesli neden gösterilerek dini ve siyasi erki kullanmada bir takım kısıtlamalara maruz kalmıştır. Onlara geleneksel Yahudi otoriteleri tarafından muhalefet edilmiştir. Bunun asıl nedeni Haşmonilerin, Helenleşmeye meyilli olmalarıdır. Ancak bu

ilan etmiş, Filistin ve Ürdün’de bir asırdan uzun bir zaman hüküm sürmüşlerdir. Haşmonayim hanedanı bir başka yerel hanedanın Roma idaresiyle işbirliği yapması sonucu ortadan kaldırılmış ve akabinde toprakları İ.Ö. 63 senesinde Roma İmparatorluğu topraklarına ilave edilmiştir.⁷⁶ İsrailoğulları üzerinde Yunan egemenliğinden sonra Romalıların egemenliği kuruldu. Roma İmparatorluğu Suriye topraklarına doğru yürüyerek yarı bağımsız İsrailoğullarını egemenliği altına almıştır. İ.Ö.64-İ.S.324 seneleri arasında Filistin toprakları Romalıların hâkimiyeti altında idi.

Roma idaresinde Yahudi halkı cemaat işleri tanzim, yine eskisi gibi Kudüs’te ikamet eden büyük rahiplere bırakılmıştı. Fakat zamanla Roma hâkimiyetindeki İsrailoğullarına uygulanan vergilerin ağırlığı, Derebeyli yöneticilerinin haksız yere eziyetleri ve dini gerekçeler yeni ayaklanmaları beraberinde getirmiş, İsrailoğulları arasında özerk bir İsrail (Yahudi) devleti kurma teşebbüsleri yoğunlaşmıştır. Bu gayeyi özümseyen İsrailoğulları, Eski Ahid’e sadakat bağlılığı gerekli görüyorlar, Yahve (Tanrı) her şeyin efendisi olduğuna göre dünyanın bir gün İsrailoğullarının emri altına gireceğini, inançlarına bağlı kalırlarsa başarı elde edeceklerine inanıyorlardı. Bütün bu gerekçeler ile İsrailoğulları, 66-73 yılları arasında yeniden isyan ettiler. Bu isyan sebebiyle Kudüs şehri üzerine yürüyen Romalı General Titus şehri yakıp yıktı. Babil esareti dönüşünde inşa edilmiş olan İkinci tapınakta yıkılmıştı.⁷⁷

İsrailoğulları, Roma İmparatorluğuna karşı tarihlerinde üç büyük ayaklanma ve muharebe gerçekleştirmişlerdir. Birincisi “*Büyük İsyân*” ismiyle anılan Birinci Yahudi Ayaklanması (66-73), ikinci ise *Kitos Muharebesi* (115-117), ve son olarak da *Bar-Kokhba Ayaklanması* (132-135)’dir.⁷⁸ Romalılara karşı ikinci

muhalefet soylarının üstünlüğüne yönelik iddiaları üzerinde yapılmıştır. Bu çerçevede dini ve siyasi unvan ve kurumlar revize edilmiş. Haşmonilerin, Davut Peygamberin neslinden olmadıkları iddia edilerek krallıklarının meşruiyetinin zümre tarafından tanınması mani olunmuş, iç harplerle uğraşmak durumda kalınca da krallıkları tarih sahnesinde ancak yüzyıl kalabilmiştir.” Tolga Savaş Altınar, “Soyun Önemi Bağlamında Yahudi-Haşmoni Krallığı ve Vaftizci Yahya”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 52, Sy. 52, İstanbul, Haziran 2017, s. 115-138.

⁷⁶Hasan Öztürk (Ed.), *Modern Orta Doğu Siyasi Tarihi*, Bilgesam Yayınları, İstanbul 2016, s. 261.

⁷⁷Koç, a.g.e., s. 65.

⁷⁸“*Büyük ayaklanma esnasında mabed’in yıkılıp Kudüs kentin ele geçirilmesinin ardından Masada kalesi, bu felaketten kaçan son hür Yahudi topluluğunun sığınağı olmuştur. Ancak çok geçmeden Yahudi direnişçilerin sığındığı Masada, Romalı askerler tarafından aylarca muhasara altına alınmıştır. Josephus’a göre, Büyük ayaklanma döneminde, 72-73 yılları arasındaki birkaç aylık*

büyük Yahudi İsyanı, Simon Bar Cocheba'nın liderliğinde M.S. 132-135'te vuku buldu. Kudüs'ü tekrar ele geçiren Cocheba, Yahuda Krallığı'nın bağımsızlığını ilan etmişti. Romalılar, isyanı kanlı bir şekilde bastırdılar. 135'te Kudüs yeniden tahrip edildi. Çok fazla Yahudi öldürüldü, çoğu da sürgün edildi. Filistin şehrine dönmeleri yasaklandı. Romalı İmparatorluğu tarafından Suriye'nin idaresine verilen Filistin bölgesi, önemsiz bir şehir hâline getirildi. Filistin bölgesinde daha fazla kalamayacaklarını anlayan İsrailoğulları gruplar halinde burayı terk etmeye başladılar. Bir iki yüzyıl sonra Filistin topraklarında sadece birkaç bin yoksul Yahudi kalmış, Yahudi tarihinde “*Dağılma Devri*” veya kendi tabiriyle “*İkinci Sürgün Hayatı*” başlamıştı.⁷⁹

İsrailoğulları Anadolu, Doğu Avrupa ve Kuzey Afrika'ya göç etmişler, bir bölümü Roma İmparatorluğu tarafından esir veyahut köle olarak Batı Avrupa'ya götürülmüşler, bir bölümü de Hicaz ve Mezopotamya bölgesine gitmişlerdir. İsrailoğulları bu tarihten sonra Filistin toprakların da yok denilecek kadar az bir nüfusa haiz olmuşlardır. İsrailoğulları mabedin birleştirici çevresinde yoksun oldukları halde bütün bu yaşanan olumsuz şartlara rağmen ayakta durmayı başaramışlar, iletişimlerini sürdürmüşlerdir. İsrailoğullarının politik ve arazi üssü olmadan varlığının devamlılığını sağlayan tek unsur dinleri olmuştur.⁸⁰

İsrailoğullarının bütün insanlık üzerinde Yahve (Tanrı)hâkimiyetinin gerçekleşmesi beklentisinin kuvvetlendiği devirde Hristiyanlık dininin ortaya çıkması ve gelişmesi Hristiyan-Yahudi çatışmalarını başlatmıştır. 325 yılında Roma İmparatoru Konstantin'in Hristiyanlık dinini tasdik etmesi ile bu din Roma Devleti'nin resmi dini oldu. Bu sebeple Kudüs kenti müdahil olmak üzere mukaddes arazilerde Mabetler inşa edilmiş, devletin birçok yerinde manastırlar kurulmuştur. Hristiyanlığın yayılması Yahudiler ile Hristiyanlar arasındaki dinsel çatışmaların başlaması neticesini doğurmuştur. Roma İmparatorluğu'nun Hristiyan dinini benimsemesi sonrasında Yahudiler üzerinde artış gösteren

süre içerisinde vuku bulan Masada direnişi, aslında Yahudilerin Roma'ya karşı isyanı esnasında yaşanan dramatik bir direnme ve hasmı eline geçmektense topluca intihar etme şeklinde gelişen bir “kahramanlık” destanının ifadesidir.” Hakan Olgun, “Modern İsrail'in Milli Kimlik Kaynağı Olarak Josephus'un Masada Anlatısı”, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 10., Sy. 1., İstanbul, Ocak-Nisan 2013, s. 7-39.

⁷⁹ Kocabaş, a.g.e., s. 17.

⁸⁰ Koç, a.g.e., s. 65.

baskıları ile Yahudiler eski özerliklerinden uzak kalmışlardır. 395 yılında Roma Devleti parçalanınca Filistin arazileri, Bizans Devleti'nin payına düşmüştür. Bizans egemenliği altındaki İsrailoğulları, devlet işlerindeki görevlerinden men edilmişlerdir. Bu devir itibariyle Yahudilik hakkında yürütülen önyargılı fikirlerin beraberinde sürüklediği karışıklıklar, Yahudi meselesini ortaya çıkardı.⁸¹ Devir içerisinde Yahudiler hakkında ortaya atılan iki görüş vardı. Bunlardan birincisi, Yahudi zümresinin İsa Peygamber'in vefatından yükümlü olması, bir diğeri ise Yahudilerin vatansız kalıp bütün cihana dağılmasının bu hadiseden kaynaklanan bir ceza olduğu inancıydı. Hristiyanlarda Yahudi hasımlığına neden olan bu görüşler yüzyıllar boyu geçerliliğini korumuş, Yahudi sürgününün yüzyıllarca sürmesinin sebeplerini oluşturmuştur. İsrailoğulları, Roma İmparatorluğuna karşı düzenledikleri birbirini izleyen isyanlarda başarısızlığa uğramaları sonucunda, Bizans İmparatorluğuna karşı Perslilere yardım ederek, Filistin topraklarının Persler tarafından ilhak edilmesini sağlamaya çalışmışlar, fakat 692 yılında Bizans İmparatorluğunun Filistin topraklarını tekrardan ele geçirmesi ile mücadelelerinden netice alamayarak kendi kabuğuna kapanan bir ma'serî haline gelmişlerdir.⁸²

1.2.6. İslamiyet Dönemindeki Yahudiler

İslamiyet'in doğuşu ile Yahudiler için yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. Yahudiler, önce İran, sonra Makedonya daha sonra da Romalıların hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Yahudiler, Romalıların yapmış olduğu katliam ve sürgünlerinden dolayı dünyanın her yerine yayılmışlardı. Bu yayılmalarına *diaspora* olarak tanımlanır. Diaspora ile İsrailoğullarının, Filistin ile bağları kalmamıştı. İsrailoğullarının büyük bir bölümü Arabistan Yarımadasına ve Arap arazilerine göç etmişler, yoğun olarak Medine kenti ve çevresine yerleşmişlerdir.⁸³ 622 senesinde Mekke şehrinden Medine şehrine hicret eden Hz. Peygamber, burada Muhacir ve Ensâr arasındaki kardeşlik bağını sağlar. Ardından da

⁸¹ Kızıloğlu, a.g.e., s. 42.

⁸² Koç, a.g.e., s. 66-67.

⁸³ Koç, a.g.e., s. 68.

Medine’de yaşayan Yahudiler ile Arap kabileleri arasında hukuk sistemine dayalı olarak sözleşme imzalanır. Bu sözleşmeye *Medine Antlaşması* denir.⁸⁴

Bu antlaşmayla Yahudiler, İslam Devleti’nin tebaası olarak kabul edilmiştir. Bu anlaşmada Yahudiler, Müslümanların egemenliğini kabul ederler. Müslüman toplumu içerisinde yer alan Yahudiler, Müslümanlarla beraber Medine şehrine saldıran düşmanlara karşı Medine şehrini muhafaza edeceklerini kabul etmişlerdir. Bu sözleşmedeki maddeler Müslümanlar ve Yahudilerin ilişkilerini düzenlemektedir.⁸⁵

Medine ve civarındaki Yahudiler, üç ayrı kabile halinde yaşıyorlardı. Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kurayza. Bu kabileler içinde en güçlüleri Beni Kaynuka idi. Müslümanların, Bedir savaşını kazanmalarına tahammül edemeyen Beni Kaynuka Yahudileri, hem Kureyşlilerle ittifak girişiminde bulunmuş hem de Müslümanların arasında fitne çıkarmakla vatandaşlık sözleşmesini ilhak etmiştir. Onların bu tutum ve davranışları Hz. Peygamberi endişelendirir. Bunun üzerine şu ayet nazil olur;

*“Eğer bir Kavmin hıyanetinden endişe edersen, antlaşmayı feshettiğini onlara açıkça ve adalet üzere bildir. Muhakkak ki, Allah hainleri sevmez.”*⁸⁶

Hiz. Peygamber, Beni Kaynuka kabilesini bir araya toplayarak onlara nasihatle bulunur, lakin Beni Kaynuka Yahudiler ise küstahlıklarına devam ederek Hiz. Peygamber’e; “savaşmayı bilmeyen dağınık bir kavimle savaşarak onları yenmiş olman seni aldatmasın. Çünkü bizler savaşmayı çok iyi biliriz. Eğer bizimle savaşmış olursan nasıl bir kavim olduğumuzu o zaman anlarsın.”⁸⁷ derler. Bunun üzerine şu ayet nazil olur;

⁸⁴ Celaleddin Vatandaş, *Hiz. Muhammed’in Hayatı ve İslam Daveti (Medine Dönemi)*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2014, s. 43-49.

⁸⁵ “Antlaşmada Yahudiler ile ilgili olan maddeler şunlardır;

1-Müslümanlar ile Yahudiler dostluk içinde ilişkilerini sürdürecektir. 2-Her iki topluluk dini inançlarında hür olacaktır. 3-Şehir, düşman saldırısına karşı birlikte savunulacaktır. 4-İki taraftan biri, üçüncü bir tarafa savaş ilanına mecbur kalırsa, birbirine yardım edeceklerdir. 5-İki taraftan birinin, başkalarıyla yapacağı barışlara iki taraf da katılacaklardır. 6-Diyetler belli esaslar çerçevesinde ortaklaşa ödenecektir. 7-Medine içinde ve dışında her türlü can güvenliği sağlanacaktır. 8- Medine içinde her türlü savaş yasaklanmıştır, hiçbir taraf müşriklerle iş birliği yapmayacaktır.” (Ed.) Ali Aksu, “Uluslararası Hiz. Ömer Sempozyumu”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Cilt 2, Sivas, 2018, s. 241-254.

⁸⁶ Enfal Süresi, 8/58.

⁸⁷ Mutlu, a.g.e., s. 198.

“İnkâr edenlere de ki; Siz dünyada mağlup olacak, âhirette de Cehenneme toplanacaksınız. Ne kötü bir yataktır o!”⁸⁸

Hız. Peygamber’in sözlerine kulak asmayan Beni Kaynuka Yahudilerine karşı savaş ilan edilir. Yahudiler, kalelerinde on beş gün süren kuşatma sonrasında aman dilerler. Teslim olan Yahudiler, Hız. Peygamber tarafından Medine’yi terk etmeleri şartıyla serbest kalırlar. Medine’den göç ederek Hayber ve Şam’a yerleşirler. Malları ise hazineye bırakılır.⁸⁹

Yahudilerle ikinci harp ise hicretin dördüncü yılında Beni Nadir kabilesi ile oldu. Bunlarında vatandaşlık sözleşmesine uymadıkları görülür. Şairlerinden Kab İbni Eşref, Hız. Peygamber’i hiciv (eleştiri) ediyordu. Mekke’ye giderek Kureyşlileri Müslümanlar aleyhine tahrik ediyordu. Uhut Harbi’nden sonra Müslümanlara olan düşmanlıklarını büsbütün artırdılar. Hız. Peygamber, Yahudilerin mahallesinde bulunduğu bir günde damdan başına taş yuvarlayıp öldürmek istediler. Hâlbuki Vahiy meleği tarafından suikast haberi Hız. Peygambere bildirilmişti. Hız. Peygamber’de ‘On gün içinde bu diyardan çıkıp gitsinler.’ diye Muhammet İbni Mesleme ile Beni Nadir’e haber gönderdi. Diretmeleri sonucu üzerlerine sefer düzenlendi. Beni Nadir, altı gün muhasarayla ok ve taş altında tazyik olduktan sonra aman diledi. Kendilerine, alabilecekleri kadar eşyalarını alıp gitmeleri için izin verildi. Hayber ve Şam’a yerleştiler. Medine’de son kalan Beni Kurayza kabilesi de Hendek Harbi’nin en şiddetli zamanında vatandaşlık sözleşmesini bozarak Kureyşlilere yardım etmişti. Savaş Müslümanların lehine sonuçlanınca Hız. Peygamber, Beni Kurayza üzerine yürüme emri verdi. Kalelerini muhasara yirmi beş gün sürdü. Dayanamayarak teslim oldular. Haklarında verilecek karar için Sa’d b. Muaz hakem tayin edilir. Sa’d b. Muaz ise, erkeklerin idam edilmelerini, kadın ve çocukların esir tutulmaları, mallarında paylaşılması hükmünde karar verir.⁹⁰

Peygamber Efendimiz ve Dört Halife devrinde Müslümanlar ile gayri Müslimlerin ilişkileri genel hatlarıyla muahedelere bağlı olarak, genelde gayri

⁸⁸ Âl-i İmrân Suresi, 3/12.

⁸⁹ Kocabaş, a.g.e., s. 24.

⁹⁰ Kocabaş, a.g.e., s. 25. ; Mutlu, a.g.e., s. 200-214. ; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*, (Sadeleştiren Metin Muhsin Bozkurt), Cilt 1, Akit Gazetesinin Okuyucularına armağanı, İstanbul, Ekim 1997, s. 173-176, 190-192.

Müslimler özelde ise Yahudiler, *Zimmi*⁹¹ statüsü çerçevesinde tasdik edilmiş mal, can, eğitim, ticaret, din, güvenlik gibi husûslarda İslâm Devletinin garantörlüğü altına alınmıştır. Hatta “*Zimmi*” olarak tasdik edilmenin neticesinde İslâm Devletine karşı olan “*cizye, haraç ve öşür*” gibi yükümlülüklerini yerine getiren İsrailoğulları, İslâm Devletinin kendilerine garanti ettiği konularda güvenlerinden şüphe etmemişlerdir.⁹²

Halife Ebubekir, Peygamber Efendimizin ölümünden sonra dağılma tehlikesi ile karşı karşıya olan İslâm toplumunu bir araya getirerek Mekke şehrinde kontrolü sağlamayı başardı. Halife Ömer ise, bazı yerlerde devam eden kavimler arası çatışmaları sona erdirdi. Sasani ve Bizans İmparatorluğunu yenerek Pers, Filistin ve Suriye arazilerini egemenliği altına aldı. Özellikle Sasani İmparatorluğu’nun 637 yılında Kadisi’ye Savaş’ında bozguna uğratılmasıyla bir İslâm İmparatorluğunun temelleri atılmış oldu. Pers ve Hint yarımadasına doğru İslâm’ın genişlemesi söz konusu olmaya başlamıştı. Bizans İmparatorluğuna karşı yapılan harpler sonunda 635 senesinde Şam, 637 senesinde de Kudüs alınmış, 641 senesinde ise Mısır topraklarının ehemmiyetli bir bölümünde denetim sağlanmıştı. Genişleme Halife Ömer’den sonra da devam etti ve 670 senesinde batıya doğru Bizanslıların⁹³ ve Berberilerin⁹⁴ karşı koymalarına rağmen Tunus alındı ve 680 senesinde Ukbe bin Nafi komutasındaki ordu, Cezayir ve Fas topraklarını ele geçirerek Atlas Okyanusu’na kadar olan toprakların kontrol altına alınmasını sağladı. İbni Nafi komutasındaki İslâm ordusu tüm Kuzey Afrika topraklarını alarak İslâm İmparatorluğu’nun sınırlarını Atlantik’e kadar uzatmış bulunuyordu.

⁹¹ “Sözlükte ‘bir kimsenin yüklendiği, ödemeye mecbur olduğu borç, alacak, himaye, haiz çıkma, muahede, ahid’ manalarındaki “*zimmet*” kökünden gelen *zimmi* (çoğulu *zimem*), kendisine garanti verilen, koruma altına alınan kişi demektir. İslam devletinde (Darüislam) vatandaş olarak Müslümanlar ile birlikte yaşayan başka din mensuplarına *zimmi* yanında *ehl-i zimmi* de (ehlü’z-Zimme) denilir. Zimme sözcüğü Kur’ân-ı Kerim’de ‘verilen söz, antlaşma’ anlamında iki yerde geçmektedir.” Mustafa Fayda, “*Zimmi*”, T.D.V İslâm Ansiklopedisi, C. 44, İstanbul, 2013, s. 428-434.

⁹² Aksu, a.g.m., s. 243.

⁹³ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Dora Basım Yayını, Cilt 1, 6. Baskı, Bursa, Kasım 2014, s. 35.

⁹⁴ “Berberi adı eski Yunan kaynaklarında Barbaroi, Latin kaynaklarında Barbari (Barbar) olarak geçmektedir. Yunan ve Latin dünyasının dışında oldukları için burada yaşayan halk bu adla anılmıştır. Romalılar Kuzey Afrika’yı işgalleri sırasında ciddi bir mukavemetle karşılaşmışlar, hâkimiyetlerini ve medeniyetlerini kabul etmemekte direnen bölge halkına Barbaros demişlerdir. Araplar bu bölgeye geldiklerinde Bizanslılardan duydukları Barbaros kelimesini Berber olarak telaffuz etmişler ve kelimenin bu şekli yaygınlık kazanmıştır.” Hakkı Dursun Yıldız, “*Berberiler*” T.D.V İslâm Ansiklopedisi, C. 5., İstanbul, 1992, s. 478-483.

Fetihler silsilesi bundan sonra da devam etti ve Peygamber efendimizin vefatının üzerinden henüz asır geçmiş olmasına rağmen Müslümanlar doğuda Hint yarımadasını, batıda ise İspanya'yı almışlar ve Preneleri geçerek Fransa'ya kadar uzanmışlardı.⁹⁵

Emeviler döneminde sağlanan kısmi iç sulh, Halife Osman döneminde başlayıp Halife Ali zamanında da devam eden iç çatışmalar sebebiyle durmuş olan fütuhatların tekrardan başlamasını sağlayacaktır. Böylelikle kısa süre içerisinde bir yandan Kuzey Afrika'daki fütuhatlar tamamlanacak, diğer taraftan da yeni bir Hristiyan grubu İslâm devletine katacak olan Endülüs fetihleri başlayıp kısa süre içerisinde ulaşabileceği en zirve noktaya varacaktır. Öbür yandan da özellikle Türk ve Horasan şehirlerinin fetihle Semerkant, Buhara ve Merv muhitlerinde hâkimiyetini sürdüren Hristiyanlar ile beraber Budistlerde İslâm devletinin tebaası haline geleceklerdir. Bu fütuhatlar esnasında komuta kademesinin başında bulunan Kuteybe b. Müslim, Budistler ile yaptığı muahedelerde, mabedlerini devlet himayesi altına alacaktır. Asıl Budist camia ise yine aynı devirlerde Muhammed b. Kasım'ın Sind bölgesini fütuhatıyla İslâm devletine duhul edilecektir.⁹⁶

Abbasiler devrinde bir yandan Keşmir diğer bir yandan da Hindistan bölgesinde tahakkuk eden fütuhatlarla yeni bir dini grup Hindular, İslâm devletine katılırken diğer yandan da bu devletin siyasi hudutları daralmaya, kendisinden ayrılan yeni devletler tarih sahnesinde yerini almaya başlamıştır. İberya Yarımadası'nda Endülüs Emevileri⁹⁷; Kuzey Afrika'da 772'de Midrârîler⁹⁸, 777'de Rüstemiler⁹⁹, 789'da İdrisiler¹⁰⁰, 800'de Ağlebîler¹⁰¹, 819'da Horasan ve

⁹⁵ Arı, a.g.e., s. 36.

⁹⁶ Mehmet Mahfuz Söylemez, "İlk Dönem İslam Toplumunda Gayrimüslimlerin Yeri: Haklar ve Hoşgörü", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 0, Sayı 22, İstanbul, 2010, s. 99-124.

⁹⁷ Söylemez, a.g.m., s. 103.

⁹⁸ "772-976 yılları arasında Fas'ın Sicilmâse şehrinde hüküm süren bir hânedan.", İbrahim Harekât, *"Midrârîler"*, T.D.V İslâm Ansiklopedisi, 30. Cilt, İstanbul, 2005, s. 14-16.

⁹⁹ "Cezayir'de hüküm süren İslâm hânedanı (777-909).", Nadir Özkuyumcu, *"Rüstemiler"*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 35. Cilt, İstanbul, 2008, s. 295-296.

¹⁰⁰ "789-985 yılları arasında Fas'ta hüküm süren ilk İslâm hânedanı.", Muhammed Razûk, *"İdrisiler"*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 21. Cilt, İstanbul, 2000, s. 495-497.

¹⁰¹ "İfrikiye, Cezayir ve Sicilya'da hüküm süren bir İslâm hânedanı (800-909)", Abdülkerim Özeydin, *"Ağlebîler"*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 1. Cilt, İstanbul, 1988, s. 475-478.

Maverau'n-Nehir'de Samaniler¹⁰², 821'de Horasan'da Tahiriler¹⁰³, 868'te Mısır'da Tolunoğulları¹⁰⁴ ve Fatimiler (909-1171)¹⁰⁵; doğuda ise 867'de Safariler¹⁰⁶ ve 905 yılında ise Irak ve Suriye bölgesinde Hamdânîler¹⁰⁷, İran'ın batısında (932'den itibaren) ve Irak'ta Büveyhiler (932-1055), İran, Afganistan, Türkmenistan, Hindistan'ın kuzeyi ve Pakistan'da Gazneliler (977-1186), bunların İran'daki varlığına son veren ama İran'ın dışında Irak'ta da egemenliği ele geçiren Selçuklular (1038-1194) ve yine Selçukluların İran'daki varlığına son veren Harzemşahlar (1172-1231) önemli hanedanlıklardandı. Hatta 945'te Büveyhilerin Irak'ı denetimleri altına almasıyla siyasi otoritelerini kaybeden Abbasi halifeleri sembolik dini yetkileri olan bir konuma büründüler.¹⁰⁸

Selçuklu Türklerine karşı düzenlenen Haçlı seferleri sonucu Filistin ve Kudüs, 1098'de Haçlıların eline düştü. Haçlılar, Yahudilerde dahil pek çok Müslüman'ı katlederek burada Latin Krallığı'nı kurdu. Haçlıları Filistin'den atan Selâhattin Eyyubi oldu (1187). Selâhattin Eyyubi, bir manifesto yayınlarak İsrailoğullarının Kudüs şehrine gelebileceklerini ilan etti ve diasporaya duçar olan Yahudilerin korunmasını emretti. Bununla beraber, Mezopotamya, Suriye, Güney Avrupa, Mısır, Fransa ve İngiltere'den göç eden Yahudiler olmuştur. XII ve XIII. Asırlarda Kudüs'te yeni bir Yahudi toplumu meydana geldi.¹⁰⁹ Memluklular (1291-1516), Haçlıları yenerek Kudüs bölgesi üzerindeki hâkimiyetini sağladı. Memluklular zamanında Yahudiler için yine benzer sıkıntılar başlamıştır. Filistin şehrinde zelzele, çekirge saldırısı ve ağır vergi yükü gibi hâllerle Yahudilerin

¹⁰² “Mâverâünnehir ve Horasan'da hüküm süren bir İslâm hânedanı idi (819-1005).”, Aydın Usta, “*Sâmânîler*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 36. Cilt, İstanbul, 2009, s. 64-68.

¹⁰³ “Horasan ve Mâverâünnehir'de hüküm süren bir hânedandır (821-873).”, Hasan Kurt, “*Tâhirîler*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 39. Cilt, İstanbul, 2010, s. 403-404.

¹⁰⁴ “Mısır ve Suriye'de hüküm süren bir Türk-İslâm hânedanıdır (868-905).”, Nadir Özkuyumcu, “*Tolunoğulları*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 41. Cilt, İstanbul, 2012, s. 233-236.

¹⁰⁵ “909-1171 yılları arasında Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de hüküm süren bir Şii devletidir.” Eymen Fuâd Seyyid, “*Fâtımîler*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 12. Cilt, İstanbul, 1995, s. 228-237.

¹⁰⁶ “Doğu İran'da Sistan bölgesinde hüküm süren bir İslâm hânedanı idi (861-1003).” Erdoğan Merçil, “*Saffârîler*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 35. Cilt, İstanbul, 2008, s. 464-465.

¹⁰⁷ “905-1004 yılları arasında Musul ve çevresiyle Kuzey Suriye'de hüküm süren bir Arap hânedanı idi”, Nasuhi Ünal Karaarslan, “*Hamdânîler*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 15. Cilt, İstanbul, 1997, s. 446-447.

¹⁰⁸ Arı, a.g.e., s. 50-51.

¹⁰⁹ Kocabaş, a.g.e., s. 28. ; Armaoğlu, a.g.e., s. 11.

durumu ağırlaştı ise de Avrupa devletlerinde yaşayan diğer Yahudilerin durumuna göre yaşayış biçimleri çok daha iyi idi.¹¹⁰

Diaspora denilen Filistin'den göç ile Müslümanlar ülkelerde yaşayan Yahudiler hoşgörülü bir yaşama din ve inanç hürriyetlerine haiz iken, Avrupa devletlerinde yaşayanlar baskı ile karşı karşıyaydı. Avrupa kıtasına Helenistik dönemde gelen Yahudilerin, Roma idaresi sırasında Avrupa'ya göç sayısı daha da artmış, çoğu köle olarak getirtilmişti. Roma İmparatorluğu zamanında Avrupa'da esir ve köle muamelesi gören Yahudiler, Avrupa ülkelerinin Hristiyan dinini seçmesiyle de aynı davranışa maruz kalmışlardır. Bu yüzden Avrupa'da Anti-Semitik (Yahudi aleyhtarlığı) hareketin kaynağı Hristiyanlarca dinsel gerekçelere dayandırılarak, Hz. İsa'yı öldüren toplum oldukları inancı sürdürülmüştür. Ortaçağ'da Yahudi toplumu üzerinde süregelen bu tutum ile Yahudi kültürü ortak dinsel temeli paylaşan iki kol biçiminde gelişti¹¹¹. Kültürel köklerini Babil'e dayandıran Sefardi¹¹²(Endülüs-İspanya) Yahudileri, Müslüman Arap kültüründen de etkilenmiştir. Roma ve Filistin geleneğine dayanan Aşkenazi¹¹³(Fransız-Alman) Yahudileri ise Avrupa'nın Latin-Hristiyan kültür ortamında gelişti.

Yine aynı dönemde XII. Asırda Alman Aşkenazi Yahudileri arasında gelişen Hasidilik ile XIII. Asırda Kuzey İspanya'daki Talmud akademilerinde çıkan Kabala olmak üzere Yahudi tasavvufunun iki türü belirdi. İki gelenekçi çizgi Sefardi ve Aşkenazi kültürleri arasında ortaya çıkan çatışma Hristiyan yöneticiler tarafından baskı görmeleri ve Fransa'dan sürülmeleri sonucunu doğurdu.¹¹⁴

¹¹⁰ Kocabaş, a.g.e., s. 29.

¹¹¹ Koç, a.g.e., s. 71. ; Kocabaş, a.g.e., 29.

¹¹² “Sefarad terimi, İbranice İspanya kelimesinden türemiştir. Başlangıçta İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yaşayan Yahudiler için kullanılan ‘Sefarad’ ismi sonradan Aşkenazlar dışındaki tüm Yahudileri tanımlayan bir terime dönüşmüştür. Sefaradlar, İsrail'in kuruluş yıllarında, Batılı değerlere daha yatkın, daha disiplinli ve daha ideolojik Aşkenaz Yahudilere karşı Sefaradların ikincil bir rolleri ve Aşkenaz Yahudileri tarafından ‘Ortadoğulu’ olmakla eleştirilmişlerdir. İspanya Yahudileri, 1492 yılında son Müslüman Endülüs Emevi Devleti de yıkılınca Hristiyanlar tarafından katliama uğrayınca kendilerini kabul eden Osmanlı İmparatorluğuna sığındılar. Büyük bir bölümü Selanik, İzmir, Edirne ve İstanbul şehirlerine yerleşti.” Tan, a.g.e., s. 110-111. ; Özmen, a.g.e., s. 72.

¹¹³ “Klasik İbrani alfabesinde Aşkenazın anlamı Almanya demektir. Aşkenazlar, Almanya, Fransa, Polonya, Rusya ve Doğu Avrupa'da yaşayan veya onların soyundan gelen Yahudilerdir. Siyonist düşüncüyü oluşturan ve bugünkü İsrail Devleti'nin kurulmasını sağlayanların büyük bir bölümü Doğu Avrupa kökenli Aşkenaz Yahudileridir. Bugüne değin görev yapan bütün devlet başkanlarının büyük bir çoğunluğu ile Knesset'e (İsrail Meclisi) giren milletvekillerinin %80'i Aşkenaz kökenlidir.” Özmen, a.g.e., s. 71-72. ; Tan, a.g.e., s.110.

¹¹⁴ Koç, a.g.e., s. 72.

Papa, Yahudilerin Hz. İsa'ya kötü muameleleri sebebiyle “lanetli toplum”, “*Vaftiz olunacak millet*” ilan etti. Bu sebeptir ki, Haçlı Seferleri süresince Avrupa’da ve Doğu’da sürekli Yahudi kanı aktı. Papa III. Innocent 1215’te Yahudilerin ayrı bir kıyafet giymesi için resmi bir emir yayınladı. Papa IX. Gregory 1239’da Talmut’u “*Mukaddes Kitabı tahrif eden bir kitap*” olarak ilan edip Avrupa’nın her yerinde yakılmasını emretti. 1492’de İspanya’daki Vaftiz olayı da Roma’daki Papa tarafından teşvik gördü. Yahudiler 1290 yılında Britanya’dan, 1492 yılında İspanya’dan ve 1497 yılında ise Portekiz’den çıkarıldılar. İspanya Kralı, Yahudilerin ya vaftiz olmalarını ya da bir iki ay içerisinde İspanya’yı terk etmelerini istedi. Bazı Yahudiler de itikatlarını gizleyerek Hristiyanlığı özümsemiş gibi davrandılar. Bunlara Batı’da Marron (Dönme) adı takıldı. Sürülen İsrailoğullarının bir bölümü Hollanda’ya sığınmış, büyük bir bölümü de Osmanlı Devletine iltica etmiştir.¹¹⁵

1.2.7. Osmanlı Döneminde Yahudiler

Devlet-i Âliye’nin Yahudiler ile ilişkisi, kuruluş tarihlerine kadar gitmektedir. Orhan Gazi Bursa şehrini fethettikten sonra Hristiyanlarla beraber Yahudilere de din serbestiyeti tanımış, bu cümleden Bursa Yahudilerine “Hayat Ağacı (Etz ha Hayim)” Sinagogunu ihdas etmelerine izin vermiştir. Edirne şehrinin fütuhâtından sonra ise Balkanlarda çok miktarda Yahudi, Osmanlı arazilerine göç etmiştir. Avrupa devletlerinde yaşam hakkı tanınmayan Yahudilere Osmanlı hoşgörüsü kucak açmıştır. Bunun yanı sıra 1376 Macaristan’dan, 1394 yılında Fransa’dan sürgün edilen Aşkenaz Yahudileri de Devlet-i Âliye’nin hoşgörüsüyle karşılaşmışlardır. 15. Asrın başlarında Sicilya’dan, 1420 yılında da Venediklilerin eline geçen Selanik’ten Osmanlı arazilerine Yahudiler göç etmişlerdir. 1492 yılında İspanya Kralı Ferdinand, Radikal bir Katolik İspanya vücuda getirmek için Müslümanlar ile beraber Yahudilere dinlerini değiştirmeleri için tahakküm etmiş, bu baskılar sonucunda Yahudiler Avrupa devletlerinde sığınma talebinde bulunmuşlar fakat bu istekleri karşılanmamıştır. Devlet-i Aliye, Haçlı zihniyetine karşı bir siyaset gereği Yahudilerin Osmanlı arazilerine mesken edilmelerinde bir engel görmemiş, Payitaht’a ve Selanik’e iskân etmelerine müsaade etmiştir.

¹¹⁵ Kocabaş, a.g.e., s. 30.

Ancak Osmanlı Devleti'ne sığınan Yahudileri Lobi faaliyetlerine başlamış, bu faaliyetler özellikle Joseph Nassi'nin önderliğinde organizeli bir hareket haline gelmiştir. Siyonizm'in asıl düşünce babası olarak kabul edilen Nassi'nin amacı dağınık Yahudileri Filistin'de toplamaktı. Kanuni döneminde Filistin'in Tiberya vilayeti ve civarını İsrailoğulları için ayrıcalıklı bir bölge haline getirtmiştir. Tiberya projesi Siyonizm'in temel felsefesini oluşturmuştur.

1840 tarihinde meydana gelen Şam katliamı Yahudilerin Filistin'e göç etmesine yönelik faaliyetlerini hızlandırmıştır. Bu katliama Avrupalı devletler büyük tepki göstererek, Osmanlı Devleti'ndeki Yahudileri himaye etmeye başlamışlardır. Bu hadiseden sonra Alkalai adındaki Yahudi din adamı, Selmin'deki görevinden ayrılarak Filistin'e yerleşmiş ve Yahudilerin siyasi örgütlenmelerinin zaruri olduğunu gittiği yerlerde anlatarak, ömrünün sonuna kadar bu düşünceye hizmet etmiştir. Onun çalışmaları Musevi milli birliğinin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Bu birliğin kurulmasına doğrudan tesir eden faktörler arasında Yahudi Finans kuruluşları da yer almıştır. 18. ve 19. Asırlarda ekonomik ve siyasi güçlerinin zirvesine ulaşan İsrailoğulları, tüm dünyada Yahudi sermaye imparatorlukları kurmuşlardır. Özellikle Rothscild, Warburg, Speyer, Lehman ve Goldsmith Avrupa'nın iktisadi durumunu büyük oranda ele geçirmişlerdir. Yahudilerin ekonomi gücü Avrupa devletlerinin idari ve iktisadi yapısına doğrudan müdahale etme fırsatını vermiştir. Bu güç, Siyonizm'in hedefi olan Filistin'de Yahudi devleti kurmada da çok önemli görev üstlenmiştir. Bu da doğrudan Osmanlı Devleti'ni ilgilendirmekteydi. Zira Filistin bir Osmanlı toprağıydı.¹¹⁶

¹¹⁶ *Osmanlıdan Günümüze Filistin Sempozyumu*, 28-29 Kasım 2013, Ankara: bildiriler.— Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s.241-242.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYONİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞI VE İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU

2.1.Siyonizm

XIX. asırda Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde meydana çıkan Zionism¹¹⁷, Yahudileri hedef alan tahakkümlere karşı dağınık halde yaşayan ırkdaşlarını milli bir şuur etrafında bir araya getirmek ve Filistin topraklarında milli bir İsrail devleti kurmak gayesiyle gelişim göstermiştir. Kudüs ile aynı manada kullanılan Zion ibaresi, Kudüs'e ait bir tepenin ismidir.¹¹⁸ Zion, Eski Ahid'de Davud Peygamber tarafından fethedilip hükümdarlığın başşehri yapılan Kudüs vilayeti için kullanılmış bir addır. Zamanla kapsam alanı tüm Yahudi arazilerini ifade edecek biçimde genişlemiştir. Zion sözcüğüne isnat edilen Zionism ise Yahudi zümrenin “tarihi yurtlarına dönüş” anlamında Filistin’de Zionist devleti kurmayı gaye edinen siyasi bir oluşumu belirtir.¹¹⁹

Süleyman Peygamber, “Zion” dağında “Süleyman Mabedi” ihdas ettirmiştir. Yahudi örfüne göre “*Beyt Hamikdaş*” (Mukaddes Ev) denilen bu tapınak, Zionism’in dünya egemenliğinde önemli bir konuma sahiptir. Süleyman Tapınağı Zion dağında inşa ideali Yahudiler için bir simgedir. Asıl gayeleri, dünyaya hâkim olma mefkûresidir.¹²⁰

“Siyonizm” genel manasıyla Filistin haricindeki tüm İsraili “Kazanılmış Topraklar” da bir araya getirmek suretiyle “Süleyman Mabedi”ni, “Siyon Dağı”nda tekrardan inşa etmek maksadıyla tanınmışsa da, hakiki ve hususi manasıyla Yahudi’nin dünya egemenliği idealidir.¹²¹ Filistin’deki ilk Musevi mabedinin, Babiller tarafından viran edilmesinden sonra özel bir mana verilmiş ve “Siyon” anayurtlarından sürülmüş Yahudi ulusunun Filistin bölgesine geri dönme istek ve hasretini, özünde toplayan bir duygu hazinesi olmuştur. Sonuç olarak

¹¹⁷ Turgay Murat, “İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, Temmuz – 2019, s. 450.

¹¹⁸ Koç, a.g.e., s. 88.

¹¹⁹ M. Lutfullah Karaman, “Siyonizm”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 37, İstanbul, 2009, s. 329-335.

¹²⁰ Mesut Mezkit, “Siyonizm’in Siyon Protokolleri ile Dünya Hakimiyeti Düşüncesi”, *Yeni Fikir Dergisi*, Yıl 5, Cilt 2, Sayı 13, Temmuz – Aralık 2014, s. 69-92.

¹²¹ Kutub, a.g.e., s. 20.

“Siyon” ismine ezgilerde sürekli rastlanır. Eski Ahit’te ise, “Babil nehrinin kıyısında oturup da ağladık Siyon’u hatırladıkça!”der.¹²²

Siyon sözcüğü, bir siyasi fikir akımını simgeleyen bir söz olarak çağdaş manasıyla ilk defa XIX. Asrın son çeyreğinde bir Rus Yahudisi olan Nathan Birnbaum (1864-1937) tarafından siyasal edebiyata dâhil olmuştur. Birnbaum kendisinin çıkartmış olduğu “*Kendi Kendine Kurtuluş (Selbst Emanzipation)*” adlı mecmua’yı 1 Nisan 1890 tarihli sayısında Siyonizmi, Yahudileri Filistin’e mesken etmek amacını güden ve merbutlarının Yahudilerden oluştuğu bir siyasal grubunun kurulması olarak anladığını dile getirmişti.¹²³

İsrailoğullarının Filistin bölgesini anayurt edinmeye yönelik ulusal bir bilinç etrafında teşkilatlanmaları manasına gelen Zionism’in ortaya çıkışında özellikle Fransız İhtilali’nin neşrettiği ulusçuluk düşüncelerinin Avrupa ülkelerinde yerleşmeye başlamasıyla ortaya çıkar.¹²⁴ Avrupa’daki ulusçuluk, Avrupa devletlerine yayılmış bulunan Musevileri de ulusçuluğa sevk etmiş ve bu ulusçuluk daha ziyade bir din-kültür ulusçuluk biçiminde temayüz etmiştir. Zira Yahudiler başka devletlerin insanları olmuşlardı. Bu nedenle, İsrailoğulları kendi ulusal kültürlerini geliştirmeye ve incelemeye başlamışlar, Eski Yahudi ananelerinin incelenmesi ise Yahudilerde dine dayanan ulusal duyguların tezahür etmesine, gözlerini Siyon’a Kudüs vilayetinin ihdas edildi ve İbrani hükümdarı Süleyman Peygamberin takdis (Mukaddes)tapınağını inşa ettirdiği yöne çevirmelerine neden oldu.¹²⁵

Bu hususta ilk ciddi Yahudi karşıtlığı (antisemitizm) tahmini 3 milyon Yahudi’nin yaşamını sürdüğü Rusya’da tezahür etti ve söz konusu kargaşaların etkisiyle Yahudiler gruplar halinde Rusya’yı terk-i diyar etme durumunda kaldılar. Özellikle en büyük kitle hareketi (göçler), Çar III. Alexandr (1884-1894) ve Çar II. Nikolay (1894-1917) dönemindeki saldırıların (pogromların) tesiriyle tezahür etti. Rusya’da 1881 yılında Çar II. Alexandr’in suikastından sonra başlayan ve “aliyah” ismi verilen grup halindeki (1881-1891) ilk göç hareketinde

¹²² Mim Kemal Öke, *Siyonizm’den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s. 22-23.

¹²³ Öke, *Siyonizm’den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, s. 23.

¹²⁴ Tayyar Arı, a.g.e., s. 242.

¹²⁵ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 12.

134,000 Yahudi, Amerikan Birleşik Devleti'ne, 5.000 Yahudi Filistin topraklarına ve 10.000 Yahudi de başka devletlere göç etmiştir. Özellikle Çar III. Alexander döneminde halkın Yahudiler aleyhine kışkırtıldığı onlarca pogrom (Yahudi halka, onların ev ve işyerlerine yönelik, her birinin günlerce sürdüğü saldırı kampanyaları) gerçekleşmiştir.¹²⁶ 1881'de Rusya'da başlayan Yahudi düşmanlığı buna bağlı göç hareketini Romanya izlemiş ve takriben 60,000 Yahudi buradan başka devletlere zorunlu göçe tâbi tutulmuşlardır.

Aliyah'ın yeni bir göç hareketi, 1892 yılında Rusya'da Yahudilerin karşılaştığı yeni tahakkümler sonucunda ortaya çıkmıştır. Güneydoğu ve Doğu Avrupa ülkelerinden 500.000 kadar Yahudi, anayurtlarını terk-i diyar ederek başta ABD olmak üzere başka ülkelere göç edilmiştir. 1880 ile 1914 yılları arasında Avrupa kıtasından ABD kıtasına göç eden Yahudilerin varlığı 3 milyonu bulmuştur. Aynı süre zarfında 300.000 kadarı da Britanya, Güney Afrika ve Kanada'ya yerleşmiştir.¹²⁷

Yahudiler ilk tahakkümü de Rusya'da görmeye başlamış, ikinci sınıf zümre tebaasındaki Yahudiler ayrı yerleşim merkezlerinde(gettolarda) yaşamışlardır. Bu tahakkümler neticesinde 1860'lı yıllardan beri muhtelif Avrupa devletlerinde değişik isimler altında cemiyetler/örgütler kurmuşlarsa da, ilk ciddi teşkilatlanmaları Rusya'da 1881 yılında Odessa'da "Hovevei Zion", " Zion'u sevenler" veya "Zion âşıkları" ismi altında kurdukları örgütlerdir. Bu örgüt Siyonizm'in ilk basamağı sayılmaktadır. Örgütün gayesi, Yahudilerin Filistin ve Kudüs'e iskânlarını sağlamaktır.¹²⁸

Hovevei Zion içinden ayrılan beş yüz kadar Yahudi genci Biluim oluşumu ile yeni bir oluşum başlatmış, bu oluşum Payitaht Yahudilerine kadar vasıl olmuş ve 1882 yılında Billu Bildirisi ismi ile bir manifesto neşrederek Filistin yurdunda bir Yahudi anayurdu kurulmasını isteyen bir senedi – ilk Zionist senedinin bu olduğu söylenmekte- yayınlamışlardır.¹²⁹

¹²⁶ Arı, a.g.e., s. 242-243. ; Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 13.

¹²⁷ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 14. ; Arı, a.g.e., s. 243.

¹²⁸ Öner, a.g.e., s. 55.

¹²⁹ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 14-15.

Bunun Yahudi ulusçuluğunun konsepti 1882 yılında Rusya Yahudilerinden Leo Pinsker tarafından açıklandığı söylenmektedir. Zionism'in basit manasıyla Zion'a geri dönüşte eski bir düşünce için yeni bir addır. Zira bu araziler Ahd-i Atik'e göre, Yahve (Tanrı) mukaddes arazileri kıyamete kadar ellerinde kalmak üzere İbrahim (Abraham) Peygamber ve Onun zürriyetine adamıştır. Bu inanç, Yahudilerin özbenliklerine öylesine yerleşmiştir ki, dünyanın dört bir yanına dağılmış ümmetini Davut Peygamber'in altı köşeli yıldızı (Davud Yıldızı) adı altında toplayacak ve onlara mukaddes arazilere değin liderlik edecek bir Mesih'in gelişini büyük bir sebat ve tevekkülle beklemeye razı etmiştir. Sinagog ayinleri, dönüş dualarından oluşuyordu. Gerek günde üç defa icra edilen ibadeti sırasında ve gerek yemek sonrası şükür mahiyetinde Süleyman Mabedi'nin Kudüs vilayetinde yeniden imarı için tanrılarına yalvarıp yakarıyorlardı. Hiçbir Yahudi vaizin hutbesini, "Kurtarıcı bir gün Siyon'a gelecek" demeden ve cevap mahiyetinde zümrenin "Amin" demeden tamamlanması düşünülemezdi. Senede iki defa Fısıh Bayramı eğlencelerinde ve Kefaret Günü'nün sonunda büyük bir coşkuyla sevinçlerini dile getirirler, "Gelecek sene Kudüs'te buluşmak üzere" diye haykırırlardı.¹³⁰

Museviliğin ve bu dinin Mesihçi gerekirciliğinin Yahudi ulusçuluğunun argümanlarından biri olduğu kabul edilirse, Zion'u yeniden canlandırma hayalinin Yahudiler arasında ilk savunucularının dinci kesimler olduğu anlaşılabacaktır. Gerçekten de Mesih geleneğini çağdaş bir çerçeveye oturtup, dini inançlar ile Siyonizm arasındaki ilk köprüyü kuran, iki ruhban olmuştur. Haham Alkalai ve Kalischer'dir.¹³¹

19. Asrın başlarında Yahudilerin mukaddes topraklara iskân edilmesi ve orada kendilerine göre siyasi bir nizam kurması açısından geleneksel Mesih itikadı yoruma tabi tutulmuştur. Prusya'da 1832 yılında Haham Zvi Hirsch Kalischer (1795-1874), Zion'un (mukaddes araziler) kurtuluşunun Yahudi zümrenin harekete geçmesiyle başlayacağını ve Mesih mucizelerinin sonradan geleceğini bildirmiştir. Bosnalı Haham Yehudah Alkalai (1798-1878) de Mesih

¹³⁰ Mim Kemâl Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 29. ; Öner, a.g.e., s. 55.

¹³¹ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, 2011, s. 30

dönemi öncesi Yahudilerin bir an önce Filistin yurduna geri dönmeleri gerektiğini savunmuştur. Bu hususta isminden en çok bahsettiren ve daha sonraki senelerde dini Zionism'e damgasını vuran isim ise Rabbi Avraham Yitzhak Kook (1865-1935) olmuştur. Rabbi Kook, mukaddes arazilere dönüşten imtina etmeyi bu arazilerin isminin kirletilmesi olarak yorumlamıştır. O, Mesih telakkisinin tekrardan doğmasını ancak mukaddes arazilerde yaşamanın sağlayabileceğini beyan etmiştir.¹³²

2.2. Yehuda Leib Pinsker ve Siyon Âşıkları Hareketleri

19. Asrın ikinci çeyreğinde Museviliğin yalnız bir inanç felsefesi olmayıp aynı zamanda başlı başına bir ulusu oluşturacak nitelikte öğelere haiz olduğunu savunan bir diğer Yahudi aydını da Odesalı Doktor Yehuda Leib Pinsker (1821-1891) idi. Pinsker, Moskova Üniversitesinde tıp öğrenimi görmüş ve Kırım Savaşı sırasında kolera ile mücadelede gösterdiği başarıdan dolayı Çar tarafından ödüllendirilmiştir. Pinsker, Musevilerin II. Alexandre'ın liberal yönetimi altında Rus yurttaşlar gibi bazı medeni hak ve özgürlüklere kavuşabileceklerine ve bu şekilde ülke halkı ile kaynaşabileceklerine inanıyordu. Bu iyimserliğinin bir göstergesi olarak “*Museviler Arasında Rus Kültürünü Yayma Derneği*”ne üye olmuş, ayrıca Rusça bir mecmua çıkartmaya çalışmıştı. Oysa ki, 1881 yılından itibaren Rusya ülkesinde başlayan Musevi katliamı Dr. Pinsker'e Yahudilerin tüm iyi niyetlerine karşın diğer uluslarla birlikte yaşayamayacaklarını göstermişti. Programlara bir tepki olarak 1882 yılında kaleme aldığı, aslı Rusça olan *Kendi Kendine Kurtuluş* adlı eserinde Yahudi Sorunu'nu dile getirmiştir.¹³³

Sorunun çözümünü bir Yahudi devletinde gören Pinsker, çözümün mimarının da kitabının adından anlaşıldığı üzere yine Yahudiler olacağı inancındadır. Yine bu noktada dikkat çeken şey, Alkalai ve Kalischer gibi dini kaygıları olan düşünürler hedef olarak Filistin'i gösterirken, Smolenskin ve Pinsker gibi milliyetçi düşünürler ilk başta Yahudilerin siyasi egemenliklerini kazanacakları mekân sınırlandırmamış, daha sonra Yahudilerin duygusal bağları sebebiyle bu mekânın ancak Filistin olabileceği ihtimali üzerinde durmuşlardır. *Rome and*

¹³²Gündüz, a.g.e., s. 233.

¹³³Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, 2011, s. 33.

Jerusalem (1962) adlı eserinde Yahudileri asırlardır başıboş gezen vücutsuz bir ruha benzeten Moses Hess (1812-1875) ise, hahamlardan tamamen ayrı bir gelenekten gelmekle birlikte ulusal Yahudiliğin yenilenmesi ve Filistin'in kolonizasyonun hızlandırılması amacıyla Kalischer ve Natonek ile ortaklaşa hareket etmişti. Hess'in Siyonist düşünceleri motivasyonunu Yahudi dininden değil, milliyetçilik düşüncesinden ele alır.¹³⁴

Yahudi Sorunu'nu çözüme ulaştıracak yöntemlerin seçimi husûsunda ise Dr. Pinsker, Filistin ülkesinde kolonileşme ihtiyaç olduğunu bunun ilerde başvurulacak diplomasi çabalara zemin hazırlayacağını savunuyordu. Onun için "Kolonizasyon" diplomasinin hazırlığı ve öncüsü olmalıydı. Filistin ülkesindeki kolonileşmiş Yahudi iskân merkezleri Zionistler'in büyük Avrupa ülkeleri ile olan diplomasi görüşmelerinde politikalarının temel taşı, Batı ülkelerini Zionism'e ikna edebilmek için öne sürecekleri bir koz olmalıydı. Eğer Avrupa ülke diplomatlarına ve bürokratlarına Filistin ülkesinde Yahudi milli anayurdu kurmak için haklı bir neden gösterebilirse, Batı Siyonizm'in tezindeki haklılığını savunabilirdi. Aslında, Batı ülkelerinin Siyonizm'i özümsemesi demek, Avrupa'nın üzerinde nüfûz sahibi olduğu Osmanlı Devleti'ne Filistin'de Siyonistler'in isteklerine kavuşabilmeleri için gerekli baskıyı yapması demektir.¹³⁵

Pinsker'in fikirlerini benimseyen Musevi cemaati mahalli dernekler kurmuşlardı. Tarihe "Siyon Âşıkları (Hovevei Zion)" ismiyle geçen bu örgüt Doğu Avrupa ve Rusya'da hızla gelişmiş ve 1882-1983'te 12 cemiyet iken 1889-1890 tarihleri arasında 138 cemiyete ulaşmışlardı. Siyon Âşıkları örgütünün üye sayısı bakımından kuvvetini –ortalama dahi olsa- kestirmek güçtü. Fakat Varşova Komitesinin çıkarımına göre, 1885 Kasım'ında örgütün 14.000 aktif üyesi vardı. Üye ve dernek sayısındaki bu ilerlemelere rağmen, Siyon Âşıkları mali sıkıntı çekiyordu. Örgütün senelik gelirinin 50.000 ruble (tahmini 5.000 dolar) ve Filistin ülkesine bir aile yerleştirmenin maliyetinin 3.000 ruble olduğu düşünülürse, Siyon Âşıkları'nın faaliyetlerinin ne kadar kısır kaldığı görülecektir.¹³⁶

¹³⁴ Özalkan, *a.g.e.*, s. 51.

¹³⁵ Mim Kemâl Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar İhanetler, Komplolar ve Aldanmalar*, Çağ Yayınları, İstanbul-1990, s. 39.

¹³⁶ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, 2011, s. 34.

Pinsker, derneğe maddi anlamda finansman bulabilmek için 6 Kasım 1884 tarihinde Silezya'nın Katoviçe şehrinde beş gün sürecek olan bir kongre düzenletir. Kongre'deki delegelerin bileşimi hareketin coğrafi ve toplumsal dağılımını yansıtıyordu. Batı'dan biri Paris, ikisi Londra'dan olmak üzere sadece üç delege gelmişti. Dört kişi Rus Polonyasından, bir kişi Romanya'dan ve 30 delegeden geriye kalanlarının hepsi de "Pale" bölgesindendi. Kongre'de ele alınan ana konu, *'Filistin Ülkesinde, İsrail Devleti kurma fikri çok uzak bir olasılıktır.. Bu benim soyumun üstesinden gelebileceği bir görev değildir'* diyen Dr.Pinsker, yardımın pratik cephesini karşılamak üzere bir örgüt kurulmasını önermişti. Böylelikle, kolonileşmiş Yahudilere finansman yardımında bulunmak üzere biri Varşova, biri Odessa ve bir diğeri de Berlin'de ofisleri olan bir örgüt kuruldu.¹³⁷

Kongre'den sonra icra komitesi başkanlığına getirilen Pinsker, bütün Avrupa'yı dolaşarak teşkilatın yeni şubelerini açmaya, Yahudileri Filistin'e göçe teşvik etmeye ve kolonizasyon için sermaye aramaya başladı. Altı adet yeni yerleşim alanını finanse etmesi için Batı Avrupalı zengin Yahudilerden Baron Edmond de Rothschild ikna edildi. Achad Ha'am, Leib Pinsker'i netice itibarıyla değerlendirirken şunları yazar: "Söyleyebilirim ki Pinsker siyasal siyonizmin icatçısı, Herzl ise havarisidir. Pinsker yeni bir tertip getirdi. Herzl ise ona pratiklik verdi" şeklinde görüşünü dile getirmişti.¹³⁸

2.3.Baron Rothschild'in Filistin Kolonizasyonu'na Desteği

Zion Âşıklar, Filistin ülkesinde kolonileşmeye başladıkları zaman o bölgede bazı Yahudi iskân alanları vardı. Bundan özgüven alan Zion Âşıkları hemen kolonileşmeye giriştiler. Ne var ki, kolonizatörlerin hiçbirisi hayatlarının bundan önceki aşamalarında tarımla uğraşmamıştı. Acemiliklerinin sonucu ellerindeki maddi imkânlar erimiş, kısa bir süre sonra muhtaç duruma düşmüşlerdi. Üstelik iklim koşulları sıtma ve diğer hastalıklar bedevi saldırıları kolonizatörlerin aşamayacakları engeller oluşturuyorlardı. Eğer "ünlü hayırsever" tüm maddi

¹³⁷ Mim Kemâl Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)*, Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul-1982, s.38.

¹³⁸Kocabaş, a.g.e., s. 94.

imkânlarını seferber ederek Yishuv'un yardımına koşmasaydı Siyon hülyası tarih sayfalarından silinebilirdi.¹³⁹

Filistin'e yardım elini uzatan ünlü hayırsever Baron Edmond de Rothschild'den başkası değildi. Çünkü 1883-1899 tarihleri arasında Siyon Âşıkları örgütlerinin topunun birden yeni Yishuv'a yardımı 87.000 sterlini aşmaz iken aynı yıllar içerisinde Baron'un yardımı 1.500.000 sterlinin üstündeydi. Tüm yaşamı boyunca Edmond de Rothschild, Filistin ülkesine yaptığı 5.600.000 sterlin ile “*Yishuv'un babası*” unvanını almaya hak kazanmıştı.¹⁴⁰

Theodor Herzl, 18 Temmuz 1896 tarihinde Baron Rothschild'i Paris kentindeki köşkünde ziyaret etti. Ondan Devlet-i Aliyye Padişah'ından Filistin arazilerini satın alabilmek için gerekli ekonomik sermayenin önemli bir bölümünü karşılayabilmesini teklif etmiştir. Rothschild, Theodor Herzl'in bu talebini reddeder. Birçok tarihçi bu vakaya güvenerek Rothschild'lerin Zionism aleyhtarı oldukları tezini öne sürerler. Hâlbuki Edmond de Rothschild eğer Theodor Herzl'in kendisi için seçmiş olduğu rolü kabul etseydi, dünyanın veya bilhassa Anti-Semitizm çevrelerin gözünde Yahudi banker klişesine uygun hareket etmiş olacaktı. İşte o vakit Anti-Semitistler, Rothschild'lerin başta olduğu Yahudi banka sahipleri Filistin arazilerinden başlayarak dünyaya yayılacak bir imparatorluk kurma yolunda olduklarını iddia edeceklerdi. Bu şartlar altında Rothschild'in Herzl'e yardım elini uzatmaktan çekinmiştir.¹⁴¹

Rothschild, Siyonizm idealini paylaşan lakin bu ideali kendine ait yöntemlerle gerçekleştirmeye çalışan “farklı bir Siyonist” idi. Rothschild'in bu yönü uzun süre karanlıkta kalmış ve en sonunda Chaim Weizmann'ın ağzından dile getirilmiştir:

*“Biz hala Baronu siyasal Siyonizm'den nefret eden ve Yahudi Sorununun sadece hayırsever yönleriyle ilgilenen zengin bir otokrat olarak düşünüyoruz. Yanılmışız, Onun Siyonizme ilgisi en az bizimki kadar politikti”*¹⁴²

¹³⁹ Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*, 1990, s. 41.

¹⁴⁰ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)*, 1982, s. 39.

¹⁴¹ Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*, 1990, s. 42.

¹⁴² Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, 2011, s. 37

Baron, Musevilerin sadece tefeci ve banker olmadıklarını, fakat tarımda da, çiftlik işletmek gibi üretim faaliyetlerinde de başarılı olabileceklerini dünyaya ispat etmek istiyordu. Bundan dolayı Siyonistlere destek verdi. Filistin'deki kolonizasyon çabalarını destekledi. Baron Filistin'de dönümlerce toprak satın aldı. Bu toprakları işletmek üzere Fransa'nın en tanınmış tarım okullarından olan Versailles ve Montpellier'den uzmanlar getirtti. Kolonilerin yönetimini dirayetli fakat oldukça disiplinli kâhyalarına teslim etti.¹⁴³

2.4.Theodor Herzl

Aslen Macar Yahudi'si olan Theodor Herzl, zengin bir Avusturyalı Yahudi ailesine mensuptur. Hukuk öğrenimini görmekle beraber, gazeteciliğe ilgi duymuş ve Dreyfus davası esnasında, Viyana kentinde yayınlanmakta olan Neue Freie Presse'nin Paris muhabirliğini yapmıştır. Henüz üniversite senelerinde, Avrupa ülkelerindeki Yahudi hasımlığı ile yakından takip ettiği, bir antisemitizm biçimde ortaya çıkan *Dreyfus Davası* kendisini çok etkilemiştir.¹⁴⁴ Alfred Dreyfus (1859-1935) Fransız kara ordusunda görevli Yahudi kökenli ve Yüzbaşı rütbesinde bir subaydı. Babası dokumacı olduğundan *Ecole Polytechnique* mezunu olmuş, ama sonra orduya girmişti. Savaş Bakanlığına atandığı sırada, 1894'de Fransa'nın düşmanı Almanya'ya askeri sır atmakla suçlanıp rütbeleri sökülüp kılıcı kırılarak tutuklanmış, Şeytan Adası denen bir yere yaşam boyu hapis cezasıyla götürülmüştü. Oysa olayla hiçbir ilgisi yoktu. Onun seçilmesinin nedeni Yahudi kökenli oluşuydu. Böyle bir “vatana ihanet” suçunu olsa olsa bir Yahudi işler ön yargısı egemendi. Bir takım aydınlar bu olaya karşı çıkmışlar, en önemlisi Emile Zola “*J'Accuse!* (Suçluyorum)” başlıklı açık mektubuyla bu çirkinliğe meydan okumayı sürdürmüştür.¹⁴⁵ Bu hadiseye şahit olduktan sonra, Yahudi sorununun ancak Filistin'de bir İsrail (Yahudi) devletinin kurulması ile çözülebileceğine inanan Herzl, 1896'da “*Der Judenstaat*(Yahudi Devleti)”adlı kitabının taslağını oluşturur.¹⁴⁶

¹⁴³ Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)*, 1982, s. 40-41.

¹⁴⁴ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 16-17.

¹⁴⁵ Türkaya Ataöv, *Filistin Siyonizm ve Kudüs Sorunu*, İleri Yayınları, İstanbul, Şubat 2019, s. 14-15.

¹⁴⁶ Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, (Çev. Sedat Demir), Ataç Yayınları, İstanbul, Ocak-2018, s. 7-8.

Theodor Herzl, bu eserinde Yahudilerin bir milli vücuda getirecek ve bir devlet kurabilecek hususiyetlere haiz olduklarına inancının tam ve kesin olduğunu, Yahudi sorununun ne dini ne de bir sosyal sorunu, hakeza onun ulusal bir sorun olduğunu dile getirmişti. Meselenin çözümü de ancak, bir meclis dâhilinde medeni dünya uluslarıyla anlaşarak, onu siyasal bir dünya sorunu yapmakla mümkün görmekteydi. Çünkü O'na göre, Yahudi meselesi antisemitizmin bir neticesi olarak gelişmişti ve Yahudilerin içinde yaşadığı bütün uluslar ya açıktan açığa ya da gizliden gizliye anti-semitistti.¹⁴⁷

Theodor Herzl'e göre, Filistin ülkesinde bir İsrail devletinin kurulabilmesi için her şeyden önce örgütlenmesi gerekliydi. Teşkilatlanmak için para gerekliydi. Herzl, zengin Yahudi bankerlerden Baron Maurice de Hirsch ile Edmond de Rothschild'a maddi destek için talepte bulunduyorsa da buna muvaffak olamamıştır.¹⁴⁸ Birinci Siyonist Kongresi 1897 yılında İsviçre'nin Basel kentinde toplandı. Kongre'nin toplantı konusu, Siyonizm ideali altında Yahudi milleti için Filistin'de kanunlar tarafından garanti altına alınmış bir anayurt kurmaktı. Kongre, 29-31 Ağustos tarihleri arasında dünyanın dört bir yanından gelen değişik Yahudi grup, kuruluşları ve örgütleri temsil eden 204 kişi'nin katılımıyla gerçekleştirildi.¹⁴⁹

Theodor Herzl, Kongre'nin açılış konuşmasında;

“Biz burada Yahudi milletine sığınmak olacak taştan bir binanın tesisi ihtiyacını ortaya koyacağız. Dünya bizim hakkımızda daima kötü bilgilere sahiptir... Antisemitizm bize kuvvet vermiştir. Biz Siyonistler görüyoruz ki, Yahudi milleti her yerde kendisine yardım için uyanmaktadır. Biz şimdiye kadar Yahudi milletin ihtiyacı olan düzenli bir organizasyon, kuruluş meydana getireceğiz.”

Basel Kongresi'nde;

“Dünya Zionist örgütü kuruldu ve başkanlığına da “Theodor Herzl” getirildi. Birinci Zionist Kongresinin aldığı kararlara göre, Filistin'de bir Yurt edinilmesi için çalışılacak, dünyanın mütenevvi' yerlerindeki Yahudiler; federasyonlar ve dernekler biçiminde organize olacak, Yahudi

¹⁴⁷ Bora İyiat, *Din, Siyaset, Ekonomi Ekseninde Çatışan Ortadoğu*, Kripto Kitaplar, Ankara, Aralık 2018, s. 144-145.

¹⁴⁸ Mehmet Kaya, “Türk-İsrail İlişkileri ve Filistin”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 18, Bingöl, Ekim 2019, s. 1049. ; Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 17.

¹⁴⁹ Ömer Telloğlu, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 84.

ulus bilinci güçlendirilecek ve gerekli ülkelerin yardımının sağlanması için çaba harcanacaktır. Bu kararlarda dikkati çeken husus, bir İsrail (Yahudi) devletinin kurulması değil “Yurt” kurma söz konusuydu.”¹⁵⁰

Dünya Siyonist Teşkilatı’nın “Basel Programı” şöyle belirlenmiştir:

“Siyonizm, Yahudi halkı için Filistin’de kamu hukukunun güvencesi altında bir yurt kurulmasını amaçlamaktadır.”

Bunun için kongre,

1. Yahudi yatırımcılar, zanaatkarlar ve tüccarlar aracılığıyla Filistin’in sömürgeleştirilmesini, en iyi şartlar içinde, geliştirmek
2. Bütün dünyada, her ülkenin kanunlarına göre, mahalli veya milli oluşumlar halinde, Yahudilerin teşkilatlanması ve birleştirilmesi
3. Yahudilerin milli duygularının ve bir millet oldukları bilincinin kuvvetlendirilmesi
4. Siyonizm’in hedeflerine erişmek için gerekli olan hükümetlerin rızasını elde etmek için ön hazırlık niteliğindeki girişimlerin yapılması.¹⁵¹

Bu kongre de, “Siyonist hareketin amaçlarını, bu amaçlara ulaşmak için gerekli araçları kullanacak bir yürütme heyetini saptamıştır.” Kongrenin bitiminden üç gün sonra 3 Eylül 1897 tarihinde Theodor Herzl hatıra defterine şunları yazacaktır,¹⁵²

“Bugün Bazel’de Yahudi devletini kurdum. Eğer bugün bunu Dünya kamuoyuna açıklarsam, herkes beni alaya alır. Oysaki belki beş, fakat hiç şüphesiz ki elli sene içinde herkes bu gerçeği görecektir. Yahudi devletinin mevcudiyeti manevi temellere oturtulmuştur. Bu devlet Yahudi halkının bu husustaki arzu ve azmi ile kurulmuştur.”¹⁵³

Herzl, görüşünde haklı çıkmış olacak ki, aradan geçen elli sene sonrasında 1948 yılında İsrail devleti kurulmuş olacaktır.

Basel kongresinin özeti, Museviler için Filistin ülkesinde kamu hukukuyla güvence altına alınmış bir anayurt kurmaktı. Böylelikle ilk defa, Filistin bölgesinde Yahudi sömürgesi tesis edilecek, dünya Yahudilerini bir araya

¹⁵⁰ Kaya, a.g.m., s. 1049. ; Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), s. 17.

¹⁵¹ Roger Garaudy, İlahi Mesajlar Toprağı Filistin, s. 238-239. ; Öke, a.g.e., 1990, s. 50-51.

¹⁵² Öner, a.g.e., s. 59.

¹⁵³ Mim Kemâl Öke, II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi, Kervan Yayınları, İstanbul 1981, s. 31.

getirmek gayesine yönelik bir örgüt kurulacak, Yahudi milli düşüncesi güçlendirilecekti.¹⁵⁴

Bu kongreyle birlikte Yahudiler kendilerini yalnız bir dinin üyesi olarak değil, aynı zamanda bir millet olarak tanımladılar. Bu millet için bir Yahudi vatanının gerekliliği hususunda başta Theodor Herzl olmak üzere farklı düşüncelere haiz idiler. Theodor Herzl'in odak noktası neresi olacağından ziyade bir an önce güvenli bir arazi üzerinde sadece kendilerine ait olacak ve güvenliklerini sağlayacak bir devlete kavuşmaktı. İlerde kurulacak olan devletin yeri ile ilgili tartışmalar ve öneriler Theodor Herzl'in ani vefatının hemen sonrasında 1904 tarihinde gerçekleştirilen 7. Zionist Kongresi'nde Filistin kararının alınmasıyla sona erdi.¹⁵⁵

2.5. Herzl ve II. Abdülhamid Görüşmesi

İsrailoğulları 1882 tarihinde ilk kez kitleler halinde göç etmeye başladıklarında Filistin toprakları Devlet-i Aliye'ye bağlıydı. Göçmenlerin çoğu sık sık gerçekleştirilen katliamlardan (pogromlardan) ve devlet idaresindeki zulümlerden kaçtıkları Rusya ülkesinden gelmekte idi. Avrupa ülkesindeki Yahudi hayırseverlerden gelen ekonomi destek ile bir dizi tarımsal iskân alanı oluşturulmuştu. Zionistlerin Filistin topraklarındaki ilk tarımsal yerleşmesi, 1882 yılında Rus Yahudileri tarafından kuruldu.¹⁵⁶

Yahudilerin yapmış oldukları kongreler birbirlerini takip etti. Bu kongrelerin ana konusu “*Yahudiler Filistin'i geri alabilirler mi*” sorusuydu. Bunun için ellerinden gelen hamiyeti gösterdiler. Yahudi zenginleri bu gayede mallarını feda ettiler. Yahudilerin önde gelenlerinden olan Theodor Herzl, Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid Han'dan Filistin topraklarını ücret karşılığında satın almak istedi. Padişah II. Abdülhamit Han'ın Avrupa'daki mümessillerinden biri olan Newliskiyle görüştü, onu ikna etti ve ondan Osmanlı ile aralarında arabuluculuk yapmasını istedi. 1890 senenin Haziran ayında beraber Payitaht'a geldiler. Padişah II. Abdülhamid Han ile görüşen Newlinski, Theodor Herzl'in Filistin

¹⁵⁴ Habip Tokgöz, “İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm”, *Anasay Dergisi*, Yıl 1, Sy. 1, Ağustos 2017, s. 189.

¹⁵⁵ Zafer Balpınar, *İsrail Perspektifinden İki Devletli Çözüm*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Haziran 2019, s. 2.

¹⁵⁶ Tan, a.g.e., s. 278. ; Kaya, a.g.m., s. 1050.

toprakları karşılığında 20 milyon Sterlin teklifinde bulunduğunu söyledi. Bunu işiten Padişah II. Abdülhamit Han, Theodor Herzl'e bildirmesi için Newlinskiy'e şu tarihi sözleri söyledi:¹⁵⁷

*"Eğer Bay Herzl, senin benim arkadaşım olduğu gibi arkadaşın ise, ona söyle bu meseleye ikinci bir adım atmasın. Ben bir karış dahi olsa toprak satmam. Zira bu vatan bana değil, milletime aittir. Milletin bu vatanı kanlarıyla mahsuldar kılmışlardır. O bizden ayrılıp uzaklaşmadan tekrar örteriz. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın efradı birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Bir tanesi dahi geri dönmek üzere hepsi muharebe meydanlarında kalmışlardır. Türk İmparatorluğu bana ait değildir, Türk milletininindir. Ben onun hiçbir parçasını vermem, bırakalım Museviler milyonları saklasınlar. Benim imparatorluğum parçalandığı zaman onlar, Filistin'i karşılıksız ele geçirebilirler. Ben canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına müsaade etmem."*¹⁵⁸

Siyonizm'in savunucusu Theodor Herzl, Padişah II. Abdülhamid Han ile görüşmeden önce, doğuya açılma politikası güden, Alman Kayzer'i II. Wilhelm'den yararlanmak istemiştir. Bu sebep ile Yahudi kökenli oryantalist Armeniw Wamber'nin vasıtasıyla Padişah II. Abdülhamid Han ile 19 Mayıs tarihinde bir Cuma namazından sonra Yıldız Sarayında muvacehe etmiştir. Theodor Herzl, bu muvacehe de Yahudilerin Filistin bölgesine iskân etmelerine onay vermesinin karşılığını, Yahudi zengin lobilerin Osmanlı devletinin başka devletlerden aldığı borçları ödeyeceklerini bildirmiştir. Ancak Padişah II. Abdülhamid Han'dan menfi cevap almıştır. Theodor Herzl, hırsından vazgeçmeyerek Padişah II. Abdülhamid Han ile yeniden görüşmek için Payitaht'a gelmiştir. 4 Temmuz 1902 tarihinde Padişah II. Abdülhamid Han tarafından tasdik edilmiştir. Padişah II. Abdülhamid Han, Yahudilerin Filistin topraklarına göç etmelerine tolere edilmesini istemiştir. Fakat Padişah II. Abdülhamid Han'ın cevabı yine menfi olmuştur.¹⁵⁹

II. Abdülhamid'in, Yahudilerin tekliflerini ısrarla reddetmesinin bir sebebi "Filistin'in milletin kanıyla alındığı ve kanla alınan yerin para ile satılmaması" gerçeğiydi. İkinci bir sebep ise Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasının Osmanlı idaresi altında yaşayan Arapları gücendireceği gerçeğiydi. Böyle bir şey

¹⁵⁷ Mutlu, a.g.e., s. 235.

¹⁵⁸ Mutlu, a.g.e., s. 235-236. ; Garaudy, a.g.e., s. 247.

¹⁵⁹ Öke, II. Abdülhamid Siyonistler ve Filistin Meselesi, 1981, s. 80. ; Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), s. 19. ; Kaya, a.g.m., s. 1050-1051.

gerçekleştğinde İngiltere, Fransa gibi büyük devletler Arapları iğfal edebilir, Osmanlı aleyhine geçirebilirdi.¹⁶⁰ Bunun içindir ki II. Abdülhamid, Siyonist örgütlerin Filistin’de toprak satın almalarını yasaklayarak oraya yerleşme planlarının sonuç vermeyeceğini ilan etmiştir. Siyonistlerin ancak II. Abdülhamit tahttan indirildikten sonra, Jön Türklerin iktidarda olduğu dönemde Filistin’den toprak satın almalarına izin verilmiştir.¹⁶¹

II. Abdülhamid, Yahudilerin Filistin topraklarına iskân edilmelerini kesin bir şekilde yasaklamıştır. II. Abdülhamid’in bu kararlılığı Siyonistlerin düşmanlığına zemin hazırlamıştı. Bunun üzerine II. Abdülhamid’e karşı ciddi bir karalama kampanyasını başlatan Siyonistler, tuzak kurmak istemişler, ama başarılı olamamışlar. Planlarının başarısızlığından dolayı Yahudiler, II. Abdülhamid’e karşı olanlarla hareket ederek işbirliği yaparak, Jön Türkleri kullanmak yoluna gitmişlerdir. II. Abdülhamid, karşı yapılan teşebbüslerden bir sonuç alamayan Siyonistler, amaçlarına varmak için Osmanlı Devleti’nin yıkılması gereğine atıf yapmışlardır. Theodor Herzl, Siyonistlerin Devlet-i Aliye için tahayyül ettiği yapıcı olmayan düşünceyi şu şekilde dile getirmiştir: “*Siyonizm’in amaçlarına ulaşabilmesi için Osmanlı’nın dağılmasını beklemeliyiz.*”¹⁶²

1908 tarihinde Padişah II. Abdülhamid Han’ın hal edilmesinden sonra Jön Türklerin iş başına gelmesi Yahudileri ziyadesiyle mesrur etmiştir. Padişah II. Abdülhamid Han ile muahedenin meşakkatini telakki etmişlerdi. İmdi ise karşılarında bir birey değil bir topluluk vardı. Onlarla muahedenin daha kolay olabileceğine inanıyorlardı. Binaenaleyh içlerinden biri “Eğer Herzl sağ olsaydı, (hürriyetin [meşrutiyetin] ilanı için, ‘Bu benim beratım’ derdi” demişti. Payitaht’ta Anglo-Lövanten Bankacılık Anonim Şirketi’nin başına getirilen Dr. Jacobson, Osmanlı kamuoyunun güvenini kazanmak maksadıyla çıkan bütün

¹⁶⁰ Mutlu, a.g.e., s. 237.

¹⁶¹ Yasin Aktay, “Osmanlı İmparatorluğu İdaresinde Filistin”, *Tezkire Siyaset-Düşünce-Sosyal Bilim Dergisi*, Sayı 51, Aralık-Ocak-Şubat 2015, s. 41-46.

¹⁶² Taner Aslan, “Yahudilerin Filistin’e Göçü Üzerine Bazı Düşünceler”, *Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Sayı 59, Ankara, 2011, s. 37-84.

Musevi neşriyatlarını ya satın aldı ya da destekledi. Böylelikle bu neşriyatlarda Yahudiler lehine yayınlar başladı.¹⁶³

İttihad ve Terakki hükümeti Yahudilere ilk yıllarda bazı haklar verdi. Filistin’de II. Abdülhamid döneminde konan bazı yasaklar kaldırıldı. Yahudilere verilen “*Kırmızı Teneke*” usulü kaldırıldı. Yahudilerin Filistin ülkesinde toprak satın almaları meşru kılındı. Bu durum Yahudileri oldukça sevindirdi. Hatta 1908 yılındaki seçimlerde Nesim Ruso, Nesim Mazlıyah ve Emanuel Karaso isimli üç Zionist Osmanlı Meclisine seçildi.¹⁶⁴

Siyonistlerin İttihat ve terakki iktidarı ile olan bu yakın münasebetleri fazla sürmedi. Osmanlı Devletinin yeni idarecileri Padişah II. Abdülhamid zamanında, Filistin topraklarına Yahudi göçü ve iskânına mani olmak üzere konulan yasakları ve kısıtlamaları tekrardan ancak bu defa daha özenli bir fiiliyat ile yürürlüğe koydular. İttihad ve Terakki iktidarının Meşrutiyetin ilk aylarında Zionistlere göstermiş olduğu bu münasebetten sonra bir anda bu hareketin karşısına gayretle çıkmalarının sebeplerini yeni idarenin Hürriyetin ilanı 23 Temmuz ile 13 Nisan arasında geçirdiği acı deneyimlerde aramak iktiza eder. İç İşleri Bakanı Ferit Paşa, Yahudilerin Filistin topraklarına iskân etmelerine karşıydı. Bu husus hakkında Ferit Paşa, ilk önce bütün Yahudilerin Filistin topraklarına iskân etmelerinin ve arazi satın almalarının yasaklanması gereğini düşünmekteydi ve bu husûsta yasa çıkararak Filistin de ecnebilere toprak satımını yasakladı.

1913 yılındaki Siyonizm toplantısı sonrasında Britanya’nın önerisiyle Arap ulusçularının Siyonistlere yakınlaşmaya başlamaları ve Devlet-i Aliye’ye karşı yekvücut hareket etme, Arap milliyetini uyutmaktan başka bir şey değildi. Bu şartlarda Devlet-i Aliye’yi Birinci Cihan Harbine iştirak etmiştir.¹⁶⁵

¹⁶³ Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*, 1990, s. 128. ; Kaya, a.g.m., s. 1051. ; Mutlu, a.g.e., s. 238.

¹⁶⁴ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 23-24. ; Mutlu, a.g.e., s. 238. ; Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*, 1990, s. 129-131.

¹⁶⁵ Mutlu, a.g.e., s. 239. ; Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar*, 1990, s. 131. ; Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 27. ; Kaya, a.g.m. s. 1052.

2.6.Büyük Devletlerin Filistin Politikaları

2.6.1. İngiltere

Napolyon Bonaparten'in, Filistin topraklarında bir Musevi Devletini tekrardan ihdas edeceğine ilişkin 22 Mayıs 1799 yılında neşrettiği manifesto, Yahudilerce destek görmemiştir. Sebebi ise Yahudilerin, 1807 yılındaki Suriye seferi hezimeye duçar olan Napolyon Bonapart'ın, bu manifesto ile sağlayacağı yardım sayesinde Ürdün ve Mısır topraklarında aktif olmaya çalıştığını düşünmeleriydi. İngiltere ise Fransa'nın icra edemediği planına dikkat celp ederek Filistin üzerinde mevcut olan Yahudi emellerini siyasal vasıta olarak kullanıp Filistin ülkesini hâkimiyeti altında tutmak ve Hindistan ile olan bağlantısını güvence altına almayı hedeflemişti. Britanya, Fransa'nın Filistin'deki Misyonerlik faaliyetleri üzerine bölgede varlığını sürdürmek için 1704'te Cebelitarık Boğazı'nı hâkimiyeti altına alarak bu bölgede Yahudilerin iskân etmelerine, İspanya'nın muhalefet etmesine rağmen görmezden gelmiştir. Britanya'nın Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki Yahudilere gösterdiği imtiyazın sebebi, iki önemli emperyalist rakiplerinden Fransa'nın, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetindeki Roma Katolikleri üzerinden, Rusya'nın ise Ortodoks Hristiyanları üzerinden otoritelerini tesis etmiş olmalarından mütevellit idi.¹⁶⁶

Britanya, Osmanlı toprakları üzerinde sayıca az olan Protestanları koruma ihtiyacının az olması nedeniyle farklı topluluklar arayışına girerek, Dürzîler üzerinde durmuştu, ancak Dürzîlerin etkin olmaları sebebiyle Yahudi cemiyetine yönelmiş, bu sebeple Yahudilerin Filistin'e gönderilmeleri düşüncesiyle ilgilenmişti. Filistin bölgesinin Britanya için bu kadar hayati bir önem taşımasının nedeni ise, Hindistan'a giden transit yolu üzerinde bulunması ve deniz yolu ulaşımında Süveyş Kanalı'na komşu olması bakımından stratejik bir konuma sahip olmasıydı.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Koç, a.g.e., s. 86.

¹⁶⁷ Koç, a.g.e., s. 87.

XIX. asırda Filistin’de Yahudi devleti kurulması fikrinin en revaçta olduğu ülke Britanya idi. Britanya vatandaşı Yahudi Moses Montefiore¹⁶⁸, Londra kentindeki Yahudilerin şefi idi. Britanya Kraliçesi Victoria, 1837 yılında ona “Sir” unvanı vermiş, Batı Yahudilerin üstadı haline gelmişti. Acı ve ızdırap çeken Yahudilerin halleri ile ilgilenmeyi kendisine görev edinmişti. Birkaç defa Kudüs şehrini ziyaret etti. Osmanlı Padişah’ı ile görüşerek burada yeni imar faaliyeti ve Yahudi iskânı için ruhsat aldı. Siyonizmin mazisinde ilk olarak, Britanya’nın hâkimiyetinde Filistin topraklarında bir Yahudi devletinin kurulması düşüncesi Moses Montefiore, ortaya atmıştı. Bu düşüncesini açıkladığı yıl 1839’dur. Bu esnada Suriye ve Filistin bölgeleri, Devlet-i Aliye’ye karşı isyan eden Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın elinde bulunuyordu. Fırsattan istifade ile Mısır ve Filistin’e gelen Montefiore, Filistin topraklarında Yahudi sömürgesi kurulması için Kavalalı Mehmet Ali Paşa’ya ciddi bir plan önerisi sunmuş fakat Mısır ordusunun Suriye ve Filistin’i tahliye etmeleri neticesinde bu plan akamete uğramıştı.¹⁶⁹

Filistin ve Suriye bölgeleri Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın ilhakında bulunduğu esnada sömürgeci devletler fırsattan yararlanarak misyoner icraatlarına teşebbüs etmişlerdi. Amerika ve Britanya misyonerleri ilk posta, okul, hastaneyi açmışlar, akabinde de Alman ve Ruslar bölgede ayrıcalık elde ederek rakiplerini takip etmişlerdir. Yine Kudüs kentinde Britanya ilk Büyükelçiliğini açmış, 1839 yılında Rusya, 1843 yılında Fransa, İtalya ve Prusya, 1844 yılında ABD, 1849 yılında Avusturya ve 1854 yılında da İspanya Büyükelçiliğinin açılması takip etti.¹⁷⁰

1840 yılındaki “Şam Katliamı” Britanya’nın Yahudileri kazanmak için önemli bir hadise idi. Şam şehrindeki Hristiyan papaz’ın katledilmesi dolayısıyla Yahudiler töhmet altında bırakılıyordu. Hristiyanlar, Yahudilere saldırı girişiminde bulunuyorlardı. Bu durum karşısında Britanya ve Fransa Yahudilerin

¹⁶⁸ “Moses Montefiore (1784-1885) İtalyan asıllı bir İngiliz Yahudisi olup 1784 yılında İtalya’nın Livorno şehrinde doğdu. Montefiore, 1827-1875 yılları arasında yedi defa Filistin’e giderek bölgeyi dolaştı ve burada yaşayan Musevilerin ekonomik ve sosyal durumlarını ayrıntılı bir şekilde tespit ederek, Filistin’deki konumlarını güçlendirmeye çalıştı. İlk ziyaretini eşiyle birlikte 1827 yılında yapan Montefiore, Filistin’e gerçekleştirdiği 1875 yılındaki son ziyaretinde 91 yaşındaydı. Rothschildler ile eşinden dolayı akrabalığı bulunmaktaydı.” Ömer Tellioglu, *Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, s. 43.

¹⁶⁹ Kocabaş, a.g.e., s. 97.

¹⁷⁰ Koç, a.g.e., s. 87.

önderi Adolphe Crémieux ve Sir Moses Montefiore'ye gönderdikleri yazıda, Devlet-i Aliye'de hayatını idame eden Yahudilerin canlarını ve mallarını koruyacaklarını bildirmiştir.¹⁷¹

Mısır'ın Doğu Akdeniz üzerinde olması ve Süveyş Kanalı'nın açılması çalışmaları Britanya'nın gözünü buraya çekmesine sebep olmuştur. Bu çerçevede, Doğu Akdeniz limanları ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmiştir. Ortadoğu stratejisinin bir parçası olarak gördüğü Yahudilerin Devlet-i Aliye'nin arazilerinde güvence altına alınması için diplomatik temsilcilerine direktifler verdi. Diğer yandan Britanya, Yahudilerin mütevazı bir devlet kurulması için destek vermekten imtina ediyordu. Mısır'ın ilhakı ve Sudan'ın Faşoda şehrinde yaşananlar Fransa ve Britanya'nın çatışan çıkarları doğrultusuyla karşı karşıya getirmişti. Diğer taraftan iki devlette Suriye'yi kendi himayesinde kabul ediyorlardı. Filistin'de yeni bir devletin ihdası, Fransızları taarruza geçirebilir ve yeni bir harp çıkarabilirdi. Bundan dolayı Britanya, Siyonistlere kolonisi Uganda'yı teklif etmişti. Böylelikle Fransız tehdidini ortadan kaldırmıştı. XX. Asıra gelindiğinde Britanya hem kendi iç meselesiyle hem de Rusya, Almanya ve Fransa ile uğraşıyordu. Britanya tecrit politikasından ayrılıp Fransa'yı kendi safında görmek istiyordu. I. Cihan Harbi sonrası Fransa'ya Anadolu'dan arazi vererek Britanya'nın bu siyasetinden vazgeçtiğini görüyoruz. Britanya, İsrail'in kurulmasında en ehemmiyetli rolü oynamıştır.¹⁷²

2.6.2. Fransa

Fransa, Bonapart Napolyon'un seferlerinden Süveyş Kanalı'nın müdahalesine kadar Ortadoğu'yu, Avrupa'nın büyük bir gücün kolonisi ve yayılmacı politikaları ve haçlı bilinci doğrultusunda algılanmıştır. Paris'in Ortadoğu ile siyasi ilişkileri Kral IV. Louis döneminde Osmanlı İmparatorluğuna ilişkin siyasetleri ile başlamıştır. ilki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun daha sonra Rus Çarlığı'nın Osmanlı İmparatorluğuna yönelik emperyal politikalarına mani olmak amacıyla Fransa, Kırım Harbi ile neticelenen Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün

¹⁷¹ Taner Aslan, "Osmanlı Döneminde Filistin'e Yahudi Ziyaretleri Ve Buna Dair Bir Belge", *Türkiye Sosyal Araştırma Dergisi*, 16(2), 2012, s. 85.

¹⁷² Ceren Altunbeğ Turgut, *Ortadoğu ve Filistin (1920-1949)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s. 134.

muhafazasını esas alan bir siyaset gütmüştür. Daha sonra, politik bütünlüğünü sağlayarak milletlerarası siyasetin yükselen gücü haline gelen Almanya'nın izlediği emperyal politikalar neticesinde Birinci Cihan Harbi'ne iştirak eden ve ittifak devletlerin mağlubiyeti sonrasında yıkılan Osmanlı İmparatorluğunun Ortadoğu'daki toprakları Britanya ve Fransa tarafından taksim edilmiştir. Bu taksimde Fransa'ya düşün pay Suriye olmuştur.¹⁷³

Fransız Devrimi'yle beraber Avrupa ülkelerinde yaşayan Yahudiler mesleki ve dini alanda hürriyetlerine kavuştu. Fas, Tunus ve Cezayir Fransız kolonisine dâhil edildiğinde Yahudiler bu ülkelerdeki şehirlerde yaşıyorlardı. Fransa buradaki Yahudileri mühim şehirlere iskân ederek Yahudiler vasıtasıyla Fransa'nın buralara nüfuz etmelerin sağlamıştır. Yahudiler Fransızların bu ülkelerdeki kültür, siyasal ve eğitim kurumlarına da iştirak etmişlerdir. Bu vasıtaıyla, Alyans okulları açılmıştır. Devlet-i Aliye'nin Islahat Fermanının Yahudileri de kapsaması için Avrupalı Yahudiler Fransa nezdinde teşebbüslerde bulundular. XIX. asırdan itibaren Almanya'nın yeni siyasi duruşu Britanya ve Fransa'yı endişelendirmiştir. Fransa, Ortadoğu'daki çıkarlarına zarar vermek için Almanya'nın Yahudilere yardım ettiğini düşünüyordu. Fransa'nın Mısır ve Suriye'nin müdahil olduğu Doğu Akdeniz'e egemen olma planı çerçevesinde Filistin bölgesini kendi nüfuz alanı içerisinde görmekteydi. Bu nedenle İsrail Devleti'ne karşı bir tutumlu bir politika izlemişti. Bunun dışında diğer hususlarda Yahudileri destekliyordu. İsrail devleti'nin kurulmasından sonra da bu ülke ile yakın ilişkiler kurmuştur.¹⁷⁴

2.6.3. Rusya

Haçlı harplerinden sonra Avrupa devletlerinin Orta Doğu'ya ilgisi Doğu Akdeniz'de (Levant¹⁷⁵) ticaret vasıtasıyla olmuştur. XVI. Asırdan önce Fransa ve sonra da Britanya Devlet-i Aliye ile Kapitülasyon muahedeleri yaparak Levant

¹⁷³ Kemal İnat – Muhittin Ataman (Ed.), 2008, *Ortadoğu Yılı 2006*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, s. 484.

¹⁷⁴ Ali Arslan, “Avrupa'dan Türkiye'ye Yahudi Göçünün Stratejik Olarak Kullanılması (1880-1920)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. 3, Sy. 5, 2007, s. 14-17. ; Turgut, a.g.t., s. 135.

¹⁷⁵ “Levant kelimesi İngilizcede 16. Yüzyılda, ilk İngiliz tüccarların bölgeye gelmesini takiben kullanıldı. İngiliz gemileri 1570 yılında Akdeniz'de göründü ve İngiliz ticaret şirketleri 1579 yılında Osmanlı sultanı ile kapitülasyon anlaşmasını imzaladı. 1579 yılında İngilizler, Osmanlı Devleti ile ticaret için Levanten tabiri aslen Doğu Akdeniz coğrafyasının Avrupa kökenli sakinlerini tanımlarken zamanla bölgedeki yerli ve azınlık gruplarını da kapsar hale geldi.” <https://tr.wikipedia.org/wiki/Levant> (Erişim Tarihi, 05.07.2020).

ticaretinde hak sahibi olmuşlardır. Rusya da özellikle XVIII. asırda Karadeniz’de mühim bir kuvvet haline geldikten sonra yönünü Akdeniz’e dikmiştir. Devlet-i Aliye ile giriştiği büyük harpler neticesinde Rusya; Fransa ve Britanya’nın sahip olduğu ticari ayrıcalıklara 1774 yılında Küçük Kaynarca Muahedesi ile elde edilmişti.¹⁷⁶

Almanya’nın, Doğu Avrupa ülkelerindeki en büyük hasımı olan Rus Çarlığı, Almanların Zionism’i destekledikleri zamanda, Siyonistlere yardım etmişti. Almanların Ön Asya’daki emellerini gerçekleştirmek için Yahudileri kullanarak burada kendi himayesi altında bir Yahudi devleti kurma siyasetini güttüğünü düşünen Rus Çarlığı, daha önce harekete geçerek kurulacak bu Yahudi devletini kendi kontrolleri altında tutma siyasetine yönelmişti. Rus Dışişleri Bakanı Plevhe, Ağustos 1903 yılında Theodor Herzl’e yazdığı mektup’ta; “ amacı Filistin’de bağımsız bir devlet kurmak olduğu sürece Rus Hükümeti olarak Siyonizm’in arkasındayız” demişti. Fakat Almanya’nın Zionism’i temel politika aracı olarak yardım etmekten vazgeçtiğinin ortaya çıkması üzerine Rus Çarlığı da Zionism’e yardım etmekten uzak kalmaya başlamış ve Rus Dışişleri Bakanı Plevhe de daha önce verdiği vaatleri gündemden çıkarmıştı.¹⁷⁷

I. Cihan Harbi’ne kadar Devlet-i Aliye’nin toprakları içerisinde yer alan Arap Orta Doğusu, XIX. asır Arap politikasına yön veren “Doğu Sorunu” vasıtasıyla bu asır boyunca Rusya dâhil olmak üzere bütün büyük güçlerin ilgi odağında bulunmuştur. Kendisini Devlet-i Aliye’de yaşayan Ortodoks milletin hamisi olarak gören Rusya, bu sıfatla Orta Doğu’daki nüfuz mücadelesi içerisinde yer almıştır. Oysa ki, Rusya ile Devlet-i Aliye arasında 1853 tarihinde başlayan Kırım Harbi’nin kıvılcımını tetikleyen neden ise, Kudüs şehrindeki İsa Peygamber’in doğduğu yer olan Beyt-ül Lahim Kilisesi’ndeki mukaddes yıldızın çalınması ile çıkmıştı.¹⁷⁸

19. asır’da Batılı Devletlerce “Hasta Adam”ın sınırlarının taksimi planında Rusya’da yer almıştır. Oysaki Çarlık Rusya’sı yıkılmasaydı Rusya harbin galibi olarak Ortadoğu’daki emperyal devletlerden biri haline gelecekti. Diğer taraftan

¹⁷⁶ Fırat Purtaş, Rusya ve Arap Orta Doğusu, *Akademik Ortadoğu*, Cilt 2, Sayı 4, 2008, s. 48.

¹⁷⁷ Arslan, a.g.m., s. 19.

¹⁷⁸ Purtaş, a.g.m., s. 48 – 49.

Rusya'nın Sykes-Picot Muahedesi'ni basım yolu ile duyurması Ortadoğu'daki emperyal taksimi planından vazgeçtiğini göstermiştir.¹⁷⁹

2.7.1. Dünya Savaşı ve Balfour Deklarasyonu

Osmanlı Devleti 1914 yılında Birinci Dünya Savaşına katılmıştı. Osmanlının savaşını fırsat bilenler çeşitli iç isyanlara giriştiler. Osmanlı Devleti'nin iç isyanlarla iyice karıştığını fırsat bilen İngilizler, bir operasyonla Gazze şehrini ele geçirmeye karar verdiler ve 26 Mart 1917 yılında Türk birliğinin beş misli bir kuvvetle taarruza geçtiler. Fakat Türk askerlerinin kahramanca direnişine karşı koyamadılar, fakat geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu zafer tarihe “Birinci Gazze Zaferi” olarak geçti. İngilizler, 19 Nisan'da destek kuvvetlerle yeniden taarruza geçtiler, fakat yine mağlup oldular. Bu da tarihe “İkinci Gazze Zaferi” olarak geçti.

Britanyalılar takviye kuvvetleriyle Filistin topraklarını ilhak ettiler. General Allenby'n komutasındaki askeri birlikler Birüssebi'ye saldırdılar. Türk ordusunun korkusuzca karşı koymasına rağmen 31 Ekim 1917 yılında Birüssebi düştü.¹⁸⁰ Britanya, 1918 yılında Kudüs şehrini ilhak ederek, Şeria Vadisi'ne dayandılar. 19 Eylül 1918 yılında ise Filistin topraklarını ilhak ederek Türk hâkimiyetine son verdiler. Cemiyet-i Akvam 24 Temmuz 1922 yılında Filistin bölgesini Britanya'nın idari vekâleti altına koydu. Bilhassa Wilson Prensipleri'ne rağmen Amerika Kongresi'nin 1922 yılında ortak bir kararla; “*Yahudi halkı için bir milli yurdun Filistin'de kurulmasını*” olumlu gördüğünü belirtecek ve daha da mühim ise 24 Temmuz 1922 tarihinde yürürlüğe giren Filistin için manda deklarasyonunun temel maddeleri arasında çoğunluğunun geleceğini belirleme hakkının tanınması ve bunun ilerletilmesi için önlem alınması prensibini adeta unutmışlardır. 1917 tarihindeki Balfour Deklarasyonu'ndaki hedefi öngörmüşlerdir.¹⁸¹

1917 yılında Britanya Hükümeti, ABD'nin de teşvikiyle yayımladığı “Balfour Beyannamesi” ile Filistin arazilerinde bir Yahudi devletinin kurulması hususundaki niyetini açıkça ortaya koyuyordu. 2 Kasım 1917' yılında yayımlanan

¹⁷⁹ Turgut, a.g.t., s. 137 ; Purtaş, a.g.m., s. 49.

¹⁸⁰ Mutlu, a.g.e., s. 239.

¹⁸¹ Kaya, a.g.m., s. 1052.

Balfour bildirisi ile İngiltere, ilk kez resmi bir belgede, Yahudilere Filistin’de bir yer verme fikrini benimsedi. Bildirinin bu konuyla ilgili kısmı şu şekildedir:¹⁸²

“Sevgili Lord Rothschild

Majestelerinin hükümeti adına kabine tarafından denetlenen ve onaylanan, Yahudi-Siyonist çabalara sempati duyulduğuna dair bu deklarasyonu size memnuniyetle takdim ediyorum:

*Majestelerinin hükümeti Yahudi halkına Filistin’de bir yurt yaratılmasını lütufla karşılıyor ve bu hedefe varılmasını kolaylaştırmak adına en büyük çabayı gösterecektir ki Filistin’deki mevcut Yahudi olmayan toplulukların medeni veya dini haklarını veya Yahudilerin başka ülkelerde istifade ettiği haklarını ve siyasi statülerini olumsuz etkileyecek hiçbir şeyin yapılmayacağı açık bir biçimde anlaşılmalıdır.”*¹⁸³ Bu deklarasyonla Britanya, Filistin arazisinde bir Yahudi devleti’nin kurulmasını onayladığını resmen bildirmiştir. Bu deklarasyon, 1918 senesi içerisinde Fransa, Birleşik Amerika ve İtalya kabul edilmiş ve onaylanmıştır.

İngiltere Şerif Hüseyin’i, Balfour Deklârasyonundan 1919 Ocak ayında bir deklarasyon ile haberdar etti. Filistin Araplarının Yahudilerin kontrolü altına sokulmayacağı hususunda Britanya’nın vermiş olduğu sözle teselli eder. Britanya’nın ümit ettiği Yahudi-Arap işbirliği, “Hicaz Arap Devleti” ismine Şerif Hüseyin’in evladı Emir Faysal ile Dünya Zionist Örgütü önderi Chaim Weizmann arasında 3 Ocak 1919 yılında Londra şehrinde muahede imzalandı. Fakat bu işbirliği Suriye ulusçuluğunun hız kazandığı Şam şehrinde toplanan ve Emir I.Faysal’ı, Suriye Devleti’nin başına getiren Ulusal Kongre’de Filistin topraklarının Suriye’den kopmasına, Filistin topraklarında Yahudi anayurdu kurulmasına ve Filistin topraklarında Yahudi göçüne karşı çıkan kararlar alınması ve Emir I.Faysal’ın ulusçuların reaksiyonunu çekmek istememesi sebebiyle sona ermiştir. Suriye Ulusal Kongresi, Emir I.Faysal’ı Mart 1920 yılında Lübnan, Ürdün, Filistin ve Suriye’yi kapsayan Büyük Suriye’nin Hükümdarı ilan etmiş, fakat bu hükümdarlık pek uzun sürmemiştir.

¹⁸² Sayim Türkman, *ABD Ortadoğu ve Türkiye*, Nobel Yayın, Ankara, 2007, s. 199.

¹⁸³ Gudrun Kramer, *Filistin Tarihi Osmanlı Fethinden İsrail Devleti’nin Kuruluşuna*, (Çev. Suphi Nejat Ağırnaslı), Verita Yayınları, İstanbul, 2017, s. 173. , Arı, a.g.e., s. 253.

Nisan 1920 yılında San Remo Konferansı'nda bir araya gelen Britanya ile Fransa Büyük Suriye topraklarının taksimi ile, Suriye (Lübnan ile beraber) Fransa'ya; Ürdün, Filistin ve Irak ise Britanya sömürge idareleri altına girmiştir.¹⁸⁴

Filistin Kolonisini ele geçiren Britanyalıların ilk günden beri Filistin topraklarına Yahudi göçüne göz yumması ile Arapların reaksiyonuna sebep oldu. Yahudilerle-Araplar arasında silahlı mücadeleler oldu. Bu silahlı mücadelelerin en mühimleri de 1921, 1929, 1933, 1937 ve 1939 yılları arasında olmuştur. İşte bu çatışmaların sebebi ise, Britanya'nın başlangıçta Zionism'e verdiği yardımdan vazgeçti. Hatta Yahudilerin göçlerine ve Filistin'de arazi satın almalarına engel koymuş ise de, 1922 tarihinde 590.000 Arap'a karşı 84.000 nüfusu olan Yahudi sayısının, 1932 yılında 770.000 Arap'a karşılık 181.000'e yükselmesine mani olamamıştır. 1933 ile 1935 tarihleri arasında Filistin topraklarına 134.540 Yahudi göç etmiştir. 1937 ve 1939 tarihleri arasında Filistin'de Arap-Yahudi çatışmaların en şiddetlisi bu dönemde yaşanmıştı.¹⁸⁵

Filistin'deki bu soruna çözüm bulmak ve Yahudilerle-Arapların bir arada yaşayabilmeleri için bazı projeler ortaya atılmıştır. Oysaki 1937 yılındaki Peel Komisyonunun belgesi ile Filistin'in Araplar ile Yahudilerin arasında taksimini, bu olmadığı takdirde muhtariyeti içeren kontrol federal sistem uygulanmasını tavsiye etmiş ve Britanya 1939 yılında On sene içinde Filistin'e özerklik vereceğini bildirmiş ve Filistin topraklarına Yahudi göçünü de 5senelik bir sürede 75.000 sayısı ile sınırlandırılmıştır. Fakat bu deklare ne Yahudiler ne de Araplar tarafından olumlu olarak karşılanmamıştır.¹⁸⁶

2.8.Manda Rejimi ve Filistin Meselesi

1917 Aralık ayında Britanya Generali Allenby'n Kudüs şehrini ilhak etmesiyle Filistin bölgesinde Britanya askeri yönetimi başladı. Britanya, Ocak 1919 yılında başlayan Paris Barış Görüşmelerine moral üstünlüğü ile katılmıştı. Siyonistler de, manda yönetimi öncesinde taleplerini uluslar arası kamuoyuna

¹⁸⁴ N.Neşe Kemiksiz, "Filistin Sorunu", *Akademik Ortadoğu Altı Aylık Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, C. 11, Sy. 1., İstanbul, 2016, s. 133-179. ; Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 33.

¹⁸⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih (1914-1995)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 182.

¹⁸⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 183. ; Kaya, a.g.m., s. 1053.

kabul ettirmek için büyük bir devletin desteğini alarak Paris'e gittiler. Paris Barış Konferansı'nda Filistin için savunulacak "Filistin konusunda Siyonist organizasyonun bildirisi" 3 Şubat 1919 tarihinde Weizmann önderliğindeki bir grup Siyonist tarafından tamamlanarak İngiliz hükümetine yakın bürokratlara gönderildi. Ayrıca 27 Şubat 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nı yöneten komisyon önünde de bildiri anlatıldı.¹⁸⁷

Müttefik Devletler Yüksek Konseyi San Remo Konferansı'nın 25 Nisan 1920 yılında Britanya'nın himayesi altına giren yerlerden biri de, Suriye Devletinden ayrılan Filistin idi. Britanya'nın harp esnasında ve sonrasında burada bir Yahudi anayurdu kurulması için takındığı bu duruş, bölgede ve diğer Araplar arasında Britanya'ya karşı başlayan ayaklanmaların sebeplerinden biri olmuştur.¹⁸⁸

Britanya'nın takındığı bu duruş ve izlediği siyaset, Araplar arasında bu devlete karşı şiddetli reaksiyonlara neden oldu. Diğer taraftan, Yahudiler ile Araplar arasında, 1921 senesinden itibaren çatışmalar başladı. Bütün bunlara rağmen Britanya, Arapların itirazlarını dinlemedi. 29 Eylül 1923 yılında Britanya'nın sözü geçtiği Cemiyet-i Akvam Konseyi, Britanya'nın Filistin'deki koloni idaresini onayladı. Amerika Birleşik Devletleri de, 1924 yılında Britanya ile yaptığı özel mukavele ile bunu münasip buldu. Böylelikle 1929, 1933, 1937 ve 1939 tarihlerinde Yahudiler ile Araplar arasında şiddetli çatışmalar oldu. Filistin topraklarının iki taraf arasında taksim edilmesi fikri ortaya atıldı.¹⁸⁹

1929 yılında gerçekleşen Ağlama Duvarı (Batı Duvarı) olayları kısa sürede küçük çaplı bir iç savaşa dönüşmüş, olaylar akabinde İngilizler tedbir alma gereği hissetmişlerdir. Yahudilere göre Batı Duvarı İkinci Mabedin kalıntılarından biriyken, Filistinliler için ise el-Aksa Cami'nin ve Kubbetü-s Sahra'nın içinde bulunduğu Haremü Şerif'in bir parçasıdır. Yahudilerin bu duvarda ibadet ederken inanışları gereği kadınları ayırmak için araya bir bank koymaları Filistinliler

¹⁸⁷ Ed. Süleyman Seydi & Can Deveci, *Araftaki Filistin*, Maya Akademi Yayın, Ankara, Eylül 2014, s. 101.

¹⁸⁸ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2012)*, Der Yayınları, İstanbul, 2013, s. 710.

¹⁸⁹ Uçarol, a.g.e., s. 712.

tarafından Yahudilerin Batı Duvarını sahiplenmeleri yönünde bir eylem olarak yorumlanmış ve iki grup arasında şiddetli çatışmalar başlamıştır.¹⁹⁰

Ancak 1929'da patlak veren şiddetli olaylarının kontrol altına alınmaması üzerine İngiliz Hükümeti, Shaw Komisyonu adı altında bir soruşturma komisyonunun oluşturulmasına karar verdi.¹⁹¹ Komisyondan çıkan kararlar 1930 yılında çıkan "Passfield Beyaz Belgesi" adı altında açıklanmıştır. Buna göre, Filistin'e Yahudi göçü askıya alınacak, toprak satın almaları durdurulacak ve böylelikle Arap çiftçilerin yaşam standardı korunacaktır. Bu kararlar Filistinliler tarafından memnuniyetle karşılanırken Yahudi çevrelerinde kızgınlığa neden olmuştur.¹⁹² Raporun yayınlanması üzerine Chaim Weizmann, Dünya Zionist Örgütü Başkanlığından istifa etti. Chaim Weizmann'a göre, Passfield Beyaz Kitabı Zionism'e vurulmuş bir ihanet ve darbe idi. Passfield Beyaz Kitap gerek Britanya'daki gerekse dünyadaki Yahudilerin şiddetli eylemlerine neden oldu. Eylemler o kadar tehlikeli bir hal aldı ki, Başbakan Mac Donald 13 Şubat 1931 tarihinde Chaim Weizmann'a bir mektup yazarak, *Passfield Beyaz Kitabının*, Britanya'nın bölgede bağlı olduğu diplomaside hiçbir değişiklik getirmediğini söylemek ve gerek toprak konusunda gerekse Yahudi göçlerine gayet yumuşak ve ümit verici ifadeler kullanmak zorunda kaldı.¹⁹³

Ancak bu defa da Araplar buna sert tepki göstermişler ve Arapların şiddete başvurmaları esas olarak bu gelişmeye bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Fakat İngiltere Araplara karşı oldukça sert tedbirlere başvurdu. Diğer taraftan, 1932'de Irak'a ve 1936'da Mısır'a bağımsızlık veren İngiltere, bir taraftan şiddet eylemlerinin baskısıyla diğer taraftan 1936'da özellikle Fransa'nın Suriye ve Lübnan'a bağımsızlık vereceğini açıklaması üzerine Filistin'de de İngiliz etkisini devam ettirecek bir formülle soruna çözüm bulma arayışına hız vermişti. Ayrıca bu dönemde Filistin'e yerleşen Yahudi göçmen sayısı 1934 yılında 40.000, 1935 yılında 62.000 gibi bir sayıya erişileceği iddia edilmesi ve 1936-1938 yılları arasında Filistin'e artan Yahudi göçlerinin bölgede Siyonistlerin hâkimiyetini

¹⁹⁰ Öztürk, a.g.e., s. 65.

¹⁹¹ Ilan Pappé, *Modern Filistin Tarihi*, (Çev. Nuri Plümer), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007, s. 121.

¹⁹² Öztürk, a.g.e., s. 65.

¹⁹³ Özmen, a.g.e., s. 119-120.

artıracağı endişesiyle İngiliz manda yönetimine karşı Araplar tarafından çeşitli isyanlar düzenlenmiş ve bunun sonucunda Britanya'nın Hindistan'dan sorumlu eski Dışişleri Bakanı Lord Peel'in başkanlığını yaptığı bir komisyon kurulmuştur.¹⁹⁴

Peel Raporu, Filistin mahalinde iki ay süre ile araştırmalar yapıp, Yahudi ve Arap pek çok kimse ile görüştü ve *Peel Komisyonu Belgesi* ismini alan 404 sayfalık belgenin 1937 yılı Temmuz ayında hükümete sundu¹⁹⁵. Komisyon tarafından hazırlanan rapora göre, Yahudiler ile Arapların müşterek bir devlet içinde birlikte yaşamlarını sürdürmenin mümkün olmadığı belirterek, Yahudiler ile Filistinli Araplar arasındaki çarenin ancak bölüşme planının hayata geçirilmesi durumunda sağlanacağı belirtilmiştir. Belgeye göre, Filistin topraklarında kurulacak olan bağımsız Yahudi ve Arap ülkelerinin Britanya'nın 1932 yılında Irak ile yapmış olduğu muahede gibi Britanya'ya bağlı kalması, Yeruslaim mukaddes bir mahal olduğu için Britanya sömürge idaresine verilmesi uygun görülmüştür. Fakat belgede, her iki kesimin de reaksiyonu ile karşılanmıştır. Yahudilerin, Balfour bildirisine uyulmadığına ve Arap milletlerine bağımsızlığın verilmesine itiraz etmişler, Ürdün arazilerinin de ilave edildiği tarihi Filistin olarak isimlendirilen mahalin tamamıyla Yahudi anayurdunun kurulmasını belirtmişlerdir. Araplar ise, Yahudi anayurdunun kurulması düşüncesine ve arazilerin taksimi kararına şiddetle karşı çıkmışlar.¹⁹⁶

İngiltere bölgede sıkıntıların daha da artış göstermesi nedeniyle, 7 Şubat 1939 yılında Araplar ile Yahudiler aralarında işbirliğini sağlamak için Londra Konferansı ismiyle bir görüşme düzenlenmiştir. Filistinli Arapların ve Yahudi temsilcilerinin yanında Irak, Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün ve Yemen üyelerinin de katıldığı toplantıda Araplar, Yahudiler ile aynı masada oturmayı kabul etmedikleri için Britanya iktidarı görüşmeleri ayrı ayrı yapmıştır. Arap kesimin Filistin arazilerinde Yahudi devletinin kurulmasından vazgeçilmesi, Yahudi göçünün ve arazi alımının durdurulması, Filistin bölgesinde Arap özerkliğinin tanınması şart koştuğu zirvede, Yahudi kesimi sömürge idaresinin devam

¹⁹⁴ Arı, a.g.e., s. 262-263. ; Özmen, a.g.e., s. 121-123.

¹⁹⁵ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 55.

¹⁹⁶ Koç, a.g.e., s. 111. ; Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 56.

etmesini, Yahudi göçünün mani olunamaması ve Yahudi yurdunun kurulması siyasetinin devam edilmesini öne sürmüştür. İki kesimin anlaşmasının mümkün olmadığı Londra toplantısında bir sonuç alınamadan sona ermiştir. Bundan dolayı Britanya, Alman tehdidine karşı Arapların yardımına gereksinim duyması nedeniyle kendisi bir çözüm planı hazırlama kararını almıştır. Britanya koloniler Bakanı Mac Donald tarafından hazırlanan ve “The Mac Donald White Paper” veyahut resmi ismi ile “British Policy on Palestine” olan 17 Mayıs 1939 tarihli resmi rapor ile açıklandı.¹⁹⁷

Mac Donald’ın Beyaz Belge’sine göre; Filistinli ve Yahudi nüfus oranlarına göre bağımsız bir Filistin hükümeti kurulacaktı ve Filistin’e Yahudi göçü sınırlandırılacaktı. Bu çözüm ne Filistin tarafında ne de Yahudi tarafında destek bulmuştur. Britanya jeopolitik endişeler çerçevesinde II. Dünya Savaşı’nın çıkması ihtimaline karşı Arapların kendilerine sırtlarını dönmesini engellemek için bu manevrayı yapmayı planlarken, bu tavır değişikliği yüzünden bu sefer de Yahudi kızgınlığını üzerine çekmiştir. Beyaz Belge’nin yayınlanmasının akabinde Yahudiler İngilizlerin desteğini kaybetme ihtimallerinin olduğunu göz önünde bulundurarak Manda yönetimine karşı terör ve şiddet eylemlerine başlamıştır.¹⁹⁸

Mac Donald eserinin ne Yahudileri ne de Arapları memnun etmemiş olması, Yahudi-Arap savaşmalarını yeniden alevlendirmiştir. 1939 yılının Nisan ve Mayıs aylarında Filistin topraklarında terör tüm şiddetiyle devam etmekteydi. Bu çatışmalarda, 1939 tarihin ilk altı ayında, 87’ Yahudi, 491 ise Arap olmak üzere toplam 643 kişi hayatını kaybetmiştir. Ancak II. Cihan Harbi’nin çıkması ile beraber Filistin topraklarında durum sakinleşirken, gelişmelerin havası da değişmeye başlamıştır.¹⁹⁹

2.9.Birleşmiş Milletlerin Filistin’i Taksim Kararı ve İsrail Devletinin Kuruluş Süreci

II. Dünya Savaşı sürerken ve Avrupa’da Yahudiler katledilirken Manda yönetiminin Filistin’e göçü kısıtlaması, Britanya’nın bu politikasına tepki

¹⁹⁷ Özmen, a.g.e., s. 125-127. ; Koç, a.g.e., s. 112. ; Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 57-58.

¹⁹⁸ Öztürk, a.g.e., s. 66.

¹⁹⁹ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 60. ; Özmen, a.g.e., s. 129.

gösteren Siyonist yer altı örgütlerinin oluşması ve bunların İngilizlere karşı terör eylemlerine girişmesi ile sonuçlanmıştır. İngilizlere karşı terör eylemleri yapan örgütler arasında Irgun (Milli Askeri Örgüt) ve Stern Gang, İngiliz askerlerine, karargâhlarına ve Filistinlilere yönelik saldırılarda bulunarak bu grupları korkutarak geri adım attırmak için eylemlere başlamıştır. Haganah, tarafından koordine edilen bu hareketler Filistin'in tamamen ele geçirilmesi ve yerli halkından arındırılması için yapılan etnik temizlik planlarını uygulamaya geçirmişlerdir.²⁰⁰

İsrail Palmah ordusunun daha büyük, mutedil kesimi “Haganah” terör eylemlerine karşı dururken, Menaham Begin komutasındaki küçük, ırkçı “İrgun” un Temmuz 1946 yılında Britanya hükümeti tarafından kullanılan ve 91 şahısın katliamına yol açan King David Otel'ine yönelik patlayıcı madde saldırısı ile Britanya'ya karşı taarruzlarından yükümlüydü.²⁰¹ Yahudi örgütlerinin saldırılarıyla tükenen ve Filistinliler ile Yahudiler arasındaki çatışmaları sona erdirmekte başarısız olan Britanya, en sonunda Filistin'den çekilmeye ve bölgenin geleceği ile ilgili kararı Birleşmiş Milletlere götürmeye karar vermiştir.²⁰²

1947'de İngiltere, BM Genel Sekreteri'ne, Filistin'in geleceği konusunu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun (BMGK) bir sonraki olağan yıllık oturumuna taşımak istediğini bildirdi. Bu durum karşısında Arap ülkeleri Nisan 1947'deki Genel Kurul gündemine “Filistin'de Manda'nın sona ermesi ve Filistin'in bağımsızlığının ilanı” maddesinin konulmasını istediler. Arap tarafı, sorunun temelinde hakların kendi kaderini tayin hakkını görmezden gelen 1917 Balfour Bildirgesi'nin yattığını, tek çözümün Filistin'in bağımsızlığının ilan olduğunu duyurduysa da, Genel Kurul, İngiliz başvurusunu kabul etti. Mısır, Irak, Lübnan ve Suudi Arabistan'ın önerdiği maddeyi gündeme almayan Genel Kurul farklı menfaatlerin süreci uzatabileceği gerekçesiyle içinde güçlü devletlerin yer

²⁰⁰ Öztürk, a.g.e., s. 67.

²⁰¹ Michael Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, (Çev. Sevinç Altınçekiç), Alfa Yayınları, İstanbul, 2011, s. 285.

²⁰² Öztürk, a.g.e., s. 68.

almayacağı Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi'nin (BMFÖK) kurulmasına karar verdi.²⁰³

Birleşmiş Milletler Filistin Kurulu, 16 Haziran ile 24 Temmuz yılları arasında bızatihi Filistin Ülkesinde yaptığı araştırmalardan sonra Ağustos ayında belgesini yayınladı. Bu belgede kurul, oy çokluğu ile Filistin'in özerkliğini teklif etmişti. Fakat bu özerklik ne şekilde olacaktı? Bu konuda kurul 2'ye ayrıldı. İsveç, Hollanda, Peru, Guatemala, Çekoslovakya, Uruguay ve Kanada'nın yardım ettiği ekseriyet önerisine göre Filistin, Yahudilerle-Araplar arasında paylaşım edilmeli ve iki ayrı özerk devlet kurulmalıydı. Yeruslaim vilayeti ise, uluslararası bir makama haiz olmasıydı. İran, Yugoslavya ve Hindistan kesimi tarafından desteklenen ekalliyet önerisine göre Filistin, Arap ve Yahudi ülkelerinden oluşan "federal" bir devlet olmalıydı. Yahudiler ekseriyet planını, Araplar da ekalliyet planını tuttular. Çünkü Araplara göre, ekalliyet planı veyahut önerisi, Filistin'in arazi bütünlüğünü güvenceye almasıydı.²⁰⁴

Filistin'de nüfusun %30'una sahip Yahudilere, toprakların %56'sı ve nüfusun %70'ine sahip Filistinlilere, toprakların%44'ü bırakıldı, Kudüs ise, uluslararası bir yönetim altında olacaktı. 1947 tarihinde Filistin ülkesinde yaşayan toplam nüfusun %30'u İsrail nüfus olmasına rağmen toplam toprağın sadece %6'sına haiz idiler. BM kararı ile bütün Filistin arazilerinin %56'sı Yahudi devleti'ne ayrılmıştı. Filistin mahalinde kurulan Arap ülkesi ekseriyet ile Arap olmasına rağmen İsrail devleti, Yahudi sayısı kadar Arap'ın varoluşuna müsaade edecekti. Arap ülkesinde Yahudilerin %30 nispetinde olması koşulu adaletli olmadığı gibi, Yahudi devletinde Arapların %50 nispetinde olmasını zorlamakta adaletli bir karar olmayacaktı. Filistinliler 1947 BM paylaşımını reddettiler. Yahudiler paylaşımı onay verdiler, fakat Yahudi önderlerin daha kapsamlı gayeleri vardı. 1938 tarihinde ilk taksim önerilerinde Ben Gurion, "paylaşım sonrasında güçlü

²⁰³ Erhan Yazar, *Tarihsel Dönüşüm Filistin Sorunu Temelinde Türk Dış Politikası ve İsrail Devletini Tanıma Süreci*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2006, s. 199.

²⁰⁴Tanyu, a.g.e., s. 106. ; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 436. ; Özmen, a.g.e., s. 134-135.

bir devlet olduğumuzda, taksimi hükümsüz sayıp tüm Filistin'e yayılacağız'' ifadesini kullanır.²⁰⁵

BM kurulunda yapılan Filistin Taksimi Planı oylamasında, ABD, SSCB ve Fransa evet oyu kullanırken, İngiltere çekimser kaldı. Türkiye ise, Müslüman ülkelerinin bulunduğu bir grup ülke ile beraber Filistin'in taksimi kararına karşı hayır oyunu kullandı. Böylelikle Türkiye red oyu vererek Filistin hakkında ilk kez uluslar arası bir platformda görüş belirtmiş oldu.²⁰⁶

BM Genel Kurulu'nun bölüşüm kararı tüm Arap dünyasında reaksiyon ile karşılandı. Filistin ülkesinin bölüşüm kararını önlemek için harbe gitme kararı alınır. Arapların reaksiyonu gören Amerika'nın bölüşüm kararına rey verdiği hâlde, sonra da fikrini değiştirip, Filistin mahalının Birleşmiş Milletlerin vesayeti altına verilmesini sunması, hem Arapların hem de Yahudilerin reaksiyona neden oldu.²⁰⁷

BM Genel Kurul kararının hemen akabinde Britanya askeri birliğini geri çekmeye başlarken, Yahudilerle-Araplar arasındaki tesadüm de artmıştı. Tesadümler, 1 Ocak 1948 tarihinde Britanya'nın, 15 Mayıs 1948 tarihinde Filistin topraklarından çekilmiş olacağını belirtmesiyle daha da alevlenmiştir. Yahudiler, toplu soykırımlara varan boyutlarda şiddet kullanmışlar ve böylece Arapları göçe teşvik ederek arazilerini boşaltmalarını sağlamışlardır.²⁰⁸

*"İsrail Devletinin 14 Mayıs 1948'deki kuruluşundan önce, 1947 sonlarında başlayıp gittikçe şiddetlenen Siyonist saldırıları sonucunda BM taksim planı dışında tutulan bazı Filistin kentleri de, bu arada Yafa, Akkâ, Lod, Ramle ve Bir Saba Siyonist kuvvetlerin eline düştü. Hagannah, Irgun ve Stern adlarındaki silahlı Siyonist çeteleri askeri alanda önce başarılar kaydettiler. Siyonist terör gruplarının faaliyetleri özellikle manda yönetiminin sona ereceği Mayıs ayına doğru çok yoğunlaştı. Arap nüfusu yerleşme bölgelerinden çıkarmak için sistemli terör uyguladı. Kimi zaman bu, kitlesel katliamlar biçimine büründü Deir Yasin'de olduğu gibi."*²⁰⁹

Britanya'nın daha öncesinde belirttiği üzere Filistin ülkesindeki sömürge idaresi 14 Mayıs gecesi yarısından itibaren sona ermişti. 14 Mayıs günü sömürge

²⁰⁵ A. Öner Pehlivanoglu, *Ortadoğu ve Türkiye*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 224.

²⁰⁶ Yazar, a.g.e., s. 200-203.

²⁰⁷ Armaoglu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 437.

²⁰⁸ Arı, a.g.e., s. 276.

²⁰⁹ Öner, a.g.e., s. 81.

idaresinin sona ermeden birkaç saat öncesi Tel Aviv kentinde bir araya gelen Yahudi Ulusal Konseyi İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etti.²¹⁰ Deklarasyon; *“İsrail toprakları Yahudi milletinin doğduğu yerdir. Dini, siyasi kimliği burada şekillendi. İlk kez burada bağımsızlığa ulaşılar, ulusal ve uluslar arası düzeyde kültürel değerler yarattılar. Tevrat ilk kez burada medeniyete sunuldu.”* diye başlarken Yahudilerin, bu topraklarla olan tarihi bağlarını dile getirdikten sonra; *“Yahudiler, asırlar boyunca atalarının anavatanlarında yeniden yerleşebilmek için çaba verdiler. Çölü yeşerttiler. İbrani dilini canlandırdılar, köyler ve şehirleri inşa ederek ekonomik ve kültürel yaşamı kontrol altına alıp, barışsever ancak kendini savunmasını bilen bayındır bir topluluk oluşturdular.”* diye Filistin'deki Yahudilerin nasıl bir topluluk olduğunu ifade ettikten sonra da, *“Biz, İsrail topraklarındaki Yahudilerin ve Siyonist hareketin temsilcileri olarak İsrail ülkesinde, bundan sonra İsrail Devleti diye anılacak olan Yahudi devletinin kurulduğunu ilan ediyoruz.”* şeklinde devam ediyordu.²¹¹

14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti resmen kuruldu. Ertesi gün saat 01.00'de Amerikan Başkanı Harry Truman, ülkesinin bu yeni devleti *“de facto (fiilen)”* tanıdığını bildirdi.²¹² Bir saat önce, son İngiliz Yüksek Komiseri Sir Alan Cunningham, ülkeyi terk etmişti.²¹³ İki gün sonra Sovyetler Birliği de İsrail devletini tanıdığını ilan etti²¹⁴. 18 Mayıs'ta Uruguay ve Polonya, 19 Mayıs'ta Yugoslavya ve Çekoslovakya, 24 Mayıs'ta da Güney Afrika Yahudi Devletini tanımışlardır.²¹⁵

²¹⁰ Arı, a.g.e., s. 278.

²¹¹ Özmen, a.g.e., s. 149-150. ; Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 93.

²¹² “Amerika, Yeni Kurulan Yahudi Devletini Tanıdı”, (15 Mayıs 1948), *Ulus Gazetesi*, s. 4.

²¹³ Pappe, a.g.e., s. 180.

²¹⁴ “Rusya Yeni İsrail Devleti'ni Tanıdı”, (18 Mayıs 1948), *Yeni Sabah Gazetesi*, s. 5.

²¹⁵ Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s. 94.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL'İN KURULUŞUNA KARŞI OLUŞAN FİLİSTİN DİRENİŞ ÖRGÜTLERİ

3.1.1948 Arap-İsrail Savaşı

Arafat, 1947 tarihinde Mısır Ülkesinde Kral Birinci Fuad Üniversitesi'nde İnşaat Mühendisliğini okumaya başladı ve 1956 senesinde eğitimini tamamladı. Bu devirde Yahudilerle yaptığı münâkaşalar ile Theodor Herzl ve öbür ileri gelen Zionistlerin yayımladıkları kitapları okuyarak Zionism ve Yahudilik hakkında daha iyi aydınlandı. Hayatının bu ekseninde bir Arap milliyetçisi oldu ve derin yollardan ele geçirdiği mühimmatları Arap Yüksek Komitesi'nin ve Cihat Ordusunun üyeleri tarafından kullanılmak üzere o zaman Britanya himayesi altında olan Filistin topraklarına kaçak yollardan soktu.

1948 tarihinde İsrail-Arap Harbi esnasında Yaser Arafat, Üniversiteden ayrıldı ve diğer yandan da Araplar ile beraber Filistin arazilerine girerek israil ordusuna karşı harp eden Arap birliklerine iştirak etmeye çalıştı. O devirde İhvan-ı Müslim Teşkilatı'na yakınlık duymakla birlikte, hiçbir siyasi partiye üye olmamıştır. Yaser Arafat'a göre, "Emperyalist rejimlerle bağlantılı, yozlaşmış siyasi partiler Filistin davasını taşıyamazdı". İhvan-ı Müslim'in safında beraber harp etti. Çatışmada Mısır birliklerinin ana hattı olan Gazze kentinde harbe iştirak etti.

1949 tarihin başlarında harp İsrail lehine doğru ilerlemekteydi, Yaser Arafat bu sırada lojistik destek sıkıntısından dolayı Kahire şehrine geri döndü. Yaser Arafat, Üniversite'ye geri döndükten sonra İnşaat Mühendisliği bölümünü tamamlayarak 1956 senesinde mezun oldu. Filistinli gençlerin ilhaka karşı çatışmayı özerk bir yapı içinde sürdürmesi maksadıyla, 1952 yılında kurulan "Filistinli Talebeler Birliği'nin Başkanı" oldu. 1952 yılından 1956 yılına değin Filistinli Talebeler Birliği'nin liderliğini yaptı. Yaser Arafat, liderlik yaptığı ilk yıllar da, Hür Subayların Darbesiyle Mısır Kralı I.Faruk'un tahttan indirilmesinden sonra okuduğu üniversitenin ismi Kahire Üniversitesi adını aldı. Bu esnada Yaser Arafat, İnşaat Mühendisliğini bitirdi ve Süveyş Kanalı krizinde harbe katılmak üzere Mısır Ordusu'na çağrıldı, ancak bizzat harp meydanında çarpışmadı. O senenin sonunda Prag'da düzenlenen bir toplantıda düz beyaz bir ketfiyye taktı. Bu ketfiyye daha sonra Kuveyt Ülkesinde takılmaya başlandığı kendisiyle

özdeşlesen beyaz-siyah damalı ketfiyyeden farklıydı. 1956 yılında okulunu bitirdikten sonra Mısır Ordusuna katıldı, İsrail ile harp etmek maksadıyla Fedayin teşkilatını oluşturdu.

Aynı sene, II. İsrail-Arap harbinde, Filistin Ordusunun yanında Britanya ve Fransa birliklerine karşı sabotaj ve patlayıcı madde uzmanı olarak görev aldı. İsrail devletinin saldırısı ile Fransa ve Britanya'nın, Süveyş Kanalı mahaline asker çıkartmasıyla başlayan Süveyş harbi, SSCB ile ABD'nin müşterek müdahalesiyle durduruldu.²¹⁶

3.2.Filistin'de Kurulan Direniş Örgütleri

3.2.1. El-Fetih Örgütü'nün Kuruluşu

Yaser Arafat (Ebu Ammar), Halil al-Wazir (Ebu- Cihad), Salah Halef (Ebu Iyad) gibi merkezi öneme sahip şahsiyetlerin yetiştiği en önemli Filistin örgütü olan “*El Fetih*” 1958’de Kuveyt şehrinde kurulur. Arafat, yaşam öyküsü ve çevresindekilerin anılarından dolayı kökenleri bugün bile bulanık görünmekle birlikte, Hüseyini ailesinin uzak akrabalarından biriydi. Halil al-Wazir ise, Ramleh’den gelen genç bir mülteciydi. Bu iki şahıs, arkadaşlarıyla birlikte Gazze’deki mülteci kamplarında faaliyetlerini sürdürdüler ve burada, Filistin’in Kurtuluşu için ulusal bir örgüt oluşturdular.²¹⁷ Örgütün adı olan “Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi (Harekat el-Tahrir el-Vatani el-Filistin-i el Fetih) ”nin baş harfleri *HTF*, Arapçada “ani ölüm” anlamına gelmektedir. Arafat konuya müdahale eder: “*Devrim, insanları ölüme değil, zafere götürmelidir.*” Bunun üzerine *HTF* harfini tersine çevirerek, *FTH* şeklinde okunulmasını önerir. Bu da Arapçada Fetih olarak okunur. Böylelikle *El-Fetih* doğar ve bu kelime “fetih” ya da “zafer” anlamına gelir. Ayrıca bu terim aynı zamanda Kuran’ın 48. Süresinin adıdır.²¹⁸

²¹⁶“Yaser Arafat Biyografisi”, <https://www.biyografi.info/kisi/yaser-arafat>, Erişim Tarihi (13.11.2020). ; “ Yaser Arafat ya da Ebu Ammar”, <https://bianet.org/bianet/siyaset/47487-yaser-arafat-ya-da-ebu-ammar>, Erişim Tarihi (13.11.2020).

²¹⁷ Pappe, a.g.e., s. 205-206.

²¹⁸ Kapeliouk, a.g.e., s. 67-68.

El Fetih, Ebu Cihad'ın editörlüğünde ve Arafat'ın makaleleriyle katkıda bulunduğu *Filastinuna* (Bizim Filistin'imiz) adlı dergi²¹⁹1962 yılında Beyrut'ta yayınladı. Bu derginin çıkmasıyla birlikte Mısır, Gazze, Ürdün, Suriye, Lübnan, Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt'te hücre örgütlenmesi hız kazandırılmış ve harekete kitle olarak değil, ancak bireysel başvurular kabul edilmiştir.²²⁰

Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin felsefesi, devrin Filistinlileri arasında yaygın ideolojileri olan Baasçılık, Marksist ya da Pan-Arabizm'den bağımsız geliştirilmiştir. Arap ülkelerinin, Filistin meselesini kendi emelleri çıkarlarında kullanmasına reaksiyon olarak gelişen örgüt, Filistinlilerin menfaatini ancak Filistin tebaası tarafından korunabileceği inancı ile yola çıkmış ve siyasi özerkliği, Filistinlilerin her tabanından yardım almasını kolaylaştırmıştır. Filistinlilik zihniyetinin yerleştirilmesine önem veren örgüt, kurulduğundan itibaren Filistin ulusalcılığına öncelik vermiştir. Filistin ülkesini bağımsızlaştırmak, bağımsızlık ideali için askeri kuvvete haiz olma, Filistin direnişi taraftarı Arap kuvvetleriyle ve milletlerarası kuvvetlerle teşrîk-i mesâî etmek Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin direniş ilkeleri olarak önemsenmiştir.²²¹

Askeri kolu el-Asifa 1 Ocak 1965 yılında silahlı mücadeleye başlamıştır. Birçok el-Fetih üyesi ve lideri farklı düşüncelere (kimliklere) sahip olsa da ortak kanı Filistin ulusal mücadelesidir. Örgüt ilk defa kuruluşunda üyeler tarafından finansa edilirken, daha sonraları Kuveyt, Suudi Arabistan, Libya ve Katar'daki Filistinli kamu personelleri ve iş adamlarından da destek almıştır. 1962 yılındaki Cezayir Bağımsızlık Savaşının kazanılması, silahlı mücadele tezinin ne kadar doğru olduğunu ortaya koymuştur. Cezayir'den de gerilla eğitimi konusunda önemli bir destek almışlardır.²²²

Şeria İrmağı boyunca mevzilerine yerleşerek İsrail Devletine karşı hücumlar gerçekleştirmeye başlayan El-Fetih örgütü nam salmasını ve kuvvetlenmesini sağlayan Karame Harbi olmuştur. 1968 yılında İsrail kuvvetlerinin Ürdün Ülkesi'nin Karame şehrinde bulunan Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin

²¹⁹ Barry Rubin, Judith C. Rubin, *Bir Siyasi Biyografi Arafat*, (Çev. Ali Çakıroğlu), Aykırı Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 46.

²²⁰ Öner, a.g.e., s.104.

²²¹ Selin M. Bölme, Ufuk Ulutaş (Ed.), *Filistin'de Siyasi Aktörler Ve Partiler*, , SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Sayı 4, Ankara, Mayıs 2012, s. 11-12.

²²² Ali Öner, *Dünden Bugüne Filistin*, Ekin Yayınları, İstanbul, Mart 2006, s. 74.

ordugâhını ortadan temizlemek için yaptığı operasyonda el-Fetih oluşumu vur-kaç taktiğiyle büyük bir mücadele göstererek İsrail kuvvetlerine ağır bedeller ödetmiştir. Filistin tebaasına güven aşıl原因an başarının ardından bu oluşuma yoğun miktarda katılım gerçekleşmiştir. 1967 Harbi'nden Arapların mağlubiyeti Filistin özgürlük hareketinde Kahire merkezli seçkin zümreyi bir tarafa iterken, İsrail devletine karşı verdiği silahlı direniş Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin yükselişini hızlandırmıştır. Bu süre zarfında el-Fetih, 1964 yılında Arap Birliği gözetiminde kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü içerisindeki en büyük kuruluş hareketi haline gelmiş, önderi Yaser Arafat ise 1969 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün başkanlığına getirilmiştir.²²³

1 Ocak 1965'te el-Fetih'in askeri kolu Asifa ilk eylemini yaptığı ve silahlı mücadelenin başladığını bildirmiştir. El-Asifa (Kasırğa)'nın el-Fetih'in yerine kullanılmasının nedeni herhangi bir başarısızlık görülürse, bu başarısızlığın el-Fetih'e mal olmaması ve el-Fetih'in yoluna devam etmesini sağlamak içindir. 1970'de Kral Hüseyin, el-Fetih'i Ürdün dışına çıkarmaya karar vermiştir. 1971'de Ürdün-Filistin arasındaki savaşta el-Fetih'in kurucularından Ebu İyad (Salah Halef)in öldürülmesinden sonra "Kara Eylül" adında bir grup örgütten kopmuştur. Diğer bir kurucu üye Halil el-Vezir (Ebu Cihat) 1988 yılında Tunus'ta yapılan suikast saldırısı neticesinde öldürülmüştür. El-Fetih'in 1982 yılına kadar ki karargâhı olan Lübnan, İsrail'in bu ülkeyi işgal etmesiyle buradan da ayrılmıştır.²²⁴

1970'li yıllar boyunca Yaser Arafat önderliğindeki Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi, iktidar gibi faaliyet göstererek Arap devletlerindeki diplomatik yardımını arttırmıştır. Bu doğrultuda 1974 tarihinde Rabat kentinde bir araya gelerek Arap zirvesinde Filistin'in meşru temsilcisi olarak bilinen Yaser Arafat, aynı sene Birleşmiş Milletler Genel Konseyi kürsüsünde konuşma yapmış ve FKÖ'nün milletlerarası alanda resmi olarak tanınmaya başlamıştır.

1982 yılında İsrail Devleti'nin, Lübnan'daki el-Fetih kamplarına yönelik operasyonu yapmasının ardından bu defa merkezini Tunus Ülkesine taşıyan el-Fetih'in, Filistin arazilerinden uzak olması sebebiyle bir yönetim boşluğu

²²³ Ed. Selin M. Bölme, Ufuk Ulutaş, a.g.e, s. 12. ; Cleveland, a.g.e., s. 397.

²²⁴ Öner, *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail*, s. 105.

doğmuştur. Böylelikle Aralık 1987 yılında başlayan İntifada'nın teşkilatlanmasında değişik fraksiyonların, özellikle Hamas'ın fonksiyonu artarken el-Fetih itibar kaybetmeye başlamıştır. Bu koşulda el-Fetih, sulh taraflı tutum önemseyerek meşruiyetini muhafaza etmeye çalışmıştır. Kuruluşundan beri Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu 242 nolu kararını, dolayısıyla İsrail Devleti'nin var olma hakkını kabul etmeyen el-Fetih, 1988 yılında bu kararı kabul ederek İsrail Devleti'nin meşruluğunu 1967öncesi hudutlarıyla tanımış, Filistin Devleti'nin tamamını kurtarma hedefini Gazze ve Batı Şeria bölgesinden oluşan bir Filistin Devletini kurma idealine dönüştürmüştür. 1993 I. Oslo Barış süreciyle beraber kurulan Filistin Bağımsız Yönetimi ile siyasi bir parti haline gelen el-Fetih, 1996 yılında yapılan Filistin Bağımsız Yönetim Kurulu seçimlerinde meclisteki 88 kürsüden 51'ini hak kazanmıştır.²²⁵

3.2.2. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)

Anayurtlarından çıkarıldıktan sonra Filistinliler bir zaman Birleşmiş Milletleri'nin 194 sayılı kararı ile anayurda geri dönüş kararının uygulanması için mütakere anlaşmasını yaptılar. 1950'lerin başlarında Gazze şeridinden ilhak altındaki arazilere bazı fedayeen* akınları yapıyordu. 1940'lı yılların sonlarına doğru George Habbaş müdahil olmak üzere bazı Filistinli örgenciler Arap Ulusal Hareketi'nin (AUH) oluşturulması çalışmalarına başlamışlardı. Süveyş harbinden sonra (1957-1958) Filistin Kuruluş Hareketi (el-Fetih) oluşturuldu ve siyasi ideolojisini kurmaya başladı.²²⁶

1960'lı yıllara gelindiğinde Arap devletleri arasında baş gösteren huzursuzluklar Filistin Devleti'nin kuruluşu için harp edecek ve yükümlülük üstlenecek bir örgüt kurma düşüncesini yarattı. Gerçekleştirilen mütenevvi toplantı ve çalışmalar neticesinde 28 Mayıs 1964 yılında bir araya gelen Filistin Ulusal Kongresi, Filistin Ulusal Örgütü'nün (FKÖ) kurulması kararını aldı ve

²²⁵ Ed. Selin M. Bölme, Ufuk Ulutaş, a.g.e., s. 12-13.

*"Fedayeen Kelimesi Arapça yaşamını feda etmek için hazır olan şahıs manasına gelir. 1948 Arap-İsrail harbinin sonunda ilticâ hâlindeki Filistinliler tarafından oluşturulan silahlı Filistinli gruplara da bu isim verilmiştir. Filistinli fedailer Mısır, Lübnan ve Ürdün'de bulunurken, Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır kontrolündeki Mısır güvenlik güçleri tarafından İsraili hedefleri yok etmek için silahlandırılmış ve eğitilmişlerdir." Berna Süer, Ayşe Ömür Atmaca, a.g.e., s. 66.

²²⁶ Ribhi Halloum, *Belgelerle Filistin Dün, Bugün, Yarın*, (Önsöz. Bülent Ecevit), Alan Yayıncılık, Eylül 1988, s. 81.

liderliğine de Ahmet Şukayri'yi²²⁷ getirdi. Aynı sene Eylül ayında toplanan Arap Zirvesi, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kuruluşunu kabul etti ve Arap devletlerinin Filistin Kurtuluş Örgütü'ne karşı sorumluluklarını saptadı. Toplantıda ayrıca örgüte bağlı Filistin Kurtuluş Ordusu ismi altında nizamlı bir silahlı kuvvetin oluşturulmasına da karar verildi. 1967 yılında çıkan savaşta Arapların İsrail karşısında ağır bir yenilgiye uğraması Filistin Kurtuluş Örgütü'nü de derinden sarsmıştı. Ahmet Şukayri liderlikten ayrıldı, yerine Yahya Hammuda geçti. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Meclisi konumunda olan Filistin Ulusal Konseyi, Haziran 1968 yılındaki IV. kongresinde Filistin gerilla örgütlerinin Filistin Kurtuluş Örgütü bünyesine alınmasını kararlaştırdı. 1969 yılında toplanan V. kongrede gerilla örgütlerinin en etkili ve güçlü olan el-Fetih'in lideri Yaser Arafat, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Yürütme Kurulu Başkanlığına seçildi.

FKÖ, İsrail devletine komşu Arap devletlerini birer askeri üs olarak kullandı. Ama Arap devletleri, İsrail'in Filistinlileri bahane ederek kendi devletlerine saldıracaklarından kaygı duyuyor, Filistinlilerden rahatsız oluyordu. Bu hal Filistin Kurtuluş Örgütü ile Arap devletleri arasında şiddetli çatışmalara yol açtı. 1970'te gene bu yüzden Ürdün Devleti Kralı Hüseyin'in Filistin gerilla karargâhlarını yok etme çabası büyük bir soykırımla neticelendi. Daha sonra Lübnan devletine iskân eden Filistinliler, 1975 yılında Tel Zaatar, 1982 yılında Sabra ve Şatilla karargâhları İsrail kuvvetlerinin havadan bombardımanı ve Lübnanlı Hristiyanlı Falanjistlerin baskını neticesinde büyük kayıplar verdiler.²²⁸

Filistin Kurtuluş Örgütü, 1970'lerde bir sürgün hükümeti nitelikleri kazandıkça Filistinlilere sosyal hizmet sağlayan karmaşık bir komiteler ağı geliştirdi. FKÖ, iltica kamplarında okul ve sağlık klinikleri işletiyor, Lübnan'da bir kuruluşa

²²⁷ "1908 yılında Osmanlı Devleti'nin Cebel-i Lübnan Sancağı'nda bulunan Tebine'de doğdu. Anne tarafından Türk kökenliydi. Babası Filistinli bir Arap olan Esad Şukayri, 1908-1912 arasında Meclis-i Mebûsan üyeliği yapmıştır. 1945'te Washington, 'da Filistin Ofisi'ni kurdu ve 1946'da Arap Yüksek Komiserliği'ne katıldı. 1949'dan 1951'e kadar Suriye'nin BM'nin heyetinde çalıştı. Bandung Konferansı'na katıldı. 1950'den 1956'ya kadar Arap Birliği'nde Genel Sekreter Yardımcısı olarak görev alan Şukayri, 1957'den 1962'ye kadar bu sefer BM'nin Suudi Arabistan heyetinde görev aldı. 1964'teki Arap Birliği zirvesinde, Birleşik Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır'ın desteğiyle Filistin'in temsiliyetini sağlamak için çalışma görevini aldı ve 28 Mayıs 1964'te Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ilk başkanı olarak seçildi. Bu görevini Altı Gün Savaşı (1967) sonrasında 24 Aralık 1967'de başkanlıktan alınana kadar sürdürdü ve yerine Yahya Hammuda seçildi. Ahmet Şukayri, 26 Şubat 1980'de Amman'da ölüyor." https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed_%C5%9Eukayri (13.12.2020).

²²⁸ Temel Britannica, *Filistin Kurtuluş Örgütü*, Ana Yayıncılık, Cilt 6, İstanbul, Ocak 1993, s. 301.

çeşitli üretim faaliyetleri yürütüyordu. Böylelikle, Filistin zümresinin tek meşru temsilcisi olarak kabul görmek için diplomatik teşebbüslerinde bulunmaktaydı. Arap dünyasında bu idealine 1974 yılında Rabat'ta toplanan bir Arap zirvesinde ulaştı ve Filistinlilerin tek meşru temsilcisi olarak tanındı. Aynı sene içinde Yaser Arafat, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kürsüsünde konuştu ve Filistin Kurtuluş Örgütü'ne gözlemci statüsü verildi. Fransa 1975 yılında Paris şehrinde bir Filistin Kurtuluş Örgütü İstihbarat ofisinin açılmasına müsaade etti, çok geçmeden öbür Batı Avrupa ülkeleri de onu takip ettiler. Avusturya 1980 yılında bu gelişmeyi bir adım ileriye taşıyarak FKÖ'ye tam diplomatik tanınmayı onayladı. Filistin Kurtuluş Örgütü, diğer devletlerde diplomasi alanında muvaffak olmasına rağmen ABD Hükümeti 1988 yılına dek tanınmamıştı.²²⁹

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulmasıyla birlikte 29 Maddelik "Filistin Milli Misakı" (el-Misak el-Vataniyyeh el-Filistiniyye) kabul edilmiştir. Buna göre; Filistin toprakları Britanya ilhakı dönemindeki Filistin topraklarıdır. Filistin'in 1947 yılındaki taksimi ve 1917 Balfour Deklarasyonu geçersiz kılınmış ve reddedilmiştir. FKÖ'nün başlangıcı itibariyle asıl kurucuları bağımsız Filistinli mücadeleçileri olmayıp, FKÖ politik olarak tamamıyla Arap devlet başkanlarının ve ekonomi olarak da Arap devletlerinin meşru organı Arap Birliği'ne bağımlıydı. Fakat daha sonra bu durum tamamen Filistin bağımsızlığından yana olanların yönetiminde olmuştur.²³⁰

FKÖ'nün bünyesinde el-Fetih, Filistin Kurtuluşu Demokratik Cephesi, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Halk Kurtuluş Savaşı Öcüler (Saika), Halk Mücadele Cephesi, Filistin Komünist Partisi ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Genel Komutanlığı yer almaktaydı.

FKÖ, Filistin Milli Konseyi, yasama konseyi ve yürütme komitesinden oluşmuştur. 1974 yılından beri de Filistin Hareketi'nin yasal ve tek temsilcisi olarak kabul edilmektedir.²³¹

²²⁹ Cleveland, a.g.e., s. 400.

²³⁰ Öner, *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail*, s. 103.

²³¹ Öner, *Dünden Bugüne Filistin*, s. 73.

3.2.2.1.FKÖ'nün Belli Başlı Kurumları

3.2.2.1.1. Ulusal Konsey

FKÖ'nün en mühim organı Filistin meclisine eşit olan Milli Kuruldur. Üyeler, mesleki örgütler, Kurulun mevcut üyeleri, Filistin birlikleri, Komando grupları ve hayatın her alanında ileri gelen Filistinlilerin müzakereleriyle belirlenir. Gaye, Filistin siyasi partililerin (yani komando hareketlerindeki siyasi eğilimlerin) ve olanaklı olduğu kadarıyla sahişların temsilini sağlamaktır.

Anayasal Hukuku olarak Kurul, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün siyasi politikasını ve plan programlarını düzenleyen en yetkili organdır. Görev süresi iki sene ile kısıtlanmıştır ve Yürütme Kurulunun veyahut üyelerinin 4/1'nintalebiyle toplantı yapar. 1964 ve 1967 tarihleri arasında olağan kongrelerini senede bir defa yapardı. Temmuz 1968 yılındaki IV. olağan kongresinde, toplantıların senede iki kez yapılmasına karar verilmiştir. Konsey sekreteri Kurulu toplantıya çağırılmazsa, Kurul üyelerini veyahut Yürütme Kurulunun talebiyle belirlenen yer ve zamanda toplanır. Kurulun üyeleri Kurul tarafından seçilen sekreter, iki sekreter yardımcısı ve sekreterlikten oluşan başkanlık organı vardır.²³²

3.2.2.1.2. Yürütme Kurulu

Filistin Milli Meclis tarafından 'Bakanlar Kurulu', Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Yürütme Kurulunu belirtmektedir. Konsey azaları, Kurul azalarından seçilmekte, sekreterlerini de kendileri belirlemektedir. Yürütme Konseyi sürekli toplantı halindedir, azaları tam vaktinde çalışırlar. Konsey, Milli Meclise karşı, Meclis'in belirlemiş olduğu siyasi, program ve planların yürütülmesiyle ilgili olarak toplu ve bireysel yükümlülük altındadır.

Yürütme Kurulunun 4 ana görevi vardır. Bunlar;

1. Resmi olarak Filistin tebaasını temsil eder.
2. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün mütenevvi organlarını denetler,
3. Milli Mukavele ile çelişkili olmaması şartıyla yönergeler, programlar belirler, kararlar alır.
4. FKÖ'nün iktisadi politikasını yönlendirir ve bütçenin gelir-giderlerini düzenler.

²³²Halloum, a.g.e., s. 83.

Genel anlamda bakıldığında, FKÖ'nün tüm taahhütlerini Milli Konsey'in onayladığı kararlar doğrultusunda gerçekleştirmeye çalışır.²³³

3.2.2.1.3. Ulusal Fon

İlk Milli Kurul, çıkarmış olduğu özel bir kanunla bir yönetim kurulu tarafından yönetilecek Filistin Milli Fonu'nun kurulmasını kararlaştırmıştır. Fonun vâridâtları aşağıdaki argümanlardan sağlanır;

1. Filistin tebaalarının yaşadıkları Arap devletlerinde toplanan sabit vergi,
2. Arap iktidarlarının ve tebaanın iktisadi destekleri,
3. Arap iktidarlarının ve dostane milletlerin verdikleri borçlar ve sağladıkları destekler,
4. Kurul'un onay vereceği ek gelirler.

Filistin Milli Fonunun Yönetim Konseyi sekreterini Kurul seçer, sekreter Yürütme Konseyinin doğal azasıdır. Yönetim Kurulunun üyelerini Yürütme Konseyi seçer, üye sayısı en fazla on birdir. Filistin Milli Fonu, Yürütme Konseyinin hazırladığı ve Konseyin onay verdiği bütçeye göre belirlenen tüm vâridâtları toplar. FKÖ ve organlarının giderlerini kontrol eder.²³⁴

3.2.2.1.4. Filistin Kurtuluş Ordusu

FKÖ, Filistin Kurtuluş Ordusu olarak tanınan nizâmî askeri birliğine haizdir. Ordu, ilk Milli Kurulun Birleşik Arap Kumandanlığı ortaklığı ve koordinasyonlu özel askeri birlikler kurulması onayıyla oluşturulmuştur. FKÖ Yürütme Konseyi, Filistinlilerin Arap askeri okul ve kurumlarına yazılmaların, Filistin olanaklarının harekete geçirilmesini ve Filistin tebaalarının bağımsızlık harbine hazırlanmasını sağlamakla görevlendirilmiştir. FKÖ'nün üç askeri kolu vardır;

1. Ayn Calut Birlikleri Mısır Ülkesinde,
2. Kadisiye Birlikleri Irak Ülkesinde (Haziran 1967 tarihine kadar, sonra Suriye ve Ürdün'e taşındılar.),
3. Hittin Birlikleri Suriye Ülkesindedir.

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ordu çoğunluğu 6-10000 kişilik piyade kuvvetlerinden oluşur. Eylül 1970 harbine Ürdün kuvvetlerinin safında yer almış,

²³³ Halloum, a.g.e., s. 84.

²³⁴ Halloum, a.g.e., s. 84-85.

onun yanı sıra Filistin mücadelesinde yer almış, Ekim 1973 yılında Mısır ile Suriye mevzilerinde savaşmıştır.²³⁵

3.2.2.1.5. Sağlık, Eğitim ve Haberleşme Organları

Sağlık hizmetleri ile ilgili temel kurum FKHD' dir. 1969 yılında kurulmuş, derneğin başına Dr. Mahmud Hicazi getirilmiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü ismine Milletler arası Cenevre ve Kızıl Haç antlaşmalarını imzalamıştır. Filistin Kızıl Haç Derneği mütenevvi milletler arası zirvelere katılmıştır. Irak, Kuveyt, Suriye, Birleşik Arap Emirliği, Fas, Katar, Sudan ve Mısır'da ofisleri vardır. Fransa, İsviçre, İsveç, ABD ve Britanya'da yardımcı dernekler bulunmaktadır.

Filistin Kurtuluş Örgütü, Kuveyt ülkesinde bulunan Filistin örgencileri için bir eğitim programını düzenlemiştir. 1967 harbinden sonra çok sayıda Filistin tebaasının Kuveyt Ülkesine gelmesiyle okul çağına gelmiş Filistin tebaalarının sayısının çok artması neticesi böyle bir plan ve programa ihtiyaç duyulmuştur. Filistin Kurtuluş Örgütü Planlama Merkezi de, Filistin tebaasının eğitimi ve Filistinli çocuklara eğitim malzemesi tedariki için eğitim bölümü kurmuştur. Filistinli öğretmenlere yaz kursları plan ve programları hazırlayıp sunmakta, çağdaş çocuk yuvaları inşa etmektedir.

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün bir dizi haberleşme ofisi ayrıca kendisine ait neşriyatı, "Filastin al-Thawra (Filistin Devrimi), kendisine ait haber ajansı (WAFA) vardır. Filistin meselesiyle ilgili çalışmalar ve belgelerin toplandığı büyük bir kurumu da işletmektedir. 1965 yılında Beyrut kentinde kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü Araştırma Merkezi büyük bir arşiv ve kitaplığın haizidir. Üç yüzden fazla eser basmıştır ve Arapça aylık entelektüel mecmua "Filistin Olayları (Shu'un Filastiniya)'nı yayınlamaktadır.²³⁶

3.2.3. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi

1962 tarihinde Arap Milliyetçi Hareketi, Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır'ın tesirinden kurtulup hareket içinde mütenevvi oluşumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Nayef Havetma ile George Habbaş önderliğindeki Filistin

²³⁵ Halloum, a.g.e., s. 85.

²³⁶ Halloum, a.g.e., s. 86-87.

Kurtuluş Cephesi, Arap Milliyetçi Hareketi içerisinde bulunan Geriye Dönüş Yığıtleri ile anlaşarak Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'ni oluşturmuşlardır.

Arap Ulusalcı Hareketi'nin Filistin kanadı Filistin Kurtuluş Örgütü'nden koparak Filistin Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni kurmuş ve 1964 tarihin Kasım ayından beri İsrail devleti'ne karşı mütenevvi hücumlar gerçekleştirilmiştir. 11 Aralık 1967 yılında George Habbaş, tarafından kurulan bu örgütün ismini "Filistin Halk Kurtuluş Cephesi" (FHCK) olarak değiştirmiştir.²³⁷

FHCK 1969 tarihinde yaptığı kongrede kendisini Leninist-Marksist bir oluşum olarak ilan etti, genellikle çok yönlü eylemleri içine alan bir politika benimsemiştir. 1968 tarihinden itibaren bazı uçak kaçırma olaylarıyla isimlerini duyurmuşlardır. FHCK uçak kaçırma eylemiyle Filistin sorununun bir anda dünya gündemine gelmesini sağlamıştır. Hatta kaçırdıkları üç uçaktan ikisini aynı anda Ürdün'de havaya uçurmuşlardır. Bu eylem Kara Eylül olarak adlandırılan ve Ürdün'ün Filistin'e karşı giriştiği katliamların gereçlerinden biri olarak tarihteki yerini almıştır.²³⁸

1969 tarihin şubat ayında Nayef Havatme, önderliğinde yaşanan parçalanma neticesinde zayıflamıştır. 1970 tarihinde Ürdün Devleti'ndeki Haşimi Hanedanlığı'nın Filistin tebaasına yaşattığı hezimetin (Kara Eylül olayları) ardından Filistin Halk Kurtuluş Cephesi bakış açısını değiştirmiştir. 1971 tarihinde Filistin Kurtuluş Örgütü'ne katılmıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Marksist kolunu oluşturan örgüt, Filistin Kurtuluş Örgütü içindeki "red cephesi*" nin önderliğini sahiplenmiştir. 1972 senesinden itibaren İsrail hedeflerine askeri ve sivil ayırım yapmaksızın baskınlar gerçekleştirmiştir. 1973 senesinden sonra Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ılımlı davranışına karşı en büyük reaksiyonu Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nden gelmiştir. Camp David Muahedes'i'nin imzalanmasının ardından Filistin birlik ve beraberliği tekrardan sağlanmış, ancak 1974 senesinde Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Yürütme Konseyinden

²³⁷ Leysan Shamsutdinova, *Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Meşruiyet Kazanma Süreci*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s. 42.

²³⁸ Öner, *Dünden Bugüne Filistin*, s. 75.

*"Red Cephesi; Resmi adı 'Teslimiyetçi Çözümleri Reddeden Filistin Güçleri Cephesi' olan Red Cephesi, Filistinli çeşitli sol militan gruplar tarafından 1974'te FKÖ'nün iki devletli çözümü kabul eden 10 Nokta Programı'nı açıklamasından sonra kurulmuştur. Cephe bir organizasyondan çok politik bir duruş olarak kendini tanımlamaktadır." Süer, Atmaca, a.g.e., s. 71.

çıkarılmıştır. 1981 senesinde ise tekrardan ilave edilmiştir. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ile El-Fetih arasında varolan ayrılıklar 1982 tarihinde Lübnan Ülkesi'nin ilhakı esnasında artmıştır. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin, Ürdün Hükümeti ile yapılan diyaloglara karşı çıkarak kendisini tekrardan Yaser Arafat karşıtı koalisyonun merkezi haline getirmiştir. Bu esnada en çok yardım aldığı mahal muhalif Filistin tebaasının yaşadığı Şam şehriydi. Bununla beraber Filistin Halk Kurtuluş Cephesi “paralel bir Filistin Kurtuluş Örgütü’nün ortaya çıkması fikrine Filistin hareketini zayıflatır gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Madrid Konferansı ve Oslo Barış Anlaşmaları diğer pek çok Filistinli grubu olduğu gibi FHKC’yi de daha marjinal hale getirmiştir. 1999 tarihin ağustos ayında Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ile Yasser Arafat ve el-Fetih arasında nihai statü görüşmeleri yapılmadan önce Kahire kentinde bir anlaşmaya varılmıştır. Lübnan, Suriye ve İsrail ilhakındaki arazilerde etkinlik gösteren Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Libya ve Suriye’den aldığı askeri ve iktisadi desteklerle varlığını devam ettirmiştir.²³⁹

Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, son defa 2000 senesinde Altıncı Kongresini yaptı. Yapılan kongrede, George Habbaş Genel Sekreterliğe yeniden aday gösterilmediğinden dolayı yapılan seçim sonucunda Ebu Ali Mustafa Genel sekreterliğe getirildi. Seçilmesinden sonra İsrail devletinin düzenlemiş olduğu bir operasyon neticesinde katledildi. Onun yerine Genel sekreterliğe Ahmet Saadet tayin edildi. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Ebu Ali Mustafa’nın öcünü alabilmek için Zionist Ulusal Birlik Partisi Başkanı ve aynı zamanda İsrail Turizm Bakanı olarak görev yapan faşist Rehavam Zeevi’yi öldürdüler. Bu saldırı sonucunda İsrail baskısı karşısında Filistin Hükümeti, Genel sekreter Ahmet Saadat ve 4 yoldaşını tutuklattı. İsrail devleti, 2006 senesinde Ahmet Saadat ve arkadaşlarının kaldığı Eriha cezaevini basarak onu ve arkadaşlarını kaçırdı.²⁴⁰

3.2.4. Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi

Marksist bir ideolojiye haiz olan Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi, Ürdünlü Ortodoks Hristiyan bir aile mensubundan gelen Nayef Havatme

²³⁹ Demet Gökçınar, *Arap-İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu*, Atılım Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s. 110-111.

²⁴⁰ <http://bdsturkiye.org/filistin/filistin-halk-kurtulus-cephesi/> (Erişim Tarihi 19.12.2020).

tarafından 1969 Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nden ayrılarak kurulmuştur.²⁴¹ 1974 tarihinden sonra ismindeki 'Halk' sözcüğü düşürülerek “*Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi*” olarak anılacaktı.²⁴²

Filistin Halk Kurtuluş Cephesi içindeki ikiye ayrılma siyasi anlaşmazlıklara sebep olmuştur. Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi örgütü kendi hasımı olarak Zionistlerin elit zümresini tanıyordu ve öbür Filistin kurtuluş örgütleri Arap ülkelerin verdiği reaksiyonlarını yeterince değerlendirmemesini yargılıyordu.

Marksist-Leninist düşüncelerini destekleyen bu oluşum Filistin tebaasının taleplerini ancak çalışan sınıfın ihtilaliyle gerçekleştirebileceğine inanmaktadır. Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi düşüncesine göre, Filistinli memur ve çiftçi sınıfı; Arap ve Yahudi zümresi için Demokratik Devlet kurulmalı ve Arapları Siyonizm ve sömürgecilikten kurtarmalıdır.

Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi kendilerini seçkin zümresi olarak tanıttırmak istemektedir ve aynı zamanda bu halktan kopulmaması ve milletle birlikte olması gerektiğini dile getirmektedir. Fakat Amerika'ya karşı olduklarını açık bir biçimde dile getirmekteler ve Filistin tebaasının kurtuluş direnişini dünya çapında ulusal kurtuluş savaşı olarak görmektedir.²⁴³

1969 ve 1970 tarihleri arasında Filistin Halk Kurtuluş Cephesiyle, benzer bir tutum sergileyen Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi (FDKC), siyasi düzlemde Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesin (FHKC)'den ayrılıyordu. Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi henüz solunda bir siyasi çizgiye haiz olan oluşum bugüne kadar çok miktarda silahlı saldırılarının yükümlülüğünü sahiplenmiştir. 1969 tarihinde “Yahudilerin Denize Dökülmesi” propagandasını sık sık kullanan Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi, 1970 tarihinde İsrail ırkçı solu ile karşılıklı konuşma başlatmıştır. 1973 tarihinde El-Fetih ve Filistinli Komünistler ile bir araya gelen Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi, “iki devletli çözüm”ü onaylayarak mühim bir kademe kat etmiştir. 22 Mart 1974 yılında Havatme, İsrail neşriyatı Yedioth Ahranot'a yaptığı konuşmada iki tarafın ileri gelen kuvvetleri arasında görüşmelerin başlatılması gerektiği yönünde ifadeler kullanmıştır.

²⁴¹ Öner, *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail*, s. 106.

²⁴² M. Lutfullah Karaman, *Uluslararası İlişkiler Çıkılmazında Filistin Sorunu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 104.

²⁴³ Shamsutdinova, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2012, s. 43-44.

1977 tarihinde Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi, el-Fetih'ten uzaklaştı. Bu devirde Nayef Havatme, Yasser Arafat ile Arafat karşıtlarına eşit mesafede bir pozisyon almaya dikkat göstermiştir. Nayef Havatme, 1982 tarihinde gerçekleşen Lübnan ilhakından sonra Şam şehrindeki Filistinli muhalif örgütlere katılmayı reddetmiştir. Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi, “iki devletli çözümü” onaylamasına rağmen Madrid Konferansı'na iştirak etmemiştir. 1993 tarihinde I. Oslo Muahedesi'nin imzalanması Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi'ni de FKÖ'nün içerisinde yer alan öbür fraksiyonları olduğu üzere radikalleştirmiştir.²⁴⁴ 1993 tarihinde Oslo Muahedesi'ne de karşı duran Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi, tüm bunlara rağmen İsrail hedeflerine yönelik silahlı saldırılarını azaltmıştır. Mescid-i Aksa İntifadası esnasında İsrail hedef noktalarına yönelik silahlı saldırılara girişen oluşum, 2005 senesinde yapılan Filistin Başkanlık seçimlerine iştirak etmiş, gösterdiği aday Teysir Halid tahmini olarak 27 bin reyyle toplam reylerin %13,35'ini almıştır.²⁴⁵

1991 tarihinde Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi, iki mütenevvi' gruba ayrılır. Birinci grup ise, Yaser Arafat'ı savunan ve mütenevvi sulh görüşmesini kabul etmeyen Filistin Kurtuluş Örgütü'nden ayrılmış, Naif Havatmeh liderliğinde kurulmuştur. Naif Havatmeh 1993 tarihinde imzalanan ve çatışmaları barışçıl ilklerine dayandırarak çözmeye çağıran deklareyi desteklememiştir. Grubun hareket alanları Yakın Doğu, Lübnan, Suriye, İsrail ve İsrail tarafından ilhak edilmiş araziler sayılmaktadır.²⁴⁶

3.2.5. Filistin İslami Cihad Hareketi

Filistin İslami Cihad örgütü²⁴⁷, öbür ismiyle Filistin'in Bağımsızlığı için mücadele eden İslami Cihat Oluşumu, Dr. Fethi Şikaki tarafından 1986 yılında kurulmuştur. Ayrıca 1970 tarihinde İhvan-ı Müslim'in bir Filistin kolunun bir parçası olan ve “İslami Hareket” ismiyle icraatlarda bulunan ve bu oluşumdan ayrılmış olan Abdülaziz Udeh de İslami Cihad Hareketi'ne iştirak etmiştir.

²⁴⁴ Gökçınar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 111-112.

²⁴⁵ Ed. Selin M. Bölme, Ufuk Ulutaş, a.g.y., s.45.

²⁴⁶ Shamsutdinova, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012, s. 44-45.

²⁴⁷ Ekrem Memiş, *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, Çizgi Kitabevi Yayınları, 1. Basım, Konya, Eylül 2002, s. 171.

Böylelikle Abdülaziz Udeh ve İbrahim Şikaki, İslami Cihad Hareketinin önderleri olarak tasdik edilmektedir.

İslami Cihad örgütü en çok Gazze mahalinde teşkilatlanmıştır. Ve daha sonrası Batı Şeria mahalinde yandaşlarını bulmuştu. Örgütün felsefi yapısı en çok Seyyid Kutub, Hasan El-Benna ve İzzettin El Kassam'ın düşüncelerinden yardım almıştır.

Örgütün görüşleri, HAMAS duruşuna çok benzerlik olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü HAMAS gibi bu oluşumun Filistin arazilerinin bir bütün olduğunu ve hiçbir parçasından imtiyaz verilmeyeceği, İsrail devletinin bu araziler üzerindeki hukukunun tamamıyla gayri meşrudan başka bir şey olmadığını vurgulamaktadır.²⁴⁸

İbrahim Şikaki, 1986 tarihinde İsrail cezaevindeyken ele aldığı eserinde mücadelenin zemininde, İslam ile Batı ve onun mümessili İsrail arasındaki tarihsel harbin olduğunu belirterek şunları söylüyordu;

Batının sürdürdüğü bu kapsamı geniş olan harp, iki kutupta etki etmiştir. Birincisi üç bölümden meydana gelmektedir. Bunlar;

- 1) İslam'ın siyasal otoritesini düşünüp hilafet devletine son vermesi... Batı dünyası yüzyıllarca İslam dünyasının simgesi ve son İslam'ın sancağı olan Devlet-i Aliye'yi yıkmıştır.
- 2) İster Devlet-i Aliye yönetimin borçu olsun, ister İslami cemiyet ve Medreseler olsun, var olan bütün İslami kuruluşlarını yok etmek... Batı ve yandaşçıları için bunları tahrip etmekle kalmayıp buraların yerine alternatif kuruluşlar kurdular.
- 3) Hilafetin tekrardan tesisini düşünme ameliyesini önündeki tüm yolları tıkamak için sağduyuyu yıkıp, yerine batının değer yargılarını yerleştirmektir.

İkincisi ise: önceki seviyelerin ya onların alternatifi ya da tamamlayıcı olarak ortaya çıkan üç bölümden meydana gelmektedir. Bunlar;

1. Bölme ve Parçalama; bir ümmet olan İslam âlemi onlarca devlet ve bölgeye bölündü. Sykes Picot hudutları her mahalin yasal hudutları oldu. Yeni bir marş, yeni bir bayrak tasdik edilmiş oldu. Bundan sonra yayılan beraberlik fikirlerine rağmen meydana gelen mahalsel, ulusal ve sınırsal çatışmalar artık alışageldiğimiz sıradanlaşmış şeyler haline geldi.

²⁴⁸ Shamsutdinova, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012, s. 45.

2. Batılaşma; Fransa'nın İşlam âlemine yönelik ilk hamle yaptığı günden bu yana başlayan batılaşma, Bonapart Napolyon'un Mısır seferi ile birlikte açıkça ortaya çıkmıştır. Batının yönlendirilmesiyle de Avrupa devletlerine gönderilen politikacılar ve aydınlar oralarda yetiştirildi ve batıya yamanma, tabi olma işlemleri böylece gerçekleştirildi.
3. İşrail Devletinin Kuruluşu; Geniş bir biçimde yürütölen harbin en mühim, en şiddetli ve en tehlikeli şekil bu devletin kurulmasıdır. İşlam âlemin yüreğinde kurulan bu devlet ile Batı tehdit'inin en mühim ve en tehlikeli talepleri gerçekleşmiş oldu. Biz burada sadece düşünce ve askeri bir tehlikeye karşı koymuyoruz, aynı zamanda politika, iktisat ve askeri boyutların yanı sıra çatışma rengini veren medeniyet, tarih, fikir ve inanç boyutlarıyla beraber İşlam Âlemi'nin en mühim ve en hassas coğrafyasını işgal edip vatan tutan bir hasım topluluğuna karşı harp veriyoruz. İşrail Devleti'nin ilanıyla beraber sadece İşlam topluluğunun költürü tehdit edilmiş olmuyor, aynı zamanda İşlam topluluğunun varlığı da tehdit edilmiş bulunuyor.²⁴⁹

Hareketin ismi ilk olarak 24 Mayıs 1982 tarihinde Fransa Elçisi'ne yapılan bombalı saldırıyı sahiplenmesiyle duyulmuştur. Filistin Kuruluş Örgütü ve Hamas Örgütünden müteakiben Filistin arazilerinde en kuvvetli üçüncü oluşum olan İşlami Cihad, düşünce yapısı ve hareketleriyle öbür İşlam direniş hareketleri ve topluluklarından sıyrılmaktadır. Oluşumun düşünce yapısında Cemalettin Afgani, Seyyid Kutub gibi birçok Müşlöman mütefekkir'in düşünceleri ehemmiyetli olmuştur. Oluşum, eylemlerini genellikle intihar komandoları ve bomba yüklö araçları kullanmak amacıyla gerçekleştirmektedir. İşlami Cihad, ideal olarak Hamas ila benzer fikirler taşısa da, Arap yönetimleriyle ilişkiler ve İşlami Metodoloji husûsunda ciddi manada farklılaşmaktadır. Oluşumun önderi Fethi şikaki, Ekim 1995 yılında İşrail İştihbaratı'nın yapmış olduğu bir suikast neticesinde Malta'da katledilmiştir.²⁵⁰ şikaki'nin katledilmesinden müteakiben, Ramazan Abdullah şallah başa geçti. Yaser Arafat önderliğindeki Filistin Kurtuluş Örgütü ile beraber bu mücadeleyle karşıdır.

Batılı gizli servislerin başını ağrıtan gizli ve en tehlikeli oluşumlardan biri olan İşlami Cihad, Beyrut ölkesinin ardı sıra pek çok devlette mütenevvi eylemlere girişmiştir.

²⁴⁹ Boran, *Geçmişten Günümüze...*, s. 145

²⁵⁰ Göğinar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 119-120.

Bu Oluşumun gayeleri, İran'daki yapılara benzemekte ise de zemini Lübnan'lı Şiiliğe uzanır. Oluşumu'nun elemanları da Lübnanlı Şiilerden meydana gelmektedir.

Bu Oluşumu'nun eylemleri, öbür Filistin'li oluşumlar gibi 2000 ile 2001 tarihleri arasında arttı. İsrail-Filistin savaşlarında İslami Cihad milisleri de yerlerini almıştır.²⁵¹

3.2.6. Hamas

Hamas (Harakat Al-Muqawama Al-İslamiya)²⁵², Sünni İslamcı, İzzettin E-Kasım Tugayları adı verilen askeri kanada sahip, İslami bir örgüttür. Kökeni, Müslüman Kardeşler Hareketi'ne dayanır. Özellikle 1970'lerin sonundan itibaren, Gazze Şeridi'ndeki İslami Merkezi (Al-Mujamma Al İslami)'nde kurumsal bir yapılanma içinde yer alan ve Sünni Müslüman olan HAMAS, Filistin'de, 1987'de, ilk intifada süreci başladığında, Muhammet Taha, Şeyh Ahmet Yasin ve Abdülazia El Rantisi tarafından, Mısır Ülkesi'ndeki İhvan-ı Müslim'in Filistin kolu olarak kurulmuştur. Daha sonra, Filistin'de siyasi ve askeri olarak önemli bir konuma sahip, iki partiden biri olmuştur. Kurulduğu günden itibaren silahlı mücadelesiyle ön plana çıkan Hamas'ın amacı, Filistin'i İsrail işgalinden kurtarmaktır. İsrail, ABD, Kanada, AB, Türkiye, Çin ve Arap dünyasında birçok ülke HAMAS'ı siyasi bir parti olarak sınıflandırmakta ve kabul etmektedir.²⁵³

Hamas Örgütünün İsrail'e karşı direnişi, Gazze başta olmak üzere Batı Şeria'ya kadar yayılarak genişlemiştir. Aralık 1987 yılında 4 Filistinli işçinin İsrail tarafından öldürülmesinin ardından olayı değerlendirmek için toplanan Hamas liderleri, Şeyh Ahmet Yasin başkanlığında Kudüs şehrindeki Müslüman Kardeşler cemaatine üye olan ve Mescidi Aksan'ın hatipliğini yapan Şeyh Camil HAMAMİ ile temasa geçti. Böylece Hamas örgütü'nün, Batı Şeria'da yeni bir kolu oluşturuldu. Hamas, 1991 yılının sonuna doğru askeri kanadını kurmuş ve bu birliğe 1935'te İngilizler tarafından öldürülen Müslüman Kardeşler üyesi²⁵⁴

²⁵¹ Gökçınar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 120.

²⁵² <https://tr.wikipedia.org/wiki/Hamas> (Erişim Tarihi 27.12.2020).

²⁵³ Adem Alp, 1979 *İran İslami Devrimi Ve Terörizm*, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s. 108-109.

²⁵⁴ Mohammed Abuamra, *Hamas İle El Fetih'in İsrail İle Mücadeleye Bakış Açılırları*, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 45.

İzzettin El-Kassam'ın²⁵⁵ adını vererek “İzzettin el-Kassam Tugayları”nı kurmuştur.

HAMAS, kurulduktan kısa bir süre müteakiben Filistin-İsrail meselesinin en mühim aktörü haline geldi. Birinci İntifadayla beraber HAMAS önderleri İsrail ilhakına karşı askeri ve sivil direniş taktiğini önemsediler. Esasında HAMAS önderleri İsrail ilhakına karşı 1986 tarihinden müteakiben bir askeri mukavemet direnişi başlatmak için hazırlıklar içerisine girmiştir. Örgütün en mühim eylemi ise Avi Sasbortas ve İlan Sadoon isimli iki İsrailli askerin kaçırılması hadisesidir. İntifada sürecinde sadece “Abdullah Azzam Tugayları” ve “Majd” isimli değişik askeri ve gizli servis örgütleri oluşturuldu. HAMAS, 1991 tarihinde bütün askeri kuvvetlerini Filistin tarihindeki ilk silahlı direnişin önderi olarak tasdik edilen ve 1935 tarihinde Britanya tarafından suikast sonucu öldürülen İzzeddin el Kassam Tugayları ismi altında birleştirdi. Oluşum, HAMAS ismini aldıktan ve ilhak karşısında askeri direniş kararı alınmasına karşın, sosyal bir ihtiyaç kuruluşu gibi Batı Şeria ve Gazze şehrinde fakirlik içinde hayatlarını sürdüren Filistinlilere mali, sağlık ve kültürel alanlarında hizmet etmeye devam etmiştir. Bununla beraber, kuruluşundan kısa bir zaman müteakiben başta İsrail olarak, Avrupa Birliği, Kanada, Avustralya ve Amerika Birleşik Devleti nezdinde terör örgütleri kategorisine alındı. Ürdün ülkesi örgütün bütün etkinliklerini yasakladı.²⁵⁶

²⁵⁵ “Suriye’nin Lazkiye kasabasına bağlı Cebale köyünde doğdu. Ailesi son derece dindardı. Köy öğretmeni olan babası hayat görüşünün oluşmasında büyük rol oynamıştır. 14 yaşında köyden ayrılarak Kahire’de El-Ezher Üniversitesi’ne kaydoldu ve burada Müslüman Kardeşler’e katıldı. Daha sonra köyüne dönen El-Kassam köyün camisinde imamlık yapmaya başladı. 1911’de İtalya’nın Trablus’u işgal etmesi üzerine bölgeye giderek Osmanlı birlikleriyle İtalyanlara karşı savaştı. Savaşın ardından Şam’ın Fransız işgalinden kurtarılması için mücadele etmeye ve halkı örgütlemeye başlayan el-Kassam, gıyabında ölüm cezasına çarptırıldı. 1922’de Suriye’yi terk etmek zorunda kaldı ve o zaman Filistin topraklarında olan Hayfa kenti yakınlarında bir köye yerleşti. Hayfa’daki İslami bir okulda öğretmenlik yapmaya başladı ve Genç Müslümanlar Birliği’ne katıldı. Burada tesadüf eseri Filistin ulusal savaşına öncelik eden el-Fetih’in fikir babası Hacı Emin el-Hüseyni ile tanıştı. Ancak onun milliyetçi fikirlerinden uzaktı. Yıllar sonra Hacı Emin el-Hüseyni ve el-Kassam’ın fikir önderliği yaptığı hareketler, Filistin Kurtuluş Örgütü ve Hamas haline dönüştü ve birbirine rakip olmaya başladı. Şeyh İzzeddin el-Kassam, Fransız işgaline karşı direnmek amacıyla küçük bir askeri hücreler kurdu. Lübnan-Filistin sınırında gerilla savaşı başlattı. El-Kassam’ın silahlı mücadelesi Filistin’de bir Yahudi devleti kurulmasını destekleyen İngiltere’yi rahatsız ediyordu. 1935 yılında el-Kassam bölgede dolaşırken 500 İngiliz askeri tarafından kuşatıldı ve öldürüldü.” https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0zzeddin_el-Kassam (Erişim Tarihi 28.12.2020).

²⁵⁶ Veyssel Ayhan, “HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam”, Ortadoğu Etütleri, Cilt 1, Sayı 1, Temmuz 2009, s. 99-134.

HAMAS, birbiriyle ilişkili üç kanattan oluşmaktadır. HAMAS'ın sosyal ve siyasi kanadı; örgütün sosyal, idari, siyasi ve propaganda faaliyetlerini yürütür. Askeri kanadı ise; şüpheli şahısların öldürülmesi, potansiyel hedeflerin gözlemlenmesi, silah ve mühimmatların tedariki ve gerilla faaliyetleri gibi örtülü faaliyetler icra eder. Suriye'nin başkenti Şam'da bulunan Meclis El-Şura veya İstişare Konseyi ise; HAMAS faaliyetlerini denetlemekle görevli, siyasi ve karar organıdır.²⁵⁷

İsrail, Hamas'ın Filistin halkının desteğini aldığını görüyordu. Aynı zamanda Hamas'ın Yahudilere karşı yaptığı operasyonlar İsrail'i oldukça tedirgin ediyordu. Örgütün çok hızlı bir şekilde güçlendiğini ve büyüdüğünü gören İsrail, 1989 Mayıs'ında Hamas üyesi yöneticileri ve hareketin kurucu önderi Şeyh Ahmed Yasin'i tutuklamıştır. Hamas ise buna karşılık olarak İsrail askerlerini rehin almaya ve saldırılar düzenlemeye başlamış, İsrail'e karşı silahlı eylemler artırmış ve bu eylemlerde bir takım başarılar kazanmıştır. Hamas'ın İsrail'i hiçbir şekilde tanınamaması ve kaybedilen toprakları geri alma yönünde İsrail ile masaya oturacak bir politikasının olmaması ve El-Fetih'ten ayrı bir yapı sergilenmesi Filistin halkının gönlünde giderek değer kazanmasına neden olmuştu. İsrail, bu yüzden Hamas liderlerini hedef almıştı.²⁵⁸

Şeyh Ahmed Yasin, yaklaşık 8 yıl İsrail tarafından tutuklu kaldıktan sonra 1997 tarihinde Ürdün devleti'nin elindeki iki İsrail casusuna karşılık yapılan değişimle serbest bırakıldı. Aynı zamanda Hamas liderlerinden Halid Meşal, Amman'da Mossad tarafından zehirlenerek suikasta uğratılmıştı. Meşal'i zehirleyen iki Mossad ajanı Amman hükümeti tarafından serbest bırakılmasını, göndereceği panzehir ile Meşali kurtarma şansına bağlamıştır. Sürgünde bulunan Şeyh Yasin Gazze'ye geri dönerek ikinci İntifadanın manevi liderliğini yaparak İsrail'e karşı mücadelesini sürdürmüştür. İsrail tarafından 2001 ve 2002 yıllarındaki suikastlardan kurtulan Yasin, 22 Mart 2004 yılında İsrail'in Gazze'ye yönelik hava saldırıları sırasında helikopterlerden açılan füze saldırısıyla

²⁵⁷ Alp, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 110.

²⁵⁸ Abuamra, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 45.

hayatını kaybetmiştir. Bu saldırı konusunda Birleşmiş Milletler Kurulu’nun İsrail Devleti’ni kınama kararı Amerika Birleşik Devleti tarafından veto edildi.²⁵⁹

3.3.İsrail ve Filistin Arasındaki Barış Anlaşmaları

1990 yılında Saddam Hüseyin’in yönetimdeki Irak ordusu Kuveyt’i ilhak etmesi ile başlayan Körfez Harbi’nde hiçbir Arap ülkesi Irak devleti’ne destek vermezken, Yaser Arafat liderliğindeki FKÖ, ABD koalisyonuna karşı Irak’ın yanında yer aldı. İntifada’nın etkisini yitirmesi ile de FKÖ, Irak’a verdiği bu desteğin bedelini diplomatik olarak dışlanmakla ve özellikle Suudi Arabistan’dan aldığı finansal yardımın kesilmesi ile ödedi. Bu da FKÖ’yü hem ekonomik hem de siyasi olarak krizin eşiğine getirdi.²⁶⁰

Amerika Birleşik Devleti, Körfez Harbi’nden müteakiben, daha önce olmadığı kadar uluslar arası ilişkilerde ehemmiyetli bir pozisyona geldi. Daha önce ikili ilişkilerde tesirli olmadığı Suudi Arabistan ve Suriye üzerinde tesirli olmaya başlamış ve onların da yardımını almıştır. Özellikle Suriye Devlet Başkanı Hafız Esed, Batı devletlerinde kötü bir izlenim bırakan imajını Körfez Harbi’nde Amerika Birleşik Devleti safında yer alarak imajını düzeltmiş, İsrail ile yapılacak sulha arzulu görünmeye başlanmıştır. Suriye bu sulh teşebbüsü ile Golan tepelerini geri alacağını ummaktaydı, Amerika Birleşik Devleti ise, Suriye’nin sulh masasına yanaşması, İsrail’in barış konferansına tatmin olacağı fikrindedir. Amerika Birleşik Devleti, Ortadoğu için sulhun şart olduğunu düşünmüş ve 6 Mart 1991 yılında gayelerini kongre’de şu şekilde ifade etmektedir;

*“İsrail ve Arap devletleri ile İsrail ve Filistinliler arasında mesafeyi kapatabilmek için elimizden geleni yapmalıyız. Kapsamlı bir barışa, barış için toprak prensibinden hareketle ulaşılabilir. Bu ile İsrail’in güvenliğini ve tanınmasının sağlanması ve aynı zamanda Filistinlilerin meşru halkları için yorumlanabilir. Diğer türlü adalet ve güvenlik arasındaki çelişkiye düşülecektir. Arap-İsrail çatışmasına son vermenin vakti gelmiştir.”*²⁶¹

²⁵⁹ Boran, *Geçmişten Günümüze...*, s. 139-140.

²⁶⁰ Süer, *Atmaca*, a.g.e., s. 87.

²⁶¹ Öner, *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail*, s. 155.

3.3.1. Madrid Konferansı

Filistin-İsrail müzakerelerinin başlaması iki taraf içinde hayli zorlu bir süreçti. İsrail devleti, her şeyden önce terörist bir oluşum olarak baktığı Filistin Kurtuluş Örgütü ve onun önderi Yasser Arafat ile aynı masaya oturmuş olacaktı. Filistin Kurtuluş Örgütü, İsrail için devletin varoluşuna yönelik birçok saldırılar yapmış, sivil alanları bombalamış, gemiler ve uçaklar kaçırmış bir terör oluşumundan öteye gitmiyordu. Öyle ki, İsrail istihbaratı pek çok kereler Yaser Arafat'ı dahi ortadan kaldırma teşebbüsünde bulunmuştu. Bu da bilinmesi gereken bir gerçektir. Şu an İsrail iktidarı bu oluşumun mensuplarıyla aynı masada yer alacaktı. Şamir* ikili müzakere düşüncesine karşı değildi. Madrid'de bir açılış seremonisi yapılacağını ve görüşmelerin bundan sonra bölgede gerçekleşeceğini tasarlıyordu. İsrail karşıtı olarak algıladığı Bush yönetiminin görüşmelerde yer almasını özellikle istemiyordu. Şamir'in Amerikan katılımına itirazı, ABD'nin İsrail'in nihai sınırlarıyla ilgili süregelen görüşlerinden ve barış için toprak ilkesini savunmasından kaynaklanıyordu. ABD bu konuda Arapların pozisyonuna daha yakındı. Johnson'dan Bush'a kadar tüm başkanlar, İsrail'in ufak tefek düzenlemeler çerçevesinde 1967 sınırlarına dönmesini savunuyordu.²⁶²

Filistin tarafı için de durum farklı değildi. Onlar da ne ABD'ye ne de İsrail'e güveniyordu. Filistinliler için İsrail zorba bir işgal gücüydü. Ortadoğu'da Yahudiler, terör eylemleri ve baskılarla önce İngilizleri bölgeden kaçırmış daha sonra da Arapları topraklarından sürerek bölgeye yerleşmiş, Arap dünyasının kalbine saplanmış bir bıçak gibi görülüyordu. İsrail işgali nedeniyle kamplarda yaşayan milyonlarca Filistinli hala yerli yerinde duruyordu. İsrail'i yok etmeye and içmiş FKÖ'nün şimdi İsraillilerle el sıkışması pek çokları için kabul edilebilir şey değildi.

*"İzak Şamir; 15 Ekim 1915 tarihinde Itzhak Lazernitzki ismiyle, bugün Beyaz Rusya hudutları içerisinde kalan Rus İmparatorluğu'nda bir Yahudi köyü olan Ruzhany'de dünya'ya geldi. Varşova'da, Varşova Üniversitesi'nde hukuk eğitimini aldı. Revizyonist Zionist gençlik oluşumu olan BETAR'a iştirak etti. Şamir, 1983-1984 ile 1986-1992 tarihleri arasında İsrail Başbakanlığı yaptı. 30 Haziran 2012 yılında öldü." https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0zak_%C5%9Eamir (Erişim Tarihi 15.04.2021)

²⁶² Bora Bayrakdar, *A'raf Oslo Barış'ından El Aksa İntifadasına Ortadoğu*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul, Aralık 2013, s. 109-110.

Filistinliler de Bush ile ilgili endişelere sahipti. Onlarda başkanın Ortadoğu ile ilgili ne düşündüğünü tam olarak kestiremiyordu. Dışişleri Bakanlığı'ndaki Ortadoğu dairesinin tamamen Yahudilerden oluşması onlar için büyük bir soru işaretiydi. Dennis Ross, Aaron Miller ve Richard Haas. Hepsi de Yahudiydi. Gerçi Ross'un uzmanlık alanı Sovyetler Birliği'ydi ama analitik değerlendirme kabiliyeti ve mantığı nedeniyle Baker'ın ilgisini çekmiş ve bu önemli göreve atanmıştı. Yine de Filistin tarafı görüşmelere katılmakta daha istekliydi ve onlar da Madrid davetini kabul etti. Benzer endişeler Madrid Konferansı'na katılan diğer Araplar içinde geçerliydi. Suriye'nin Golan tepeleri dolayısıyla İsrail'le olan anlaşmazlığı bölgenin en önemli meselelerinden biriydi. Konferans, tarafların bu ön yargılarıyla başlayacaktı.²⁶³

30 Ekim 1991 tarihinde İspanya Devleti'nin merkezi Madrid şehrinde başlayan Ortadoğu Sulh Konferansı'na; Suriye, Ürdün, İsrail, Lübnan, Mısır ve Filistin iştirak etmiştir. İsrail devleti, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ve ilhak altındaki arazilerde yaşayan Filistinlilerin konferansa katılmalarına mani olunması sebebiyle Filistinli yöneticiler, Konferansta Ürdün heyetinin içinde yer almıştır. Amerika ve Sovyetlerin gözetiminde başlayan Madrid Konferansı'nda İsrail Devlet başkanı İzak Şamir'in, "barışa karşı toprak" prensibini onay vermeyerek bildirmesi ve ikili ilişkilerde İsrail müdahil Ortadoğu devletlerinde gerçekleştirilmesini talep istemesi sebebiyle toplantı çıkmaza girmiştir. Amerika Birleşik Devleti olaya el atarak tarafları ikinci kademe için ABD'nin başkenti Washington kentine davet etmiştir. 10 Aralık 1991 tarihinde başlayan Washington müzakerelerinde, İsrail ile Filistinli yöneticiler ilk defa aynı masaya oturmuşlar, fakat Gazze ve Batı Şeria'da kurulacak olan geçici idarenin yetkileri husûsunda bir çözüm bulamamışlardır. Ortadoğu sulh müzakerelerinin üçüncü kademesi 29 Ocak 1992 tarihinde Moskova Şehri'nde başlamış, Japonya, Kanada, Türkiye, ABD, Çin ve Avrupa Topluluğu devletlerinin iştirak ettiği toplantıya Filistin, Yemen, Cezayir, Suriye ve Lübnan katılmamıştır. Filistinliler, İsrail devleti'nin Doğu Kudüs ve Gazze'li Filistinlilerin toplantıda yer almasına mukavemet sebebiyle katılmama kararı almıştır. Müzakerelerde su, ekonomik ve

²⁶³ Bayrakdar, a.g.e, s. 111-112.

silahsızlanma gibi husûslar tartışılmıştır. Toplantıda, İsrail devletinde yapılan seçim sebebiyle verilmiştir.²⁶⁴

İsrail’de Haziran 1992 tarihinde yapılan seçimler 1977 tarihinden müteakiben devleti idare eden sağ partinin (Likud) yönetimine son verip, onun yerine İşçi Partisi önderi²⁶⁵ İzak Rabin²⁶⁶’i yönetime getirmiştir. İşçi Partisi önderi İzak Rabin, Şamir’in şiddetle kabul etmediği“barışa karşı toprak” prensibini onaylamış, ilhak altındaki arazilerde yeni iskân mahalleri kurma politikasının ehemmiyetli ölçüde kısıtlandırılmasından yana bir tavır tutarak, uzlaşmak için imtiyaz vermek gerekliliği üzerinde durmuş fakat imtiyazlar bir hudut çizmiştir. İzak Rabin, Batı Şeria’nın güvenliğini sağlamak için ehemmiyetli olarak gördüğü mahallerin, Kudüs şehri’nin ve Golan tepelerinin İsrail devleti’nin idaresinde kalacağı kararından taviz vermeyeceğini belirtmiştir. Temmuz 1993 tarihinde İsrail devleti, Lübnan ülkesindeki Hizbullah ve radikal İslamcı örgütlere karşı bir operasyon yapılmıştır. Yüzlerce sivilin hayatını kaybettiği saldırılar sebebiyle Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail devleti arasında sürdürülen Ortadoğu barış müzakereleri tehlikeye girmiştir.²⁶⁷

3.3.2. Oslo Görüşmeleri

9-10 Eylül 1993 tarihinde karşılıklı tanımayı öngören mektup teatisi ile başlayan süreç, 13 Eylül’de Prensipler Bildirisi ismi verilen belgenin taraflarca imzalanması ile ehemmiyetli bir kademe kat etmiştir.²⁶⁸

Tanıma Muahedesi;

Bunlardan, 9-10 Eylül tarihinde Yasser Arafat ile İzak Rabin arasında imzalanan karşılıklı mektup değişimi ile gerçekleşen karşılıklı tanıma müzakeresine göre; *Filistin Kurtuluş Örgütü, İsrail’in devlet olarak varoluşunu*

²⁶⁴ Koç, a.g.e, s. 229.

²⁶⁵ Öner, *Dünden Bugüne Filistin*, s. 117.

²⁶⁶ “İsrailli bir siyaset adamı ve generali olan İshak Rabin, İsrail’de 1974-1977 yılları arasında başbakanlık yapmıştır. 1992’de yeniden başbakan olan Rabin’e Oslo Anlaşmaları’na karşı çıkan aşırı sağcı Yigal Amir tarafından anlaşmaları imzalamasından dolayı suikast düzenlenmiştir. Rabin İsrail topraklarında doğan ve suikaste kurban giden ilk başbakanıdır.” Süer, Atmaca, a.g.e, s. 89.

²⁶⁷ Koç, a.g.e, s. 230.

²⁶⁸ Tayyar Arı, “Filistin’de Kalıcı Barış Mümkün mü?”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt 2, Sayı 1, İstanbul, 2007, s. 11-34.

tanımakta, teröristten vazgeçtiğini ilan etmekte ve sulh sürecine zarar verecek şiddet kullanımını da içeren saldırılarda bulunmayacaklarını açıklamaktaydı. Ayrıca Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kuruluş deklarasyonundaki gayelerinden "İsrail'in yok edilmesi" maddesinin geçersiz olduğunu ifade ederek bunu Filistin Milli Konseyi'nde de gündeme alarak kaldırma sözü vermektedir. İsrail devleti ise, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistinlilerin gerçek temsilcisi olduğunu onay vermekte ve Orta Doğu Barış Konferansı çerçevesinde Filistin Kurtuluş Örgütü ile pazarlık masasına oturacağını açıklamaktaydı.

İlkeler Anlaşması;

13 Eylül 1993'te Beyaz Saray'da görkemli bir törenle imzalanan ve ilk aşamada Erihave Gazze'de Filistin Zümresine geçici özerklik tanıyan İlkeler Anlaşması (*Declaration of Principles: DOP*) ile taraflar aralarındaki çatışmaya son vermekte, karşılıklı geçerli siyasi haklarını tanımakta ve sulh içinde yaşama kararlılıklarını ortaya koymaktaydı. İsrail tarafından Dışişleri Bakanı Şimon Perez ve Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından da Mahmud Abbas (Ebu Mazen)'ın yanı sıra ABD ve Rusya Dışişleri bakanlarının da tanık sıfatıyla imza koydukları anlaşmada, gerek sürecin bundan sonrasının nasıl yürütüleceğine ilişkin gerekse İsrail devleti'nin ilhakı altında bulunan Batı Şeria ve Gazze'de Filistinlilerin kendi yönetimlerini oluşturmaları için öngörülen takvim ana hatlarıyla belirtilmekteydi.²⁶⁹

İlkeler Muahdesi geçiş sürecinin 5 sene olmasını öngörmekteydi. Daha müteakiben yapılması düşünülen muahedeler için bir çerçeve veya zemin prensipleri belirlemeye yönelik bir muahede olan Prensipler Muahdesi, yapılacak muahedelerin bir parçası niteliğini taşıyacaktı. İlk aşamada Eriha ve Gazze'de bir geçici bağımsız bir yönetim oluşturulmasını ve bir meclis seçilmesini öngören muahedenin asıl gayesinin 242 ile 338 nolu Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde nihai sulhu gerçekleştirmek olduğunu dile getirmekteydi.

İlkeler Muahdesi, bu muahedenin yürürlüğe girmesinde sonraki iki ay içerisinde tarafeyn Eriha ve Gazze ile ilgili imzalayacakları muahede ile beraber

²⁶⁹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı*, Alfa Akademi Basım Yayım, Cilt 2, İstanbul, Eylül 2017, s. 187.

İsrail askeri varoluşunun Eriha ve Gazze'den çekilmeye başlayacağını ve bu geri çekilmenin dört ay içerisinde tamamlanacağını ifade etmekteydi. (Eriha ve Gazze ile ilgili muahede 47 Mayıs 1994 tarihinde imzalanabilmiştir).²⁷⁰

Ayrıca nihai durumun görüşülmesi için tarafeyn heyetlerin oluşturulması karara bağlanmıştır. Ortak Filistin-İsrail Temas Komitesi tarafeyn arasındaki elbirliği ile meseleleri ele alacak; kurulacak olan Filistin-İsrail Ekonomik İşbirliği Komitesi de doğalgaz ve petrol kullanımını, taşımacılık, elektrik üretimini ve satışını, su konusundaki hak ve su kaynaklarını, işçi meselesi ve toplumsal refah gibi husûsları ele almıştır. Daimi Heyet ise, 1967 İsrail-Arap Harbinden sonra yerlerinden olan insanların tekrar arazilerine geri dönmeleri husûsunda çalışmalarda bulunacaktır.²⁷¹

Oslo Muahedelerinin imzalanmasından sonra Filistin kanadı tarafından sert reaksiyonlar oluşmuştur. George Habbash'ın Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ile Nayef Hawatmeh'nin Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi ve FKÖ dışından HAMAS anlaşmaya şiddetle karşı çıkarak İntifadanın devam edeceğini bildirmiştir. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlığı Lideri Ahmed Cibril ise, anlaşmaya karşı çıktığı açıklamasında Arafat'ı ölümle tehdit etmekteydi. Aralarında Habbash'ın ve Hawatmeh'nin de bulunduğu FKÖ yürütme komitesinin beş üyesi anlaşmaya olan tepkilerini istifa ederek göstermişlerdi. Ayrıca Suriye, Lübnan ve Ürdün'deki mülteci kamplarındaki Filistinliler, durumlarına açıklık getirmediği için kabul etmeyeceklerini açıkladıkları anlaşmayı imzalayan Arafat'ı İsrail ajanı olmakla suçlamaktaydı. Anlaşmanın imzalandığı gün 6.000 dolayında Filistinli Hizbullahla beraber Lübnan'da yaptıkları gösteride “Arafat'a Ölüm” sloganı atarken, Ebu Nidal da Arafat'ın mutlaka öldürüleceğini bildirmekteydi. Bunlar genelde Arafat'ın Filistin davasını sattığını ileri sürmekteydi. HAMAS, saldırılarının FKÖ temsilcileri yerine İsrail ve Yahudilere yönelik olarak devam edeceğini açıklamıştı. Bunların yanında Arafat'ın öldürülmesini isteyen FKÖ içinde El-Fetihten ayrılan Fetih-İntifada

²⁷⁰ Arı, a.g.m., s. 20.

²⁷¹ Mustafa Torlak, *Siyonizmin Penceresinden Arap-İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 83.

grubu önderi Ebu Musa da Arafat'ı davaya ihanet etmekle suçlayarak ölümle tehdit etmişti. Anlaşmayı Filistin halkının haklarının ihlali olarak değerlendiren FKÖ Siyasi Büro Şefi ve Dışişleri Bakanı konumunda olan Faruk Kaddumi de görevinden istifa ederek tepkisini gösterirken, Ürdün'de Müslüman Kardeşlerin Lideri Şeyh Abed el-Munav Zan da, İsrail'e karşı silâhlı mücadelenin devam edeceğini açıklıyordu. Özetlemek gerekirse, FKÖ içinde ü. Siyasi grubun desteklediği ve on bir siyasal grubun karşı çıktığı anlaşmayı Filistin Kurtuluş Örgütü dışından da başta HAMAS olmak üzere İhvan-ı Müslim ve Hizbullah Örgütü göstermiş oldukları sert tepkiler ile muahede'yi onaylamadıklarını ortaya koymuşlardı.²⁷²

İsrail devleti tarafında ise ülkedeki sağcı kanat bu muahede'ye tamam anlamıyla karşı durmuştur. Sağ kanadın bu sert reaksiyonları, fanatiklerin sloganlarına neden olmuş en nihayetinde kışkırtmalar sonucu²⁷³ İzak Rabin anlaşmaya karşı çıkan bir İsrailli genç tarafından 4 Kasım 1995 yılında öldürülmüştür.²⁷⁴

3.3.3. Gazze-Eriha (Kahire) Anlaşması

25 Şubat 1994 tarihinde bir İsrailli iskâncının el-Halil şehrinde Hz. İbrahim Camisi'nde ibadet etmekte olan Filistin tebaasını silah ile taraması neticesinde 29 Filistinli Müslüman'ın öldürülmesi, öbür meselelere ilave olarak sulh sürecini bir süre çıkmaza sokmuşsa da taraflar arasındaki sorunlar 4 Mayıs 1994 tarihinde Kahire şehrinde imzalanan Gazze-Eriha Muahedesi'yle kısmi çözüme kavuşmuş ve sürecin tekrardan devam etmesine ehemmiyet verilmiştir. Bu muahedeyle beraber, 5 senelik geçiş sürecinin bu yılda başlaması ve 4 Mayıs 1999 yılında sona ermesi öngörülmüştür. Muahede'ye göre, üç hafta içerisinde İsrail askeri gücü ve sivil idaresi, Eriha ve Gazze şehriden çekilerek mahalinin kontrolünü Filistin yönetimine devredecekti. Mahalinin iç güvenliği sağlamak maksadıyla sayıları 9.000 civarında olan Filistin polisinin yükümlü olduğu yeni bir devir başlamıştı. Filistin yönetimi, 24 kişiden oluşacak ve anlaşmanın öngördüğü yasama, yürütme ve yargıya ilişkin yetki ve sorumluluklarını yerine getirecekti. Filistin otoritesi de

²⁷² Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, Cilt 2, s. 189.

²⁷³ Torlak, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, s. 83.

²⁷⁴ Tan, a.g.e, s. 318.

denilen Filistin Yönetimi gerekli görürse söz konusu görevleri yerine getirmek üzere alt birimler oluşturabilecekti. Diğer taraftan İsrail yönetimi hem Batı Şeria'nın geri kalan bölgelerinden hem de İsrail iskâncılarının yaşadığı bölgelerde askeri ve sivil kontrolü elinde tutmaya devam edecekti.²⁷⁵

İlk kademe 4 Mayıs 1994 tarihinde Gazze-Eriha Muahedesi ile gerçekleşti. Ardından başlayan yetki devri aşamasında İsrail'in işgal altındaki topraklardan çekilmesi gerçekleşirken, İsrail Başbakanı Rabin'in 3 Kasım 1995 tarihinde radikal bir Yahudi tarafından öldürülmesi ve 29 Mayıs 1996 tarihinde yapılan seçimlerde sertlik yanlısı Benjamin Netanyahu liderliğindeki sağcı kanadı olan Likud Partisi'nin yönetime gelmesi, barış sürecine büyük darbe vurdu.

Netanyahu'nun barış karşısındaki sert tutumu, nihai statü anlaşmasının planlandığı gibi Mayıs 1999'da imzalanmasını engelledi. Ama aynı zamanda kendisinin iç politikadaki gücünü de kaybetmesine yol açtı. Mayıs 1999 seçimlerinde barış yanlısı İşçi Partisi lideri Ehud Barak iktidara geldi. Barak, 4 Eylül 1999 tarihinde Arafat'la imzaladığı Şarm el-Şeyh Memorandumu çerçevesinde, Batı Şeria'dan asker çekilmesini hızlandırmayı, Filistinli tutukluları serbest bırakmayı ve Eylül 2000'de nihai anlaşmayı imzalamayı kabul etti. Ancak yine de, Ağustos 2000'de Camp David'de yapılan görüşmelerde ilerleme sağlanamadı ve barış süreci tıkandı.²⁷⁶

3.3.4. Oslo II (Taba) Anlaşması

Eylül 1995 yılında imzalanan Oslo II Muahedesi Gazze şehri için yapılan hazırlıklarda Batı Şeria'ya doğru genişletildi. Bu muahedeyle Batı Şeria üç parçaya ayrıldı. Muahedenin 11. maddesinde yedi Filistin iskânından oluşan A mahali, Filistin idaresinin askeri ve sivil denetimine; B mahali ise, Filistin idaresinin sivil ancak İsrail'in emniyet denetimine; C mahali ise, tamamıyla İsrail devleti'nin denetimine verildi. İsrail bir bakıma II. Oslo Muahedesi ile 1967 yılında ilhak ettiği Batı Şeria bölgesinde yasal olarak denetim hakkı elde etti.

Muahedenin karmaşık yapısı sebebiyle özellikle A bölgesindeki kentlerin (Ramallah, Kalkilya, Nablus, Tulkarem, Cenin,) birbirinden yalıtılmış ve kentlerin

²⁷⁵ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, Cilt 2, s. 195.

²⁷⁶ Memiş, *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, s. 121.

birbirleriyle ilişkileri kesilmişti. A ve B mahalleri, tamamıyla İsrail denetiminde bulunan C mahalleri ile muhasara edildiği için bu kısımlar aslında İsrail devleti'nin kontrolünden kalmış olmaktaydı. Çünkü İsrail bu mahallerdeki girişleri ve çıkışları kontrol altına alma hakkına haiz olmuştu. Muahede'yle Filistin denetimine bırakılan alanlar artsa da mahaller tamamıyla İsrail devleti'nin yargı yetkisinde olan mahaller tarafından kantonlara ayrılmış oldu. Muahedenin 10. Maddesi gereğince, İsrail askerleri Yahudi iskânlarını muhafaza etmeye ve mahaller arasındaki geçişleri kontrol etmeye devam edeceklerdir. Bu madde ile Batı Şeria'da parçalara ayrılmış olan Filistin mahalleri arasındaki girişlerin ve çıkışların denetimini İsrail devleti'ne verdiğinden, İsrail'in geri çekilmeleri de anlamsız hale gelmiştir. Öbür taraftan Gazze ve Eriha mahalleri İsrail kontrolündeki kilometrelerce arazi ile birbirinden ayrılmıştır; her ikisi de otonom Batı Şeria'daki arazilerin yüzde biriyle sınırlanan A alanına ilave edilmiştir. Dolayısıyla Oslo sürecinin başından itibaren vurgu yapılan Filistinlilerin bağımsızlığı İsrail Devleti'nin Batı Şeria'daki yolları, girişlerin ve çıkışların denetlemesiyle yara almıştır. Mesela Filistinliler için ehemmiyetli bir kent olan Ramallah'ın üç yanı da Yahudi iskân bölgeleriyle çevrilidir; kelimenin tam anlamıyla hâkimiyet İsrail devleti'nin kontrolündeydi.²⁷⁷

Oslo II. Muahedesi'yle Filistin Hükümeti'ne bırakılacak olan arazilerin parçalanması ve bu arazilerde ayrı hâkimiyetlik alanları ve ayrı hukuk düzenleri yaratılması sulh sürecinin niteliği hakkında yeterli bilgiyi vermektedir. II. Oslo ve onu izleyen muahedeler ilhakındaki arazilerin kantonlara ayrılması politikasına hizmet etmişlerdir. İsrail ayrı ayrı mahallerden çekilirken ve kimi yetkilerini Filistin İdaresi'ne bırakırken, Yahudi iskânlarının inşasına da devam etmiştir. 1996 tarihine geldiğinde iskânlarda yaşanan Yahudi nüfus, Gazze Şeridi'nde %62 ve Batı Şeria'da %48 miktarında artış göstermiştir. Dolayısıyla sulh muahedeleri bağımsız bir Filistin yaratmaktan çok, İsrail Devleti'nin 1967 yılından beri ilhak ettiği arazilerde tekrardan ve değişik bir şekilde iskân etmelerine hizmet etmiştir.²⁷⁸

²⁷⁷ Özge Özkoç, “Savaş Ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 64, Sayı 3, Ankara, 2009, s.167-195.

²⁷⁸ Torlak, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 85-86.

Bu arada 18 Nisan 1996 yılında Erez denetim noktasında bir araya gelen Yaser Arafat ile Şimon Perez, Filistin Otoritesinin kontrolünün kuvvetlenmesi için alınacak tedbirleri görüşerek 4 Mayıs'ta nihai statüye ilişkin müzakerelerin başlayacağını belirtmişlerdir. Bu esnada 24 Nisan'da Gazze şehrinde bir araya gelen Filistin Ulusal Konseyi de Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurucu metninde yer alan "İsrail'in yıkılması"na ilişkin maddeleri kaldırmıştır.²⁷⁹

3.3.5. El Halil Protokolü

İsrail Devleti, 1996 yılında Kudüs şehrinde Mescid-i Aksa Camisi'nin yanından geçen tünelin kazılması üzerine başlayan gerilim kanlı sokak savaşlarına dönüşmüş, İsrail askerlerinin Filistinli göstericilere ateş açması üzerine hadiseler Batı Şeria' bölgesindeki Gazze ve Ramallah şehrine taşmıştır. 448 metre uzunluğundaki bu tünel, Yerus alim kentindeki A lama Duvarı'nın uzunluğu h lindedir. Müslümanların     nc  kitapsal ibadet yeri olan Mescid-i Aksa Camisi'nin bulunduğu Mabet Tepesi'nden geçmektedir. T nel kazılmadan önce Yerus alim kentinin Yahudi mahalinde tek bir giriş ve çıkış kapısı bulunmaktaydı. Tünelin kazılmasından sonra İsrail Yönetimi  hrin Müslümanların yaşadığı bölgeye ikinci bir giriş ve çıkış kapısını açmıştır. Filistin Devlet Başkanı Yasser Arafat tünelin kazılmasının bir suç olduğunu ifade ederek, Yerus alim kentinde Yahudilerin yayılcılık te ebb slerinde bulunduğunu belirtmiştir. Kudüs Müftüsü  eyh İkr ma açıklamasında kazılan tünelin El-Aksa Camisi etrafında bazı Müslüman mabetlerinde çatlamalara yol açtığını ve kutsal bölgelerde tahribata neden olacağından endi elendiklerini bildirmiş, Kudüs' n İsraili Belediye Başkanı Ehud Olmert ise suçlamaları reddetmiştir. Tahmini 85 vatandaşın vefatına yol açan tünel vakasından müteakiben Amerika Birleşik Devleti Başkanı Bill Clinton'un çağrısıyla bir araya gelen Arafat-Netanyahu diyaloglarından bir netice çıkmamıştır. Netanyahu, tünelin hiçbir şekilde kapanmayaca ını 1993 tarihli Oslo Anlaşma kararlarını uygulamaktan kaçınarak Yüz Bin Filistinli ile Dört Yüz Yahudi isk ncının bulunduğu El Halil  hrinden geri  ekilmeyece ini belirtmiştir. Diğer taraftan İsrail Devleti'nin Doğu Kudüs ve

²⁷⁹ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, Cilt 2, s. 197.

Batı Şeria bölgesinde yeni iskân birimlerinin kurulacağını kabul etmesi büyük reaksiyonlara sebep olmuştur.²⁸⁰

Amerika Birleşik Devleti Filistin Özel Temsilcisi Dennis Ross'un da teşebbüsüyle İsrail'in El Halil şehrinden çekilmeyi tasdik ettiği protokol ve bundan müteakiben izlenilecek prensipleri belirten bir söylem Arafat ve Netanyahu tarafından 17 Ocak 1997 yılında imzalanmıştır. Protokol, İsrail'in Geçici Muahede'de ve bu protokolde öngörüldüğü biçimde El Halil şehrinde bu muahedenin imzalanmasından itibaren On gün içinde çekilmesini öngörmekteydi. Fakat bazı bölgelerde güvenliği sağlama sorumluluğu Filistin Yönetimine bırakılırken, diğer bölgelerin güvenliğini (H-2 olarak tanımlanan) İsrail güvenlik güçleri sağlamaya devam edecekti. Söz konusu güvenliğin nasıl sağlanacağı ve kentle ilgili diğer konular protokolde ele alınmıştır. Muahede bir gün sonra İsrail hükümeti ve parlamentosu tarafından da onaylanmıştır. İktidar'ın bu kararına tepki gösteren eski Başbakanlardan Menahem Begin'in evladı Bilim Bakanı Benjamin Beğin görevinden istifa etmiştir.²⁸¹

İsrail Hükümeti'nin 8Şubat 1997'de aldığı bir karar uyarınca Kudüs yakınlarındaki Har Homa kentinde 6.500 hane inşa edileceğini söylemesi ortamı tekrardan gerginleştirdi. 7 Mart ve 21 Mart'ta Güvenlik Kurulu tarafından İsrail Devleti'nin Her Homa kentinde yeni haneler inşa etme plânını gayrimeşru bulan karar Amerikan onayına takıldı.

Amerika Birleşik Devleti Temsilciler Meclisi ise 10 Haziran 1997 yılında onayladığı bir karar ile Yerusâlim kentin İsrail Devleti'nin başşehri olduğunu teyit ederek, Tel Aviv kentindeki ABD konsoloslüğün buraya taşınması için 100 milyon dolar ödenek ayırmasını kararlaştırdı.²⁸²

18 Haziran 1997 yılında Netanyahu'ya Kudüs şehri için bir proje sunan İsrail şehir plâncılarının Yerusâlim şehrinin batıya doğru genişleterek Yahudilerin kentin %70'ini oluşturmalarının sağlanabileceği üzerinde durması bu kez Amerikan Yönetimi tarafından provakatif bir hareket olarak değerlendirilerek tepkiyle

²⁸⁰ Koç, a.g.e, s. 239.

²⁸¹ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, Cilt 2, s. 216.

²⁸² Arı, a.g.e, s. 217.

karşılanmışsa da İsrail Yönetimi'ni kararından döndürmek mümkün olmadı. İsrail Hükümeti Kudüs kentini genişletme plânı 5 Temmuz'da Kahire kentinde toplanan Ürdün Kralı Hüseyin, Filistin Devlet Başkanı Yasser Arafat ve Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek tarafından da kabul edilmedi. Bu arada Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 7 Temmuz'da 124 evet reyine karşılık 4 hayır reyin kullanıldığı oylamayla Filistin Devleti'nin gözlemci statüsünün devamını kararlaştırdı.²⁸³

3.3.6. Wye River Memorandumu

Netanyahu seçildikten 18 ay sonra ABD Başbakanı Bil Clinton'ın baskısı sonucu Filistin Devleti'nin önderi Yaser Arafat ile tekrar bir araya geldi ve Batı Şeria'dan geri çekilmenin hızlandırılmasını öngören Wye River Anlaşması'nı imzaladı. Bu anlaşmada da dikkat çeken nokta, İsrail'in güvenlik gerekçelerini ön planda tutmasıdır. Filistin Yönetimi'nin "terörizmle" olan mücadelesinde ısrar edilmiştir. Wye River Anlaşması, "toprak karşılığı barış" sürecinin son aşaması sayılabilir. İsrail'in, Batı Şeria'daki Filistin topraklarının yüzde 13'ünden çekilmesi öngörülmektedir. Böylelikle Batı Şeria'daki Filistin kontrolü%40'a ulaşacaktır.

Wye River Anlaşmasına göre;

1. Filistin Hükümeti teröre karşı tolerans göstermeyecektir. Teröre karşı verilen mücadele görevinin yerine getirilip getirilmediği ABD'li yetkililer tarafından denetimi yapılacaktır.
2. Filistin Yönetimi, Milli Sözleşmesi'ndeki tüm İsrail karşıtı maddeleri çıkaracaktır. Clinton bir süre sonra Gazze Şeridi'ni ziyaret edecektir. İsrail, Gazze Havaalanı'nın açılmasına izin verecek ve Batı Şeria ile Gazze arasındaki bağlantıyı sağlayan iki karayolunda Filistin halkı serbestçe seyahat edebilecektir.
3. 10 gün içinde milli hudutların belirtilmesi için gerekli diyaloglar başlatılacak, Filistinli mültecilerin geri dönmeleri Yeruşalim şehrin gelecekteki statüsü hususları aynı zaman zarfında değerlendirilecektir.

²⁸³ Arı, a.g.e, s. 218.

4. Filistin Hükümeti bütün gerilla hareketlerini yasaklayacak ve yasadışı yollarla teçhizat bulunduranların ellerindeki teçhizatlar toplanacaktır.
5. Filistin, İsrail ve ABD'li uzmanlardan oluşan üçlü güvenlik komitesi kurulacak ve bu komite her hafta toplanacaktır.

Clinton'un baskısıyla imzalanan bu anlaşma, bir yıl sonra Netanyahu'nun sonunu getirecekti. Netanyahu sulh sürecine olduğu gibi, bu muahedeye de hiç bir zaman inanmamış ve İsrail Hükümeti'nin sorumlu olduğu maddeleri yerine getirmemiştir. Wye River Anlaşması'nda İsrail'i doğrudan ilgilendiren konu sadece İsrail askerlerinin geri çekilmesi idi; İsrail geri çekilme konusunda ayak sürerken tüm gelişmeleri yine Filistin'den bekledi. Anlaşman uygulanması halinde kendi kamuoyunda rahatlayacağını düşünen Arafat, zaman içinde toplumuyla karşı karşıya geldi. Çünkü güvenlik gerekçesiyle özellikle Gazze Şeridi'nde bir iç terör estirilmiş, başta Hamas militanları olmak üzere pek çok Arafat muhalifi tutuklanmıştı.²⁸⁴

Buna karşılık başta Hamas Örgütü olmak üzere birçok İslamcı örgütler şiddet eylemlerini arttırarak ve sulh sürecine tepki göstererek hareketlerini doruk noktasına ulaştırmışlardır. Filistin Hükümeti, bu militanları ele geçirmek için bazen İsrail İstihbaratıyla işbirliği yapmış ve birçok militanı tutuklatıp cezaevine attırmıştır. Hatta daha ileri giderek "Hamas örgütüne ve tam olarak altyapısına el koymuştur. Filistin polisi, içlerinden bazılarını öldürmüştür. Gerçekten büyük bir kararlılık içinde çalışmışlardır" ifadeleri Şimon Peres'e aittir. Yaser Arafat'ın kolluk kuvvetleri kendi tebaasına yapmış olduğu işkenceler neticesinde 7 vatandaşın canına mal olmuştur. Uluslar arası Af Örgütü bu husûs da Filistin Hükümeti'ni mahkûmlara işkence etmekle suçlamıştır. Bu da İsrail'in gerçekleştirmiş olduğu baskı eylemlerini artık Filistin Hükümetine bırakıldığının göstergesi biçiminde yorumlanmıştır.²⁸⁵

Genel manada muhtıramda II. Oslo Anlaşması'nda yerine getirilmesi ile ilgili taraftara düşen karşılıklı yükümlülüklere açıklık getiriyordu. Daha ayrıntılı olarak, II. Oslo Anlaşması'nda belirtilen İsrail güçlerinin geri çekilmesi ile ilgili

²⁸⁴ Mete Çubukçu, *Bizim Filistin Bir Direnişin Tarihçesi*, Siyah Beyaz Metin Güncel, Nisan 2002, İstanbul, s. 87.

²⁸⁵ Öner, *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail*, s. 167.

kademelerin ne zaman uygulanacağı ve çekilmenin miktarına değiniliyordu. Muhtıramda diğer bir ehemmiyetli husûs da I.Oslo Anlaşmasında belirtilen geçici sürenin sona ermesi halinde Filistin Halkının Bağımsız Filistin Devleti'ni tek yanlı olarak Mayıs 1999 yılında ilan edebilecekleriydi. Bu muhtıra ile İsrail, ilhak ettiği arazilerin % 13'ünden kademeli olarak geri çekilmeyi kabul ediyordu. Bunun mukabelesinde Filistin Milli Otoritesi ise terörü bastırmak için gerekli önlemleri almayı, anlaşmayı ihlal edebilecek bir durum olan Filistin Ulusal Otoritesi'nin teçhizat teminini önlemeyi tasdik ediyordu.

Wye Nehri Muhtıra'nın imzalanmasında Amerika Birleşik Devleti'nin büyük etkisi oldu. ABD'nin her iki tarafa verdiği garanti mektuplarının ardından anlaşmaya ancak varılabildi.²⁸⁶

3.3.7. Şarm El-Şeyh Memorandumu

Ehud Barak'ın sulh süreci husûsundaki yaklaşımı olumluydu ve bu durum, Filistin ve İsrail Hükümeti'nin 4 Eylül 1999 yılında Mısır'ın Kızıl Deniz kıyısındaki bir sayfiye şehri olan Şarm el-Şeyh'te tarihe Şarm el-Şeyh Muhtıramı olarak bilinen muahedeyi imzalamalarıyla neticelendi. Şarm el-Şeyh Anlaşması 5 Eylül'de İsrail kabinesi tarafından, 8 Eylül'de de Knesset tarafından onaylanmıştır.

Muahede, Oslo sürecini kaldığı yerden devam ettirmeyi ve bir anlaşmada uygulanamayan Wye Muahedesi'ne işlerlik kazandırmayı amaçlamaktaydı ve bu sebeple II. Wye Muahedesi olarak da nitelenmektedir. Taraflar nihai statü müzakerelerine başlayabilmek için önceki anlaşmalarda öngörülen ideallerin gerçekleştirilmesi gereği üzerinde odaklanmışlardır.

Muahede Nihai Statü müzakerelerinde 242 ile 338 nolu Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde yürütüleceği ifade edilmekteydi. Müzakerelerin başlamasından itibaren beş ay içerisinde Nihai Statü husûslarını ele alan bir çerçeve anlaşmasının yapılması ve bir sene içerisinde bu husûsları çözümleyen kapsamlı bir muahedeye varılması öngörülmekteydi. Söz konusu görüşmeler mahkûmların salıverilmelerinin ilk aşamasıyla, Birinci ve İkinci çekilmelerin

²⁸⁶ Sürer, Atmaca, a.g.e, s. 104.

ikinci aşamalarının tamamlanmasından sonra en geç 13 Eylül 1999'a kadar başlayacaktı.²⁸⁷

4 Eylül 1999 yılında imzalanan Şarm El-Şeyh Anlaşması'nda alınan kararlar şöyledir;

- Mahkûmlar: 3 grup halinde serbest bırakılacak. Anlaşmadan bir hafta sonra 200, 8 Ekim'de 150, Aralıkta sayısı bir komisyon tarafından daha sonra belirlenecek mahkûmlar serbest bırakılacak.
- Nihai Statü: Taraflar, Filistin topraklarının nihai statüsü ile ilgili bir yıla kadar bir anlaşma imzalanmasını öngörüyorlardı.
- Askerlerin Çekilmesi: Batı Şeria'nın % 7'lik kesimi İsrail'in tam denetiminden (C konumu) kısmen Filistin Özerk Yönetimi'ne (B konumu) geçirilecek. Bu bölgelerde güvenliği İsrail sağlayacak.
- Serbest Geçiş: Filistinlilerin Gazze Şeridi'nden Batı Şeria'nın güneyindeki El-Halil kentine güven içinde gidebilmelerine imkan sağlamak için 1 Ekim'de İsrail topraklarının güneyinden yol açılacak.
- Gazze Limanı: Yapımına 1 Ekim'de başlanacak.
- El Halil: Yahudi yerleşim birimin içinden geçen Şuhaba yolu iki aşamalı olarak Filistinlilere ait araçlara açılacak.
- Güvenlik: İsrail ve Filistin yetkililere, güvenlik meselesiyle ilgili veri değişimi hususunda işbirliği yapmayı kabul edecek.
- Tek yanlı tedbirler: Taraflar, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin statüsünü değiştirebilecek tek yanlı girişim ya da eylemde bulunmaktan vazgeçtiklerini bildirmişlerdir.

Tarafların nihai statüde görüşecekleri konuların başından bağımsız Filistin devletinin kurulması, Kudüs'ün statüsü, nihai hudutlar, Filistin sığınmacıların dönüşü ve su kaynaklarının paylaşımı yer almıştır. Ancak görüşmelerde Kudüs'ün statüsü ve İsrail yerleşim bölgelerinin geleceği gibi konularda anlaşmazlık devam

²⁸⁷ Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, Cilt 2, s. 229.

etmiştir. İsrail Batı Şeria'nın %41'lik bölümünden çekilmiş, Gazze Şeridi'nin %65'ini de Filistinlilere devretmiştir.²⁸⁸

3.3.8. İkinci Camp David Zirvesi (2000)

11 Temmuz 2000 tarihinde Amerikan Birleşik Devletleri Başkanı Bill Clinton, Camp David Zirvesi'nde İsrail Devlet Başkanı Ehud Barak ile Filistin Önderi Yaser Arafat'ı bir araya getirdi. Böylece, İsrail-Filistin sorununu çözmek ve Ortadoğu'da barışı sağlamak amacıyla “2. Camp David Zirvesi” başladı. Zirve onbeş gün sürdü. Görüşmelerde İsrail ve Filistin, başta Kudüs olmak üzere diğer konularda uzlaşamayınca, liderler Arafat ve Barak 25 Temmuz 2000'de ülkelerine döndüler.

Filistin Önderi Yaser Arafat, 26 Temmuz 2000'de, II. Camp David Zirvesinden sonra yapılacak görüşmelerden bir sonuç çıkmazsa, “13 Eylül 2000'de bağımsızlığımızı ilan edeceğiz. Kudüs de, Filistin'in başkentidir.” Diyerek, Filistin sorununun çözümünde kendilerine göre yeni bir yol belirlediklerini açıkladı. Buna karşılık Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Bill Clinton, Yaser Arafat'ın tek taraflı bağımsızlık ilan etme kararına sert tepki göstereceklerini, Filistin'e yaptıkları yardımı keseceklerini ve Büyükelçilerini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıyacaklarını bildirdi.²⁸⁹

Bunun üzerine FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) Merkez Konseyi, Filistin'in bağımsız devlet olarak ilan edilmesi kararını, “en az iki ay erteledi”. Bu kararı da, barışa bir şans daha tanımak için aldığını açıkladı.

16 Ekim 2000'de, “Ortadoğu'da akan kanı durdurmak ve barış sürecini yeniden canlandırmak” amacıyla Mısır'ın Şarm El Şeyh kentinde “Kader Zirvesi” yapıldı. Zirveye ev sahibi Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek, Amerika Birleşik Devleti Başkanı Bill Clinton, Ürdün Kralı II. Abdullah, İsrail Başbakanı Ehud Barak, Filistin Lideri Yaser Arafat, Avrupa Birliği Yüksek Temsilcisi Javier Solana ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan katıldı.

²⁸⁸ Koç, a.g.e, s. 244.

²⁸⁹ Uçarol, a.g.e, s. 1175.

İki gün süren Şarm El Şeyh Zirvesi'nde alınan ateşkes kararına rağmen İsrail-Filistinliler çatışması sürdü. İsrail 20 Ekim 2000'de "Barış Süreci'ni askıya aldığını açıkladı. Bundan iki gün sonra da, 21-22 Ekim 2000 tarihlerinde Kahire'de Arap Birliği Zirvesi toplandı. 22 Arap devletinin katıldığı zirvede, İsrail'e karşı sert önlemler alınmasına karar verildi. Zirve sonunda açıklanan ortak bildiriye Libya, kararları yetersiz gördüğü için imza koymadı. Yaser Arafat, 24 Kasım 2000'de Moskova'ya giderek Rusya Devlet Başkanı Putin'den yardım istedi.²⁹⁰

Barak dorukta Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs'ün ilhak edildiği 1967 Arap-İsrail Harbinden önceki hudutlara geri dönülmesini, Yerusâlim'in parçalanmasını, Filistinli sığınmacıların geri dönüşünü, Ürdün Nehri'nin batısında yabancı askerlerin konuşlandırılmasının hiçbir biçimde tasdik edilmeyeceğini ve bu konuların tartışılmasının söz konusu bile olmadığını kesin bir dille ifade ederek, Filistin olarak kabul edilen Filistin arazilerindeki Yahudi iskânlarının da İsrail hâkimiyetinde kalacağını vurgulamıştır. Filistin ise Doğu Yerusâlim müdahil olmak üzere 1967 yılında ilhak edilen tüm arazilerin tamamının geri verilmesini, milyonlarca Filistinli sığınmacının yurtlarına geri dönmesini ve Yahudi iskâncıların Filistin arazilerini terk etmesinin istemiştir. Barak, zirvede ilk defa İsrail ilhakı altında Doğu Yerusâlim'deki Arap mahallerinin egemenliğinin Filistin devletine verilmesini tasdik edileceğini dile getirmiş, fakat Filistin kanadı ise, Doğu Yerusâlim'in tamamıyla hâkimiyetini istemiştir. Dorukta, İsrail Hükümeti'nin sulha yönelik bir adımı olarak tanımlanabilecek Yerusâlim hususundaki kararı açısından ehemmiyetlilik arz etmektedir. Fakat Yaser Arafat'ın bu kararı kabul etmemesi Filistin tarihinde bir dönüm noktası olarak tanımlanmaktadır. Ortadoğu sulh doruğunda İsrail ve Amerika'nın Doğu Kudüs ile ilgili tavsiyelerini tasdik etmeyen Yaser Arafat'a, başta Mısır olarak diğer Arap devletleri de destek vermişti. Dorukta, Yerusâlim'in geleceği ile ilgili görüş farklılıklarının çözüme kavuşturulamaması sebebiyle bir neticeye ulaşmadan sona ermiştir.²⁹¹

²⁹⁰ Uçarol, a.g.e, s. 1176.

²⁹¹ Koç, a.g.e, s. 245.

Camp David’de genel hatlarıyla şu husûslar ele alınmıştır:

Filistin Ülkesinin Bekası: Ehud Barak, Filistin ülkesinin varoluşunu tasdik edeceği sinyallerini vermiştir. Bu çerçevede İsrail, Gazze Şeridi ve Batı Şeria arasındaki Filistin bağlantılarının İsrail arazilerinden geçmesini tasdik etmiştir. Yaser Arafat ise tam özerk devlet kurma husûsunda ısrar etmiştir. Çünkü İsrail, Filistin devleti’nin ordu kurmasına karşı çıkmış ve hava sahasının denetimini ele almak istemiştir.

Hudutlar: Birleşmiş Milletler kararına elverişli olarak Filistinliler İsrail’in 1967 tarihinden önceki hudutlara geri dönülmesini istemiş, İsrail ise bu durumu kesinlikle tasdik etmemiştir. İskân yerlerini de elinden çıkarmak istememiştir.

Filistinli Sığınmacılar: 1993 yılında I. Oslo’da başlayan sulh zamanında İsrail sürekli sığınmacılar husûsunu ötelemiştir. 1948 ve 1967’ yıllarındaki İsrail-Arap Harbinde tahmini 3,5 Milyon Filistinli sığınmacı durumuna düşmüştür. Filistinliler bunların geri dönmelerini isterken, İsrail ise, “korkulu rüyası” olan sığınmacılar husûsunda çözüme yanaşmamıştır. Çünkü İsrail devleti’nin üzerinde kurulduğu araziler bu insanlara aittir. Sığınmacılara tazminat ödemediği daha ileriye gitmemiştir.

Yahudi İskâncılar: Filistinliler, Gazze ve Batı Şeria bölgesindeki Yahudi iskân birimlerinin boşaltılmasını ve buraların hâkimiyetinin kendilerine verilmesini isterken, İsrail ise boşaltmamayı ve hâkimiyetinin kendilerinde kalmasını istemiştir.²⁹²

Kudüs’ün Nihai Statüsü: Kudüs sulh süreci boyunca sulhun en zorlu gündemi olmuştur. Kaba hatlarıyla dahi olsa bir çözüm yolu bulunamamıştır. Yerusâlim şehrindeki üç büyük dinin mukaddes yerlerine özel bir statü tanınması dâhil, şehirle ilgili tüm konularda anlaşmazlık söz konusu olmuştur. Yerusâlim’in doğu tarafını da 1967 harbinden sonra kendisine bağlayan İsrail, Doğu Yerusâlim’in hâkimiyetini Filistinlilere vermek istememektedir. Filistinliler ise, doğal başşehirleri olarak tasdik ettikleri Yerusâlim şehrin ilhak altında olduğu ve İsrail’in geri çekilmesi gerektiği tezini ileri sürmüştür.

²⁹² Öner, *Dünden Bugüne Filistin*, s. 129.

Camp David’de yapılan müzakereler ve pazarlıklar neticesiz kalmıştır. Kudüs Statüsü, Sığınmacılar ve Yahudi iskâncılar konusunda ise büyük meseleler çıkmıştır.²⁹³

²⁹³ Öner, *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail*, s. 170.

SONUÇ

Ortadoğu tarihi boyunca ehemmiyetli hadiselere tanık olmuş, coğrafi konumuyla dikkatleri üzerine çekmiştir. İç meseleler ve harpler bölgeyi sıkıntılı bir hale getirmiştir. İsrail-Filistin anlaşmazlığının zemini 1917 yılındaki Balfour Bildirisine dayandırılmaktadır. Filistin zümresi, sömürge idaresi boyunca Britanya ile Yahudilere karşı mücadele etmiştir. Filistin Meselesi İkinci Cihan Harbinden sonra daha da derinleşmiştir.

1947 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Konseyi, Filistin arazilerinin Yahudiler ile Araplar arasında bölüşülmesi, Kudüs kentine milletlerarası statü tanınmasını tasdik etmiştir. Bu kararın ardından 14 Mayıs 1948 tarihinde Özerk İsrail Devleti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. İsrail Devletinin kurulmasıyla Arap-İsrail harpleri başlamış, Filistin arazilerinin büyük bir bölümü İsrail devleti'nin ilhakı altına girmiştir. 1956 yılındaki Süveyş Harbi, Filistin'de Arap-İsrail çatışmalarının daha da alevlenerek devam etmesine sebep olmuştur. Süveyş Harbinin en ehemmiyetli neticesi, El-Fetih'in doğuşu olmasıdır. El-Fetih, Filistinliği öne çıkarmış ve tek gayesi İsrail Devletini yıkarak Özerk bir Filistin Devletini kurulmaktır. 1964 tarihinde Kahire kentinde yapılan zirvede Arap Birliği, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün temellerini atmıştır. FKÖ, özerk bir Filistin Devleti kurmayı amaçlamıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü, kuruluşunun ilk senelerinde Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır'ın denetimi ve idaresi altında kalmıştır. 1965 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Başkanı Şukeiri, Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır'ın kabulünü alarak El-Fetih Örgütünü, FKÖ'nün çatısı altında saf tutmaya çağırmış, ancak el-Fetih Örgütü, bu davete icabet etmemiştir. El-Fetih ile FKÖ arasındaki mücadele 1967 Harbine kadar devam etmiştir.

1967 Arap-İsrail Harbi, Ortadoğu haritasını değiştiren bir harp olmuştur. İsrail, Golan Tepelerini Suriye'den, Gazze ve Sina Yarımadasını da Mısır'dan almış, Doğu Kudüs ile Batı Şeria'yı da ilhak etmiştir. 1967 Harbi sonrası arazilerini iki kat büyötmüştür. Birleşmiş Milletler, bu harpten sonra 242 nolu kararı alıp İsrail'in bu harpten kazandığı arazileri ilhak edilmiş tasdik ederek bir an önce çekilmesini istemiş, fakat İsrail 500.000 Filistinlinin sığınmacı durumuna

düştüğü bu karar neticesinde ilhak etmiş olduğu arazilerden çekilmemiştir. İsrail Devleti, 1948 ile 1967 Harplerini kazandı, buna mukabele Filistin zümresi diaspora ve soykırım siyasetlerine tabi olarak Filistin arazileri dışındaki komşu devletlerin sığınma kamplarında sürgün hayatını yaşamak mecburunda kalmışlardır.

El-Fetih Oluşumu, 1967 Harbinden beri Filistin zümresinin ümidi olmuş ve mağlup olmayan tek silahlı oluşum olarak ismini duyurmuştur. 1967 Harbi sonrası Filistin Kurtuluş Örgütü'nün denetimi El-Fetih örgütünün idaresine geçmiştir. Yasser Arafat, 1969 tarihinde Filistin Kurtuluş Örgütü Başkanı seçilmiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü, seküler ulusalcılığı ön plana çıkarmış oluyorsa da pratikte pragmatizm bir siyaset izlemiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün önderliğindeki Yasser Arafat, Filistin ulusalcılığı zemininde ve öncelikli olarak son verme gayesiyle bir araya gelmiş değişik fraksiyonları içinde bulunduran bir hareket konumundadır. Filistin Kurtuluş Örgütü çatısı altındaki örgütleri bir arada tutmaya muvaffak olan Yaser Arafat, Filistin mücadelesine de yön vermiştir. 1970 yıllarında Filistin Kurtuluş Örgütü meşruiyet'e muzaffer olması ve mütenevvi' devletlerin Filistin Kurtuluş Örgütü ile ilgili ilişkiler kurmasına sebep oldu ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün siyasi bir muhatap olunabileceğini göstermiştir.

1973 tarihindeki İsrail-Arap Harbini İsrail'i haritadan yok etmeyi değil de, İsrail devletine kaptırılan arazileri geri alabilmeyi hedeflemiştir. Bu harp bütün dünyayı ilgilendiren neticeler doğurmuş ve ilk defa “İsrail'in yenilmezliği” gündemden kalkmıştır.

1948 Harbinden beri Filistin halkı sığınmacı olarak Lübnan devletine sığınmış ve geçici konaklanma alanlarında yaşamaya başlamışlardır. 1970 Eylül ayında kanlı bir eylemle Filistin Kurtuluş Örgütü, Ürdün arazilerinden atılmış ve kendilerine üs olarak da Lübnan devletini tercih etmiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü, Ürdün'ün iç siyasetine etkili olduğu kadar, Lübnan iç politikasında da etkili olmayı başlamıştır. Lübnan devletinin iç savaş sonrasında Enver Sedat, İsrail devletine gitmesi ve On ay geçtikten sonra da İsrail ile Camp David Muahedesini imzalaması, Arap ülkeleri ile muahedeler yaparak FKÖ'yü itibarsızlaştırmak istemiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü, 1970 tarihinden sonra bütün Filistin tebaasının

tek gerçek temsilcisi olarak tanınmayı gayelemiş ve Filistin arazilerinden imtiyaz verilmeyeceği düşüncesini gaye edinmiştir.

HAMAS, 1987 yılındaki İntifadası ile ismini anmış, ilhakındaki arazilerde gerçekleştirdiği çalışmalarda mühim bir yol kat etmiştir. HAMAS'ın ideali, Filistin Devleti'ni tam anlamıyla hürriyetine kavuşmasını sağlamaktır. HAMAS'ın mukavelesinde belirttiği üzere oluşumun siyasi yapısı ve teşkilatlanası İhvan-ı Müslim'e dayandırılmaktadır. HAMAS, 1987 tarihinde ilhak'a karşı direniş göstermesiyle bir nevi İhvan-ı Müslim'in plan ve programlarını hayata geçirmiş oluyordu. HAMAS, Filistin-İsrail Meselesinin en ehemmiyetli kilit noktası olmuş, Birinci İntifada ve yaşanan gelişmeler Ürdün'ün temsilci görevinden geri çekilmesi, Özerk Filistin Devleti'nin ilan edilmesi fikri üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. 12 veya 15 Kasım 1988 yılında Filistin Milli Kurulu, başşehri Kudüs olmak üzere Özerk bir Filistin Devleti'ni ilan ettiğini duyurmuştur.

Madrid Sulh Konferansı 30 Ekim 1991 yılında başlamış ve üç kademedен oluşmuştur. Madrid toplantısında sulh ismine bir şeyler elde edilmemiş, Filistinli yöneticiler sadece diplomasi bir eğitim tecrübesine haiz olmuşlardır. HAMAS, Oslo görüşmeleri başladığında İntifada esnasında gösterdiği başarılı mücadeleler ile ehemmiyetli bir unsur haline gelmiştir. Filistin Meselesinin halledilmemesinde Birinci Oslo ve İkinci Oslo (Taba) Muahedelerin başlangıcı olmuştur. Filistin Kurtuluş Örgütü, İsrail devletine vermiş olduğu imtiyazlara rağmen Filistin tebaasının halinde herhangi bir düzelme olmamış, aksine İsrail yöneticilerin, Filistin devletine yönelik davranış ve tutumlarından vazgeçilmemesi meseleyi dar bir çıkmazlığa itmiştir. İkinci Camp David müzakereleri tüm bu husûsların en üst düzeydeki mercilerin görüşmüş olduğu ehemmiyetli bir doruktur. Ancak Kudüs husûsunda muahede yapılmadığı için öbür husûslarda alınan kararların bir ehemmiyeti kalmamıştır. İkinci Camp David müzakerelerinin neticesiz kalmasından itibaren Ariel Sharon'un 28 Eylül 2000 yılında Mescid-i Aksa'yı ziyaret etmesi ile bölge halkı arasındaki gerginliği iyice tırmandırmış ve böylelikle Eylül ayının 29. gününde İkinci İntifada başlamıştır. İsyanlar Gazze Şeridi ve Batı Şeria'dan İsrail devleti'ne kadar sıçramıştır. İkinci İntifada ile

beraber sulh süreci çıkmaz bir hale girmiş, yaşanan hadisede binden fazla Filistin tebaası yaşamını kaybetmiştir. HAMAS örgütü, İkinci İntifada boyunca başta İsrail ve ABD olmak üzere Batı ülkeleri tarafından ambargo uygulanmıştır. HAMAS, FKÖ ile İsrail arasındaki muahedelere karşı durmasına rağmen FKÖ ile görüşme yollarını da başvurmuştur. Çünkü FKÖ ile Hamas arasında yaşanan iç çatışmalar İsrail devleti'nin işine yaramış olacaktır.

2004 tarihinde Filistin Kurtuluş Örgütü önderi Yasser Arafat'ın vefatı üzerine Filistin Devletinin başına Mahmud Abbas getirilmiştir. 1996 yılından itibaren yapılamayan meclis seçimlerinin yapılabilmesi için Filistinli örgütler arasında kabul görülmüş ve HAMAS örgütü de yapılacak olan seçimlere katılma kararını almıştır. 2005 tarihinde dört kademedен oluşan yerel seçimlerde HAMAS beklentinin üstünde bir zafer kazanmıştır. Bundan dolayı HAMAS genel seçimlere de iştirak etmiştir. 25 Ocak 2006 tarihinde seçimlere katılan Hamas, genel seçimleri kazanarak yönetimin başına geçmiştir. HAMAS ile FKÖ arasındaki hükümet mücadelesinde yeni bir devir açılmış ve 2006'da yapılan seçimlerden sonra ülkede iki başlı bir hükümet ortaya çıkmıştır.²⁹⁴

²⁹⁴ Sittika Ballı, *Filistin Sorununda FKÖ ve HAMAS Faktörü*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, Mayıs 2013, s. 113-116.

EKLER

EK-I

Yahudi Tarihi'nin Kronolojik Sıralaması

İ.Ö. 3000-2000

İlk Bronz Devri; Kenanlılar bu mahalde iskân etti.

İ.Ö. 1800

İbrahim Peygamber, kavmiyle beraber, Kenanlıların denetimindeki Filistin muhitine gelerek, Hebron şehri'nin olduğu mahal'a iskân ettiler.

İ.Ö. 1700

İbraniler, kıtlık ve kuraklık nedeniyle Mısır Devletine hicret ettiler.

İ.Ö. 1300

İbraniler, Musa Peygamber'in liderliğinde, Firavunun baskısından kaçarak Kızıl Denize geldiler ve Musa Peygamber'in ölümünden sonra Yoşua önderliğinde Kenan Devleti'ni ilhak ettiler.

İ.Ö. 1250

İbraniler, bu mahalli tamamıyla ele geçirip denetimleri altına aldı.

İ.Ö. 1200

Hükümdar Samuel tarafından Yehuda Krallığı ilan edilmiştir.

İ.Ö. 965 - 928

Kral Süleyman, Yerusâlim şehrinde İsraililerin mukaddes mabedi olan Bet-Amikdaş'ı inşa ettirdi.

İ.Ö. 928

İsrail, Kuzey tarafında "İsrail Krallığı", Güney tarafında ise "Yahudi Krallığı" kurulmak üzere iki parçaya ayrıldı. (Yehuda ve Judah)

İ.Ö. 722

İsrail Krallığı, Asur İmparatorluğu'nun ilhakıyla son buldu.

İ.Ö. 586

Hükümdar Nabukadnezar önderliğindeki Babil imparatorluğu, Yahudi Krallığını ilhak etti ve mahale iskân etti. Mukaddes Mabedi tahrip ettiler. İsrailoğullarını mahalden sürgün ettiler.

İ.Ö. 539

Persliler bu mahalli aldıktan sonra, bazı İsrailoğullarının geri dönmelerine müsaade ederler. Yeruşalim şehrinde Mukaddes Mabet tekrardan inşa edilir.

İ.Ö. 333

Makedonya hükümdarı Büyük İskender, mahali ilhakıyla, Filistin mahali Makedonya devleti'nin idaresine geçer.

İ.Ö. 323

Büyük İskender'in vefatından sonra mahal Helenistlerin denetimine geçer ve Helenist İmparatorluğu'nun Mısır Valisi olan I. Ptolemi İsrail mahalini ilhak etti.

İ.Ö. 165

Zulümleri karşısında Yahudileri dinleri çok tanrılı olan Politeizm'e dönüştürülmeye çalışılmış. Süleyman Mabedi'nin kutsallığı yok sayılır ve yerine Zeus Mabedi olarak değiştirilir. Yahudi Makabi, Yeruşalim şehrini kurtarıp mabedi politeist putlardan arındırır. Bu büyük hadisenin hatırasına günümüzde halende kutlanmakta olan Hanuka bayramı kabul edilir.

İ.Ö. 63

Roma birlikleri İsrail mahalini ilhak eder. Kentin nüfusu 120.000'e ulaşmıştı.

İ.Ö. 70

Roma İmparatorluğu, Yerus alim  ehrini ilhak eder. S uleyman Mabedi dört duvarından     n  tahrir ettiler. Tahrir edilmeyen tek duvar ise  a ımsızdaki “Kotel Ha Maaravi” yani “Batı Duvarı (A lama Duvarı)”dır.

 .S. 330-640

Bizans İmparatorluğu, bu mahali idaresine kattı ve tebaayı Hristiyanlaştırmaya başladı.

 .S. 634-637

Halife  mer döneminde Gazze, Ecnadeyn ve Yerus alim  ehirleri Bizans Devletinden geri aldı.

 .S. 661-750

Emevi Halifesi Filistin mahalini  am mahalinden yönetmeye başladı. El Aksa Camisi 705 ve 750 tarihleri arasında Yerus alim’de “Kubbetü’s Sahra’nın” yanında inşa edildi.

 .S. 1099-1187

Haçlı Birlikleri, Filistin topraklarını ilhak etti. Yerus alim  ehrinde Latin Krallı ını kurdu.

 .S. 1187

Musul Padişahı Selahattin Eyyubi, Haçlı Ordusundan Filistin topraklarını geri aldı ve Filistin mahalini Kahire’den yönetti.

 .S. 1516-1517

Filistin, Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyetine geçti ve Filistin Payitaht’tan yönetildi. Devlet-i Aliyye Padişahı I. Selim, 1517 yılında bu bölgeyi aldığı zaman, buraları  am Beylerbeyli i işgal etmiştir. Bu işgal idari bir bütünlük olmamış, Gazze, Yerus alim, Tadm r, Nablus ve bugün Lübnan hudutlarında bulunan Sayda ve Beyrut birer sancak beyli i haline getirilmiştir. 1860 yılında patlak veren ve Devlet-i Aliyye için Uluslar arası sorun haline gelen Suriye isyanlarından sonra, bir Beyrut Valiliği oluşturulmuş ve Filistin arazilerinde bulunan Neblus ve Akka,

birer sancak olarak Beyrut Valiliğine bağlanmıştır. Bu mukabele, ehemmiyeti dolayısıyla Yerusâlim'e doğrudan doğruya Babıâli'ye, yani İstanbul Hükümeti'ne bağlanarak özerk bir sancak haline getirilmiş. Yafa, Gazze ve Halil-ür Rahman da Yerusâlim sancağına bağlanmıştı.²⁹⁵

²⁹⁵ Gökçınar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 164-167.

EK-II

Birleşmiş Milletler Taksim Planı (29 Kasım 1947)

Birleşmiş Milletler Filistin İçin Bölünme Planı Önerisi

Karar No: 181 (II) 29 Kasım 1947

Genel Konsey,

Mandatör iktidarın, Filistin Yönetiminin bekası meselesinde düzenlemek üzere Özel Komisyon oluşturulması ve aydınlatılması talebini belirttiği ikinci olağanüstü toplantısından sonra özel bir toplantı düzenleyerek,

Özel Komisyon oluşturarak ve ona Filistin meselesi hakkında tüm konu ve meselelerin incelenmesi ve meselenin çözümü için tavsiyeler düzenlemesi emrini vererek,

Özel Komisyonun oy çokluğuyla onayladığı bir dizi tavsiyeler ile Özel Komisyonun çokluğunun kabul gördüğü iktisadi birlik içinde taksim planının bulunduğu belgenin alıp incelenerek,

Filistin mahalinde mevcut durumun milletler arasındaki genel refahı ve dostane ilişkilerin bozulmakta olduğunu dikkate alarak,

Mandatör iktidarın, 1 Ağustos 1948 yılına kadar Filistin mahalının tamamen boşaltılmasının planlandığı açıklamalarını dikkate alarak,

Filistin mahalının Mandatör iktidarı Britanya ve Birleşmiş Milletlerin tüm öbür üyelerine, gelecekteki Filistin yönetimi için İktisadi beraberlik içinde taksim planını kabul görmelerini ve hazırlamalarını aşağıda belirtildiği şekliyle önermektedir;

- (a) Planın hazırlanması için mecburi tedbirleri Güvenlik Kurulu alacaktır.
- (b) Güvenlik Kurulu, şayet geçiş dönemi şartları böyle bir değerlendirmeyi gerektirirse, Filistin mahalinde durumun sulh için bir tehlike oluşturduğuna karar verecektir. Güvenlik Kurulu böyle bir tehditin varlığına karar verirse, mukavelenin 39. ve 41. maddeleri gereğince, milletlerarası sulh ve emniyetin sağlanması maksadıyla, Genel Kurulun

önlem almaya yetkili olduğunu, Birleşmiş Milletler Komisyonunun bu kararla belirtildiği gibi, Filistin’de bu kararla kendisine verilen görevleri yerine getireceğini kararlaştırabilecektir.

- (c) Güvenlik Kurulu, Mukavelenin 39. maddesi gereğince, bu karar ile öngörülen çözümün güçlükle değiştirilmesini, teşebbüslerini, sulha yönelik tehlike, sulhun ihlali veyahut saldırganlık hareketi olarak kararlaştırılmıştır.
- (d) Dominyon Kurulu, bu proje ile kendisi için öngörülen yükümlülükler hakkında aydınlatılmıştır,

Filistin mahalinde yaşıamlarını sürdürenlere bu planın yürütülebilmesi için kendilerine d ş en mecburen tedbirlerin alınması talebinde bulunuldu,

Tüm yöneticilere ve tebaalarına bu tavsiyelerin yürütülmesini zorlaştıracak veyahut engel olunacak hareketlerden kaçınmaları için başvurarak ve

Genel Sekreterin I. bölüm, B kesimi, aşıadıdaki I. paragrafta belirtilen Komite  yelerinin kendi kararlaştıracadı uygun şekil ve şartlardaki seyahat ve iaşe ödeneklerini ödemeye ve Heyete Genel Konsey tarafından verilen görevleri yürütmesinde mecburen kadroyu sağlamaya yetkili olmasına karar verir.²⁹⁶

²⁹⁶ Halloum, *Belgelerle Filistin...* , s. 257-258.

**Genel Kurul, 29 Kasım 1947 Tarihinde 128. Toplantısında karar gereği
Çekoslovakya, Danimarka, Panama, Filipinler ve Bolivya Birleşmiş Milletler
Filistin Komisyonuna seçmiştir.**

B

Genel Konsey,

Genel Sekreter'e Filistin mahalinin gelecekteki yönetimiyle ilgili kararın son paragrafında dile getirilen gayeler için Çalışma Sermayesi Fonu'ndan İki Milyon doları aşmamak şartıyla nakdi çekmesi için yetki verir.

A. Sömürgeciliğin Sona Ermesi, Ayrışma ve Özerklik

1. Bölüm – Filistin mahalinin Gelecekteki Anayasası ve İktidarı

A. Sömürgeciliğin Sona Ermesi, Ayrışması ve Özerklik

1. Filistin sömürgeciliği mümkün olduğu kadar kısa sürede, fakat her ihtimale karşı 1 Ağustos 1948 tarihinden geç olmamak şartıyla sona erecektir.
2. Mandatör yönetimin silahlı birlikleri Filistin arazilerinden aşamalı olarak çekilecektir, çekilme mümkün oldukça kısa sürede tamamlanması, ancak her ihtimale karşı 1 Ağustos 1948 tarihinden sonra kalmayacaktır.

.....

3. Özerk Arap Devleti, İsrail Devleti ile bu Planın üçüncü bölüm başlığında belirtilen Yeruşalim kenti özel milletlerarası rejimi Mandatör iktidarın silahlı birliklerinin geri çekilişinin tamamlanmasından sonra iki ay içinde, ancak her ihtimale karşı 1 Ekim 1948 tarihinden geç olmamak şartıyla kurulmuş olacaktır.

4. Genel Konseyin Filistin meselesiyle ilgili tavsiyeleri kabul edilmesiyle, Özerk Arap ve İsrail Devletlerinin kurulması arasında kalan süreç geçiş süreci olacaktır²⁹⁷

²⁹⁷ Halloum, *Belgelerle Filistin*, s. 258-259 ; Gökçınar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 170-171.

EK-III

İsrail-Filistin Meselesi'nin Tarihi Kronolojisi

1896	Theodor Herzl, İsrail Devleti'nin kuruluş ilkelerini ortaya attı.
2 Kasım 1917	Büyük Britanya Krallığı, İsrail tebaasına Filistin arazilerinde devlet kurma yolundaki engelleri aşmak için Balfour Bildirisi'ni yayınladı.
25 Nisan 1920	Birleşmiş Milletler, Filistin'in İngiliz manda yönetimine verilmesini onayladı.
29 Eylül 1923	Filistin mahalinde İngiliz kolonisi resmen faaliyete girdi.
1936-1939	Filistin tebaası, Britanya sömürgeciliğine karşı başkaldırmaları,
29 Kasım 1947	Milletler Cemiyeti'nin 181 nolu kararıyla Filistin mahalini taksim planını tasdik etti.
14 Mayıs 1948	İsrail devletinin resmen kurulduğu ilan edildi.
15 Mayıs 1948	Arap Devletleri, İsrail devletinin varlığını reddederek Filistin mahalisine girdi.
1949	İsrail ile Araplar arasında mütâkere imzalandı.
11 Mayıs 1949	İsrail, Birleşmiş Milletlere tasdik edildi.
11 Aralık 1949	Birleşmiş Milletler, Filistinli mültecilerin kendi arazilerine geri dönme hakkı tasdik edildi.
13 Aralık 1949	İsrail, Yerusâlim'i başşehir olarak tasdik etti.
24 Nisan 1950	Batı Şeria mahali, Ürdün devleti'ne iştirak etti. Mısır devleti de Gazze mahalini denetimine aldı.
10 Ekim 1951	İsrail, Suriye, Ürdün, Mısır ve Lübnan Birleşmiş Milletler sulh planını kabul etmediler..

28 Şubat 1955	İsrail, Gazze şehrine saldırdı.
2 Kasım 1956	Mısır Cumhurbaşkanı Abdül-Nasır'ın, Süveyş Kanalı'nı ulusallaştırması üzerine Britanya, İsrail ve Fransa, Mısır devletine saldırdı.
1 Şubat 1958	Mısır ve Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni oluşturdu.
7 Ekim 1959	El Fetih Teşkilatı'nın kuruluş yıldönümü kurultayı Kuveyt Ülkesinde yapıldı.
17 Ocak 1964	Arap Birliği Kongresi'nin ilki Kahire kentinde yapıldı.
29 Mayıs 1964	Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulması.
5 Haziran 1967	İsrail; Mısır, Ürdün ve Suriye topraklarına saldırdı. 6 gün harbinde İsrail, Golan tepelerini, Gazze ile Batı Şeria mahalini, Sina yarımadası ve Doğu Yeruşalim'i ilhak etti. Doğu Yeruşalim'de ilk iskân yaz döneminde başladı.
Kasım 1967	Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nun 242 nolu kararı ile İsrail ordusunun ilhak etmiş olduğu arazilerden çekilmesini ve mahaldeki devletlerin harp haline son vermelerini istedi.
23 Tem. 1968	İsrail havayollarına ait bir uçak Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin (FKÖ'nün en ehemmiyetli örgütlerinden olan) milisleri tarafından Cezayir ülkesine kaçırıldı.
4-14 Şubat 1969	5. Filistin Milli Konseyi Toplantısı Toplantı neticesinde Yaser Arafat Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Yürütme Konseyinin başına seçildi.
14 Eylül 1970	Kara Eylül: Ürdün ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasında iç çatışmalar yaşandı. Bir sene sonra da Filistin Kurtuluş Örgütü, Ürdün devletinden sürüldü ve Lübnan devletine iskân etti.
6 Eylül 1972	Münih'te düzenlenen Yaz Olimpiyatlarına, "Kara Eylül" örgütüne bağlı silahlı milisler tarafından gerçekleştirilen silahlı saldırıda 11 İsrailli sporcu öldürüldü.
2 Nisan 1973	İsrail gizli servisinin, Beyrut kentinde düzenlemiş olduğu Operasyonda 3 FKÖ'nün önderi katledildi. Bundan dolayı

	Lübnan ülkesinde kapsamlı bir Filistin ile dayanışma amaçlı gösteriler yapıldı.
8 Ağustos 1973	Filistin Milli Cephesi ilhak altındaki arazilerde kuruldu.
6 Ekim 1973	Suriye ve Mısır birlikleri İsrail ilhakındaki arazileri geri alabilmek için İsrail ordusuna harp açtı (Yom Kipur Savaşı).
Ekim 1973	B.M. Genel Konseyi çatışmaların durdurulması ve ihtilafın 1967 yılında kabul edilmiş olan 242 nolu karar esaslarına göre çözümlenmesi için müzakerelere başlanması hakkında 388 nolu kararı aldı.
26 Kasım 1973	Arap Birliği, Cezayir devletinde bir zirve düzenledi. Zirvede, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistin tebaasının tek gerçek temsilcisi' olarak tanındı. Ürdün devleti ise bu kararı destek vermedi.
1 Haziran 1974	Filistin Milli Kurulu'nun 12. toplantısı Filistin Kurtuluş Örgütü Filistin'in bütün özgürleşmiş arazilerinin milli hâkimiyeti olma fikrini tasdik etti.
26 Ekim 1974	Arap Birliği Zirvesi Rabat şehrinde bir araya geldi. Zirvede, Ürdün devleti Filistin Kurtuluş Örgütü'nü tanıdı.
13 Kasım 1974	Birleşmiş Milletler, Filistin tebaasının kendi geleceklerini belli etme hakkını ve hürriyet hakkını tanıdı. Fakat FKÖ, Milletler Cemiyet'inde gözlemci statüsü kazandı.
8 Nisan 1975	Lübnan Devletinde iç çatışmalar başladı.
17 Ağustos 1975	Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Komisyonu, takviyede bulunmak ve ofis şubesini açtırmak amacıyla Ankara'ya geldi.
30 Mart 1976	Filistin tebaası tarafından Celile Arazi günü gösterişleri yapıldı. İsrail askerleri gösterişlerde şiddet kullanarak bastırdı ve gösterişte 6 Filistin tebaası hayatını kaybetti.
13 Nisan 1976	Batı Şeria mahalinde Belediye seçimleri yapıldı. Seçimleri Filistin Kurtuluş Örgütü'nün adayları açık farkla kazandı.

20 Haziran 1976	Suriye birlikleri, Filistin Kurtuluş Örgütü'ne geniş çaplı bir müdahalede bulundu,
6 Eylül 1976	Filistin Kurtuluş Örgütü, Arap Birliği'nin kuruluşuna tam üyeliğini yaptırdı.
12 Mart 1977	Filistin Milli Kurulu'nun 13. Kongresini, Kahire Kentinde gerçekleştirildi. Kongrede Filistin mahalinin geri kalan yerlerinde Özerk bir Filistin devleti kurulması düşüncesi tasdik edildi.
17 Mayıs 1977	İsrail mahalinde yapılan seçimler neticesinde Menahim Begin Devlet Başkanı oldu. Böylelikle uzun bir süreçten sonra İsrail mahalinde bulunan sağcılar ilk kez yönetime gelmesiydi.
1 Ekim 1977	SSCB ve ABD tarafından düzenlenen "Ortadoğu Barış Deklarasyonu" Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından desteklendi.
19 Kasım 1977	Enver Sedat, Yeruşalim şehrini ziyaret geldi, Knesset'te konuştu.
14 Mart 1978	İsrail Ordusu, Güney Lübnan'ı ilhak etti.
17 Eylül 1978	Amerika Birleşik Devleti, Mısır ve İsrail, bu üç devlet kendi aralarında Camp David muahedesi imzaladı. Bu muahede Arap Birliği toplantısında kınandı.
30 Temmuz 1980	İsrail Meclisi, Yeruşalim şehrini İsrail devleti'nin başşehri olarak onayladı.
28 Ağustos 1980	Türkiye Cumhuriyeti Kudüs Büyükelçiliği kapatıldı.
28 Kasım 1980	Ankara Hükümeti, İsrail ile diplomasi ilişkilerini ikinci katip seviyesine düşürdü.
17 Temmuz 1981	İsrail, Beyrut şehrini hava saldırısı ile bombaladı.
14 Aralık 1981	İsrail, Golan tepelerini kendi arazilerine kattı.
25 Nisan 1982	İsrail, Sina yarımadasından çekilmesini tamamladı.
6 Haziran 1982	İsrail, Lübnan Ülkesini ilhak etmeye başladı. Eylül ayında Filistin Kurtuluş Örgütü, Beyrut başşehrinden geri çekilmeye başladı.

9 Eylül 1982	Arap Birliği Toplantısında bütün mahal devletlerinin sulh içerisinde yaşayabilmesi için, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün 'Filistin tebaasının tek gerçek mümessil'i olduğunun ve Özerk bir Filistin Devletinin tasdik edilmesinin şart olduğunu, nihai karar tasarısı olarak kabul edildi.
14 Eylül 1982	Lübnan Devlet Başkanı Beşir Cemayel'e suikast teşebbüsünde bulunuldu.
15 Eylül 1982	İsrail Ordusu, Batı Beyrut topraklarına girdi.
18 Eylül 1982	İsrail; Filistin sığınmacı kampları Şatilla ve Şabra'ya kanlı bir operasyon düzenlendi. Operasyon neticesinde, 2000 civarında Filistin tebaası Ariel Şaron tarafından öldürüldü. 1800 Filistin tebaası ise, ortadan kayboldu. Filistin argümanları hiçbir iz bırakmadan kaybolan sivillerin Falanjist militanları ve İsrail askerleri tarafından katledildikten sonra gizlice gömüldüğünü iddia ettiler.
20 Eylül 1982	Ürdün Kralı Hüseyin, Filistin-Ürdün Konfederasyonu teklifinde bulundu.
27 Mart 1984	CPP, DFLP, El-Fetih ve FHCP aralarında Aden'de yapılan zirvede muahede sağlandı.
23 Temmuz 1984	İsrail devletinde yapılan seçimleri kazandı ve Milli Birlik Hükümeti kuruldu.
11 Şubat 1985	Ürdün Kralı Hüseyin ile FKÖ önderi Yasser Arafat Filistin-Ürdün muahedesi diye bilinen Katılma bildirisini tasdik etti.
1 Ekim 1985	İsrail hava kuvvetleri, Tunus'taki FKÖ karargâhlarına hava operasyonunu düzenlendi. Saldırı neticesinde 70 kişi hayatını kaybetti.
20 Nisan 1987	Filistin Milli Kurulu, Cezayir ülkesinde bir araya geldi. Zirvede FHCP, CPP, El-Fetih ve DFLP' nin yeniden FKÖ çatısı altında birleştirme kararı alındı.
1 Aralık 1987	İsrail ilhakındaki mahallerde Filistin tebaası İntifada İsyanını başlattılar.(I. İntifada)

16 Nisan 1988	Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ikinci komutanı Ebu Cihad İsrail askerlerince düzenlenen suikast sonucu katledildi.
31 Temmuz 1988	Ürdün Kralı Hüseyin, Batı Şeria mahalının dedesi Abdullah zamanında 1950 tarihinde Ürdün arazilerine iştirak edildiği ve bu devletin ' <i>kanun ve yönetim parçası</i> ' olduğunu dile getirdi.
12 Kasım 1988	Cezayir Ülkesinde toplanan Filistin Milli Kurulu, Filistin Devletini ilan etti. Türkiye Devleti, Filistin Devletini tanıdı.
13 Aralık 1988	Filistin Kurtuluş Örgütü önderi Yaser Arafat, BM Güvenlik Konsey kürsüsünde yapmış olduğu konuşmasında, Filistin Milli Kurulu'nun 12 Kasım'da almış olduğu Filistin Devleti'nin kararını yineledi.
8 Nisan 1989	İsrail Devlet Başkanı İzak Şamir, ilhakındaki arazilerde yapılacak seçimleri başkente alan dört kademedен oluşan bir tasarı önerdi.
20 Haziran 1990	Ocakta başlayan Sovyet Yahudilerin İsrail topraklarına göçü (senelik 200.000 kişiye varmıştı) İsrailliler ve Filistinliler arasında büyük mesele haline geldi. Bundan dolayı Filistinli bir komando Timi, İsrail topraklarına sızmaya çalıştı. Amerika Birleşik Devleti Başkanı Bush bu hadiseden ötürü Filistin-Amerika Birleşik Devleti müzakerelerini askıya taşıdı.
8 Ekim 1990	Kudüs kentinde Mescid-i Aksa'ya yapılan saldırıda 150 kişi yaralandı, 18 kişi de hayatını kaybetti. İsrail, Birleşmiş Milletler soruşturma kurulu ile beraber çalışma teklifini reddetti.
15 Ocak 1991	Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ikinci ehemmiyetli komutanı Ebu-Iyad (Salah Halef), danışmanlığını yapan Ebu Muhammed ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün koruma şefi Ebu el Hol bir suikast neticesinde katledildiler.
11 Mart 1991	Amerika Birleşik Devleti'nin Bakan yardımcısı James Baker, Körfez Harbi sonrası Kudüs kentine ilk ziyaretini

	gerçekleştirdi. Takriben İsrail, 2 Ağustos 1990 tarihindeki sulh konferansının ilklerini tasdik etti.
18 Ekim 1991	Filistin Milli Kurulu ile 3 Ekim’de hemfikir olmasının ardından Amerika Birleşik Devleti’nin Bakan yardımcısı James Baker, Sovyet Rusya Başbakan yardımcısı ile birlikte 30 Ekim günü Madrid şehrinde “İsrail ile Arap lkeleri arasında” sulh konferansı düzenleneceğini Kudüs kentinde söyledi. 1967 yılında kesilen SSCB-İsrail diplomasi ilişkileri tekrardan kuruldu.
30 Ekim 1991	SSCB Devlet Başkanı Gorbaçov ile ABD Başkanı Bush’un görüşmeleri ile Madrid konferansı açıldı.
3 Kasım 1991	Madrid şehrinde, Arap ve İsrail devletleri arasında ilk mukabeleli müzakereler başladı. Filistin Birleşik Ürdün-Filistin delegasyonunun parçası olarak müzakerelere iştirak ettiler. Müzakereler birçok husûslar Aralık ve şubat aylarında da devam etti.
28 Ocak 1992	çok etraflı müzakereler Rusya’nın Moskova başkentinde devam etti.
Aralık 1992	Madrid Konferansı sonrasında ABD’nin Washington başkentinde devam eden müzakereler olumsuzlukla neticelendi.
18 Eylül 1993	Yaser Arafat ile İşhak Rabin arasında ABD’nin Washington başkentinde imzalanan “Filistin zellik Prensipleri Bildirisi ile beş senelik bir zaman içinde Eriha ile Gazze kentinde “Bağımsız Filistin Devleti” kurulması kararlaştırılmıştı.
25 şubat 1994	İsrail iskncı Baruch Goldstein Halil İbrahim Camisi’nde 29 Filistin vatandaşını katlettirdi.
29 şubat 1994	Filistin Kurtuluş rgt ile İsrail hükümeti Paris kentinde iktisadi ilişkiler protokolln imzaladı.
4 Mayıs 1994	İsrail Devlet Başkanı İzhak Rabin ile Filistin Kurtuluş rgt nderi Yaser Arafat arasında Filistin-İsrail

	premsipleri bildiriminin tamamlayıcı düzenlemeler içeren Kahire muahedesi imzalandı.
28 Ekim 1994	Ürdün ve İsrail arasında Sulh Muahedesi imzalandı.
28 Eylül 1995	II. Oslo Muahedesi Washington kentinde imzalandı. Yasser Arafat ve İzak Rabin'in imzaladığı muahedeye gözlemci olarak Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek, Amerika Birleşik Devleti Başkanı Bill Clinton ve Ürdün Kralı Hüseyin iştirak ettiler.
4 Kasım 1995	İsrail Başbakanı İzak Rabin, radikal sağcı öğrenci Yigal Amir tarafından suikast sonucu katledildi. İsrail Devlet Başkanı İzak Rabin'in yerine Şimon Peres Devlet Başkanı oldu.
20 Ocak 1996	Filistin Kurtuluş Örgütü önderi Yaser Arafat Filistin Bağımsız Hükümeti'nin Devlet başkanı seçildi ve yandaşları 60 kürsü ile Yürütme Kurulu'nun 3/2 çoğunluk sağladı.
18 Nisan 1996	İsrail Devlet Başkanı Şimon Perez Lübnan Devletine karşı "Gazap Üzümleri" operasyonunu düzenledi. Güney Lübnan mahalindeki Birleşmiş Milletler sığınmacı kampında 96 sivil vatandaş İsrail'in saldırısı neticesinde hayatını kaybetti. 27 Nisan'da mütakere ilan edildi.
24 Nisan 1996	Filistin Milli Kurulu ilk kez Filistin'de yaptığı kurultayında Kuruluş Deklarasyonundaki İsrail Devleti'nin varoluşu hakkındaki örtüşmeyen maddeleri kaldırıldı.
29 Mayıs 1996	İsrail yapılan seçimleri Benjamin Netanyahu önderliğindeki dinci ve aşırı sağcı partilerden oluşan sağ koalisyonu seçimi kazandı.
27 Eylül 1996	Yeruşalim kentin belediye başkanı Kubbet üs-Sahra'nın altında tünel kazdırdı. Bu hadise sonucunda İntifa'dan bu yana hararetin en çok tırmandığı hadiseler patlak verdi. 3 gün süren hadiseler tüm Filistin arazilerine yayıldı ve 78 kişi hayatını kaybetti.

8 Ekim 1995	Filistin Devlet Başkanı Yasser Arafat, İsrail Cumhurbaşkanı Ezer Weizman'ın davetine icabet etmek üzerine İsrail Devleti'ne ilk resmi ziyaretini gerçekleştirdi.
15 Aralık 1996	1996 yılında kesilen Suriye-İsrail sulh müzakerelerinin 2000 tarihinde Washington'da devam etmesi kararı alındı.
15 Ocak 1997	Filistin ve İsrail hükümeti arasında sivil kuvvetlerin ve yükümlülüklerinin Filistin safına devrini içeren protokolü imzalandı.
25 Şubat 1997	İsrail yönetimi Yeruşalim şehrinin ilhak edilmiş Arap mahalinde bulunan el-Halil'i İsrail iskâncılara vereceğini belirtti. Oslo kararlarına ters düşmesine rağmen Amerika Birleşik Devleti, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nun İsrail Devleti'nin planından vazgeçmesini isteyen kararını reddetti.
25 Eylül 1997	Filistin polisi Hamas Örgütü ile ilişkisi olan 6 ofisi ve kuruluşu kapattı. Aynı gün içinde Hamas siyasi ofis sorumlusu Halid Meat'e yönelik Ürdün Devleti'nde suikast teşebbüsünde bulunuldu.
1 Ekim 1997	Ürdün Hükümeti'nin tahakkümüyle İsrail yönetimi, Hamas örgütü'nün dini önderi Şeyh Ahmet Yasin'i serbest bırakmak mecburiyetinde kaldı.
14 Mayıs 1998	Filistin tebaası, Yahudi Devleti'nin ellinci kuruluşu yıldönümünde protesto eylemleri esnasında İsrail birlikleri arasında çıkan çatışmalarda 9 Filistin tebaası hayatını kaybetti, 1200 Filistin tebaası yaralandı.
21 Haziran 1998	İsrail Yönetimi, Benjamin Netanyahu'nun Büyük Yeruşalim projesini tasdik etti. Filistin zümresinin itirazıyla kanlanan projede, Yeruşalim kentinin batısında yer alan Yahudi iskân birimlerinin Yeruşalim belediyesine katılmasının yanı sıra yalnız eski şehir değil, Batı Şeria bölgesinde iskân yerlerini de emrine alacak bir "süper-belediye" oluşturulmasını öngörüyordu.

27 Aralık 2000	İsrail Devletinin aşırı muhalefet partisi olan Likud partisinin genel başkanı Ariel Şaron, sulh için “acı da olsa” bazı önerilerde bulunmaya hazır olduğunu belirtti.
28 Ocak 2001	Mısır’ın Taba şehrindeki Filistin-İsrail müzakereleri olumsuzlukla neticelendi.
9 Eylül 2001	Filistin örgütlerinin üç farklı mahalde planladıkları operasyonda 7 kişi öldü, 42 kişi yaralandı. İsrail, Filistin Devlet Bakanı’nı ele geçirdi.
15 Ekim 2001	Ariel Şaron yönetiminin askeri kuvvetleri bir vakittir fiilen ilhakında tuttuğu El Halil şehrinden geri çekilmesi, ardından da Filistin halkına uyguladığı ambargoyu hafifletme kararı İsrail yönetiminde kriz yarattı. Aşırı sağcı iki parti yedi partili koalisyonundan ayrıldı. Yönetimin şahin kolu Ulusal Birlik ve Evimiz İsrail partilerinin önderleri Avigdar Uiberman ve Rehavam Ze’evi ideallerinin yönetim değil, İsrail-Filistin sulh müzakerelerini tekrardan devam ettirmeyi amaçlayan Amerikan Birleşik Devleti hükümeti olduğunu açıkladı.
17 Ekim 2001	Filistin-İsrail sulh muahedelerine karşı duran Ulusal Birlik Partisi Genel Başkanı Rehavam Ze’evi, silahlı saldırı neticesinde öldürüldü. Yapılan silahlı saldırıyı FHKC üstlendi.
19 Ekim 2001	Ramallah kentinde Rehavam Ze’evi suikastını üstlenen Filistin Halk Kurtuluş Cephesi’nin 23 üyesi tutuklandı.
26 Ekim 2001	İsrail birlikleri Filistin kontrolündeki Beyt Jala ve Beytüllahim’den çekildi.
31 Ekim 2001	Britanya Başbakanı Tony Blair, Suriye Devleti’ni ziyaret etti.
1 Kasım 2001	Britanya Başbakanı Tony Blair, İsrail Devleti’ni ziyaret etti.
19 Kasım 2001	1982 tarihinde yaşanan Şatila ve Sabra soykırımından canlarını kurtaran Filistin tebaasının suç duyurusu üzerine

- Belçika, soykırımın sorumlusu olarak belirtilen İsrail Devlet Başkanı Ariel Şaron’u ifade vermeye çağırdı.
- 23 Kasım 2001 İsrail helikopterlerinin roketli saldırı hedefinde Hamas Örgütünün askeri kanadının önderlerinden Mahmud Ebu Hanud hayatını kaybetti. Sonraki gün Mahmud Ebu Hanud ölümü üzerine Gazze ve Batı Şeria’da yapılan cenaze törenlerde bir araya gelen onbinlerce Filistin tebaası, intikam sözünü verdi.
- 2 Aralık 2001 Hayfa’da ve Kudüs’te gerçekleştirilen 4 patlamada 26 kişi hayatını kaybetti, 220 kişi de yaralandı. Bombalı saldırıyı Hamas örgütü sahiplendi. İsrail Yönetimi, Yasser Arafat’ı saldırıdan yükümlü tuttu. İsrail, bu hadiseye ağır bir mukabele vereceğini açıkladı.
- 3 Aralık 2001 Hayfa ve Kudüs’te meydana gelen bombalı saldırılara karşılık vermek için harekete geçen İsrail, Batı Şeria ve Gazze’ye saldırdı. Batı Şeria bölgesine atılan birçok füze isabet ederken, Gazze şehrindeki hedef Filistin önderi Yasser Arafat oldu.
- 12 Aralık 2001 Gazze ve Batı Şeria’ya yapılan saldırılarda 10 kişinin hayatını kaybettiğini, 2 intihar saldırı sonrasında ise İsrail F-16 savaş uçakları Filistin arazilerini bombalamaya başladı.
- 13 Aralık 2001 İsrail Devleti’nin Güvenlik Konseyi, Yaser Arafat ile bütün ilişkilerinin kesilmesi kararı aldı ve saldırı eylemlerinin doğrudan yükümlü olmakla suçladı.
- 21 Ocak 2002 İsrail kuvvetleri helikopter ve tanklarla Batı Şeria bölgesinin Tulkarim şehrini ilhak etti. 100 adet tankın bulunduğu şehirde sokağa çıkma yasağı getirildi. Ramallah kentindeki ofisi tanklarla çevrilen Yaser Arafat, “Hayatıma malolsa bile Filistin devleti için çalışacağım” dedi.
- 28 Mart 2002 İsrail kuvvetleri, Filistin şehirlerine top atışıyla saldırıya geçti. Yaser Arafat’ı evinde esir tuttu. İsrail Hükümeti’nin yaptığı kanlı ve vahşi soykırımı Amerika Birleşik Devleti

haricinde Türkiye de müdahil olmak üzere pek çok ülke tarafından tepki ile karşılandı.

- 24 Haziran 2002 Amerika Birleşik Devleti Başkanı George Bush, 24 Haziran 2002 yılında yaptığı demeçte; Filistin-İsrail meselesini çözerek Ortadoğu'da istikrarın ve sulhun tesisi için Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devleti ve Rusya'nın iştirak edeceği bir çözüm teşebbüsü başlattı.
- 20 Aralık 2002 Amerika Birleşik Devleti liderliğinde, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Rusya'nın da müdahil olduğu, "Dörtler" in başlattığı, Filistin-İsrail ülkelerinin yan yana sulh içinde yaşamalarına olanak verecek sulh teşebbüsü "Ortadoğu sulhu için yol haritası" açıklandı.
- 7 Nisan 2003 Yol Krokisinin üç kademeli olacak biçimde faaliyete geçme planı yayınlandı.
- 19 Kasım 2003 Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu, Yol krokisinin faaliyete geçmesi hakkında 1515 nolu karar aldı.
- 12 Mart 2004 Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Koffi Anna, " *taraflar arasındaki çatışmaların ve şiddetin önlenmesini 2002 yılında kabul edilmiş olan iki devletli yol haritasının uygulanması* " çağrısında bulundu.
- 22 Mart 2004 Hamas örgütünün dini önderi Şeyh Ahmet Yasin, İsrail tarafından düzenlenen füze saldırısı sonucu hayatını kaybetti.
- 25 Mart 2004 Şeyh Ahmet Yasin'in öldürülmesi sebebiyle, İsrail Hükümeti'ni kınayan Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu kararı tasarısı Amerika Birleşik Devleti tarafından reddedildi.
- 15 Nisan 2004 İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un Amerika Birleşik Devleti ziyaretinde yapılan ortak açıklamada Amerika Birleşik Devleti, 1991 tarihinden beri devam ettiği Ortadoğu

- siyasetini değiştirdi; İsrail Devleti'nin Batı Şeria'daki bazı mahalleri ilhakını desteklediğini belirtti.
- 17 Nisan 2004 Hamas Önderi Şeyh Ahmed Yasin'in katledilmesinin ardından, Hamas önderliğini üstlenen Abdülaziz el Rantisi, İsrail tarafından düzenlenen saldırı sonucu katledildi.
- 6 Mayıs 2004 Birleşmiş Milletler Genel Konseyi Filistin tebaasının hâkimiyet ve geleceğini temin etme hakkına haiz olduğunu ve milletlerarası muahedelere dayanarak, Filistin ülkesinin Özerkliğini teyit etti. İsrail devletinin ilhak ettiği arazilerden çekilmesini belirtti.²⁹⁸

²⁹⁸ PEHLİVANOĞLU, *Ortadoğu ve Türkiye*, s. 254-261. ; Gökçınar, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, s. 172-185.

KAYNAKÇA

a. Tetkik Eserler

ABURİS, Said K., (2008), *Bay Filistin Arafat*, Elips Kitap, Ankara.

ADAM, Baki, (2018), *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar Yayınları, İstanbul.

ARÇIN, Şeyma Ay,(2016), *İsrail ve Yahuda Krallıkları Tarihi Atalar Devrinden Asur ve Babil Hâkimiyetine Kadar*, Ayışığı Kitapları, İstanbul.

ARI, Tayyar, (2014),*Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Cilt I, Dora Yayıncılık, Bursa.

—————, (2017), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Barış Süreci ve Arap Baharı*, Cilt II, Alfa Akademi Basım Yayım, Bursa.

ARMAOĞLU, Fahir, (2017), *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Kronik Kitap, İstanbul.

—————, (2015), *20. Yüzyıl Siyasi Tarih 1914-1995*, Baskı 20., Timaş Yayınları, İstanbul.

—————, (1991), *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları 1948-1988*, Baskı 2., T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

ATAÖV, Türkkaya, (2019), *Filistin, Siyonizm ve Kudüs Sorunu*, İleri Yayınları, İstanbul.

ATTİAS, Jean-Christophe, BENBASSA, Esther, (Çev. Nihal Önal), (2012), *Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, İletişim Yayınları, İstanbul.

BALPINAR, Zafer, (2019), *İsrail Perspektifinden İki Devletli Çözüm*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

BAYRAKDAR, Mehmet, (2016), *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, Baskı 2., Say Yayınları, İstanbul.

BAYRAKTAR, Bora, (2003), *A'RAF Oslo Barışı'ndan El Aksa İntifadasına Ortadoğu*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul.

BESALEL, Yusuf, (2000), *Yahudi Tarihi*, Üniversal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık, İstanbul.

BORAN, Yıldırım, (2006), *Geçmişten Günümüze Filistin Direniş Hareketi El-Fetih ve Hamas*, Mephisto Basım Yayınevi, İstanbul.

BRENNER, Michael, (Çev. Sevinç Altınçekiç), (2011), *Kısa Yahudi Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul.

CLEVELAND, William L., (Çev. Mehmet Harmancı), (2008), *Modern Ortadoğu Tarihi*, Argo Kitaplığı, İstanbul.

ÇİMEN, Ali, (2016), *Kısa Ortadoğu Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

ÇUBUKÇU, Mete, (2002), *Bizim Filistin Bir Direnişin Tarihçesi*, Metis Yayınları, İstanbul.

GARAUDY, Roger, (Çev. Cemal Aydın), (2018), *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, Timaş Yayınları, İstanbul.

GAZALİ, Muhammed, (2013), *Kur'an'ın Konulu Tefsiri*, Düşün Yayıncılık, İstanbul.

GOLDHILL, Simon, (Çev. İbrahim Şener), (2011), *Kudüs Tapınağı Yahudi, Hristiyan ve Müslümanlar İçin Kutsal Olan Bir Sitenin Olağandışı Tarihi*, Doruk Yayıncılık, İstanbul.

GÜNALTAY, M. Şemseddin, (1987), *Yakın Şark III Suriye Filistin*, Baskı 2., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

HALLOUM, Ribhi, (Çev. Bülent Ecevit), (1989), *Belgelerle Filistin Dün, Bugün, Yarın*, Alan Yayıncılık, İstanbul.

HERZL, Theodor, (Çev. Sedat Demir), (2018), *Yahudi Devleti*, Ataç Yayınları, İstanbul.

İYİAT, Bora, (2018), *Din, Siyaset, Ekonomi Ekseninde Çatışan Ortadoğu*, Kripto Kitaplar, Ankara.

JOHNSON, Paul, (Çev. Filiz Orman), *Yahudi Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul.

KAPELİOUK, Amnon, (Çev. G. Demet Lüküslü), (2008), *Yenilmez Arafat*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

KARAMAN, M. Lutfullah, (1991), *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İz Yayıncılık, İstanbul.

KARASAPAN, Celal Tevfik, (1942), *Filistin ve Şark-ül-Ürdün*, Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul.

KOCABAŞ, Süleyman, (2018), *Siyonizm ve Türkiye Kutsal Topraklarda Şer Planları*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul.

KOÇ, Malike Bileydi, (2006), *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006*, Günizi Yayıncılık, İstanbul.

KOLLEKTİF, (2007), *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

KÖKSAL, M. Asım, (2013), *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

KRAMER, Gudrun, (Çev. Suphi Nejat Ağırnaslı), (2017), *Filistin Tarihi Osmanlı Fethinden İsrail Devleti'nin Kuruluşuna*, Verita Yayınları, İstanbul.

KUTUB, Seyyid, (Çev. Harun Özcan), (2019), *Yahudi İle Savaşımız*, Beka Yayıncılık, İstanbul.

MEMİŞ, Ekrem, (2002), *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

MUTLU, İsmail, (1995), *Yahudi Tarihi, Baskı 2., Mutlu Yayıncılık, İstanbul.*

NANA, Mahmut, (Çev. D. Ahsen Batur), (2014), *Yahudi Tarihi, 2. Baskı*, Selenge Yayınları, İstanbul.

OLGUN, Ülkühan, (2009), *Osmanlı Son Dönemi Yahudilik Ve Hahambaşılık*, Giza Yayınları, İstanbul.

ÖKE, Mim Kemâl, (2012), *Siyonizm Ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, 5. Basım, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.

—————, (1981), *II. Abdülhamid Siyonistler Ve Filistin Meselesi*, Kervan Yayınları, İstanbul.

—————, (1990), *Kutsal Topraklarda Siyonistler Ve Masonlar, İhânetler, Komplolar, Aldanmalar*, Çağ Yayınları, İstanbul.

—————, (2002), *Siyonizmden Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, 4.Baskı, Ufuk Kitapları, İstanbul.

—————, (1982), *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)*, Doğu Matbaası, İstanbul.

ÖNER, Ali, (2006), *Dünden Bugüne Filistin*, Ekin Yayınları, İstanbul.

—————, (2012), *Çatışmalar Ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail*, Mana Yayınları, İstanbul.

ÖZALKAN, Seda, (2018), *Siyonizm Karşısı Yahudiler*, İz Yayıncılık, İstanbul.

ÖZMEN, Süleyman, (2014), *Tarihsel Süreçte İsrail Filistin Gerçeği*, 3. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

ÖZTÜRK, Hasan (Ed.), (2016), *Modern Orta Doğu Siyasi Tarihi*, Bilgesam Yayınları, İstanbul.

PAPPE, Ilan, (Çev. Nuri Plümer), (2007), *Modern Filistin Tarihi Tek Ülke, İki Halk*, Phoenix Yayınevi, Ankara.

PARDOĞAN, Behiye Mehtap, (1993), *Başlangıcından Bugüne Filistin Sorunu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

PEHLİVANOĞLU, A. Öner, (2004), *Ortadoğu Ve Türkiye*, 1. Baskı, Kastaş Yayınevi, İstanbul.

RUBIN, Barry, RUBIN, Judith C., (Çev. Ali Çakıroğlu), (2005), *Bir Siyasi Biyografi Arafat*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul.

SEYDİ, Süleyman, DEVECİ, Can, (Ed.), (2014), *Araftaki Filistin*, 1. Baskı, Maya Akademi Yayın, Ankara.

SIRMA, İhsan Süreyya, (2016), *Müslümanların Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul.

SÜER, Berna, ATMACA, Ayşe Ömür, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

TAN, Altan, (2018), *Hz. İbrahim'in ayak İzlerinde Ortadoğu*, 2. Baskı, Çıra Yayınları, İstanbul.

TANYU, Hikmet, (2018), *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, 4. Baskı, Cilt I, Berikan Yayınevi, Ankara.

TELLİOĞLU, Ömer, (2015), *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi, İstanbul.

TEVRAT,(2019), Dorlion Yayınları, Ankara.

TÜMER, Günay, KÜÇÜK, Abdurrahman, (1988), *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara.

TÜRKMAN, Sayim, (2007), *ABD, Ortadoğu ve Türkiye*, 1. Baskı, Nobel Basımevi, Ankara.

UÇAROL, Rifat, (2013), *Siyasi Tarih (1789-2012)*, 9. Basım, Der Yayınları, İstanbul.

YARAR, Erhan, (2006), *Tarihsel Dönüşüm Filistin Sorunu Temelinde Türk Dış Politikası ve İsrail Devletini Tanıma Süreci*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

b. Makaleler

ABUAMRA, Mohammed, (2013), *Hamas İle El Fetih'in İsrail ile Mücadeleye Bakış Açıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

AKSU, Ali, (Ed.), (2018), “Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt 2.

AKTAY, Yasin, (2015), “Osmanlı İmparatorluğu İdaresinde Filistin”, *Tezkire, Siyaset-Düşünce-Sosyal Bilim Dergisi*, Sayı 51, Aralık-Ocak-Şubat.

ALP, Adem, (2015), *1979 İran İslami Devrimi Ve Terörizm*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ALTINER, Tolga Savaş, (2017), “Soyun Önemi Bağlamında Yahudi-Haşmoni Krallığı ve Vaftizci Yahya”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 52, Sayı 52.

ARI, Tayyar, (2007), “Filistin’de Kalıcı Barış mümkün müdür?”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt 2, Sayı 1, Temmuz.

ARSLAN, Ali, (2007), “Avrupa’dan Türkiye’ye Yahudi Göçünün Stratejik Olarak Kullanılması (1880-1920)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5.

ASLAN, Taner, (2011), “Yahudilerin Filistin’e Göçü Üzerine Bazı Düşünceler”, *Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Sayı 59.

———, (2012), “Osmanlı Döneminde Filistin’e Yahudi Ziyaretleri Ve Buna Dair Bir Belge”, *Türkiye Sosyal Araştırma Dergisi*, 16(2), Ağustos.

AYHAN, Veysel, (2009), “Hamis: Filistin Direnişinde Politik İslam”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 1, Sayı 1, Temmuz.

BÖLME, Selin M. ve ULUTAŞ, Ufuk, (Ed.), (2012), “Filistinde Siyasi Aktörler Ve Partiler”, *SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, Sayı 4, Mayıs.

GÖKÇINAR, Demet, (2009), *Arap-İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

KARAKÖSE, Hasan, (2018), “Filistin Ve Kudüs Meselesine Genel Bir Bakış (XIX. Yüzyılın Ortasından XX. Yüzyılın Ortalarına Kadar)”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2.

KAYA, Mehmet, (2019), “Türk-İsrail İlişkileri Ve Filistin”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 18.

KEMİKSİZ, N. Neşe, (2016), “Filistin Sorunu”, *Akademik Ortadoğu Altı Aylık Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1.

KIZILOĞLU, Sedat, (2012), “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler Ve Siyonizm’in Gelişimi”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Ocak.

MEMİŞ, Ekrem, (2011), “Eski Çağda Filistin ve Filistinliler”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt VII, Sayı 2.

MEZKİT, Mesut, (2014), “Siyonizm’in Siyon Protokolleri İle Dünya Hâkimiyeti Düşüncesi”, *Yeni Fikir Dergisi*, Yıl 5, Cilt 2, Sayı 13.

MURAT, Turgay, (2019), “İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2.

OLGUN, Hakan, (2013), “Modern İsrail’in Milli Kimlik Kaynağı Olarak Josephus’un Masada Anlatısı”, *Milel ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1.

ÖZKOÇ, Özge, (2009), “Savaş Ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 64, Sayı 3.

PURTAŞ, Fırat, (2008), “Rusya ve Arap Orta Doğusu”, *Akademik Ortadoğu*, Cilt 2, Sayı 4.

SAYAR, Süleyman, (2000), “Yahudi Karakteri (Tarih ve Sosya-Psikolojik bir Yaklaşım)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 9.

SHAMSUTDİNOVA, Leysan, (2012), *Filistin Kurtuluş Örgütü’nün Meşruiyet Kazanma Süreci*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

SÖYLEMEZ, Mehmet Mahfuz, (2010), “İlk Dönem İslam Toplumunda Gayrimüslimlerin Yeri; Haklar ve Hoşgörü”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 0, Sayı 22.

ŞENEL, Burak, (2014), “İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Türkiye’nin İsrail’i Tanıma Süreci”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt 9, Sayı 1.

TOKGÖZ, Habip, (2017), “İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Theodor Herzl ve Siyonizm”, *Anasay Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1.

TORLAK, Mustafa, (2010), *Siyonizmin Penceresinden Arap-İsrail Çatışmalarının Orta Doğu’daki Güç Dengesine Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TURGUT, Ceren Altunbeğ, (2015), *Orta Doğu Ve Filistin (1920-1949)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

YİĞİTOĞLU, Mustafa, (2017), “Yahudilerin Tapınak Siyaseti Ve Semavi Mabet”, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1.

—————, (2012), “Yahudi İdeası: Kral Mabetinden Kral Devlete”, *Turkish Studies– International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/2 Spring*.

c. Ansiklopedi

ALBAYRAK, Kadir, (2002), *Keldâniler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 25. Cilt, Ankara.

ERDEM, Sargon, (1989), *Amâlika*, TDV İslam Ansiklopedisi, 2. Cilt, İstanbul.

FAYDA, Mustafa, (2013), *Zımmi*, TDV İslam Ansiklopedisi, 44. Cilt, İstanbul.

—————, (2013), *Yermûk Savaşı*, TDV İslam Ansiklopedisi, 43. Cilt, İstanbul.

GÜRKAN, Salime Leyla, (2013), *Yahudilik*, TDV İslam Ansiklopedisi, 43. Cilt, İstanbul.

HAREKAT, İbrahim, (2005), *Midrariler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 30. Cilt, İstanbul.

HASSAN, J. H., (2000), *İbranice*, TDV İslam Ansiklopedisi, 21. Cilt, İstanbul.

KARAARSLAN, Nasuhi Ünal, (1997), *Hamdaniler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 15. Cilt, İstanbul.

KARAMAN, M. Lutfullah, (2009), *Siyonizm*, TDV İslam Ansiklopedisi, 37. Cilt, İstanbul.

KURT, Hasan, (2010), *Tahiriler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 39. Cilt, İstanbul.

MERÇİL, Erdoğan, (2008), *Saffariler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 35. Cilt, İstanbul.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, (1988), *Ağlebiler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 1. Cilt, İstanbul.

ÖZKUYUMCU, Nadir, (2008), *Rüstemiler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 35. Cilt, İstanbul.

—————, (2012), *Tolunoğulları*, TDV İslam Ansiklopedisi, 41. Cilt, İstanbul.

RAZUK, Muhammed, (2000), *İdrisiler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 21. Cilt, İstanbul.

SEYYİD, Eymen Fuad, (2000), *İskenderiye*, TDV İslam Ansiklopedisi, 22. Cilt, İstanbul.

—————, (1995), *Fatimiler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 12. Cilt, İstanbul.

USTA, Aydın, (2009), *Samaniler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 36. Cilt, İstanbul.

YILDIZ, Hakkı Dursun, (1992), *Berberiler*, TDV İslam Ansiklopedisi, 5. Cilt, İstanbul.

—————, (1994), *Ecnadeyn Savaşı*, TDV İslam Ansiklopedisi, 10. Cilt, İstanbul.

d. Gazeteler

Ulus Gazetesi, 15 Mayıs 1948.

Yeni Sabah Gazetesi, 18 Mayıs 1948.

e. Elektronik

Yaser Arafat Biyografisi, 13 Kasım 2020, <https://www.biyografi.info/kisi/yaser-arafat>.

Yaser Arafat ya da Ebu Ammar, 13 Kasım 2020, <https://bianet.org/bianet/siyaset/47487-yaser-arafat-ya-da-ebu-ammar>.

